

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ PROGRAMI

İBN MÂCE'NİN SÜNEN'İ ÜZERİNE
YAPILAN ÇALIŞMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYÜP GEZER

İSTANBUL, 2024

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ PROGRAMI

İBN MÂCE'NİN SÜNEN'İ ÜZERİNE
YAPILAN ÇALIŞMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYÜP GEZER
(200111009)

Danışman
(Prof. Dr. Halil İbrahim Kutlay)

İSTANBUL, 2024

18/01/2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri tezli yüksek lisans programı öğrencisi 200111009 numaralı **Eyüp GEZER**'in hazırladığı, “*İbn Mace'nin Süneni Üzerine Yapılan Çalışmalar*” konulu tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18.01.2024 Perşembe günü saat 14:00'de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının .....
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Prof. Dr. Halil İbrahim KUTLAY (Danışman)	Kabul
2. Prof. Dr. Hasan CİRİT	Kabul
3. Dr. Öğ. Üyesi Üveys ATEŞ	Kabul
4. (İkinci Danışman)*.....	.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Eyüp Gezer

İBN MÂCE’NİN SÜNEN’İ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Eyüp Gezer

ÖZET

Hz. Peygamber’den alınıp sahabe tarafından bir sonraki nesle aktarılan hadisler, farklı konu başlıklarıyla telif edilen eserlerde derlenmiştir. Hicrî III. asırda hadislerin “konularına göre” derlendiği beş temel eser ön plana çıkmış, bunlar arasında sadece İslam hukuku ile ilgili hadisleri içeren üç eser *Sünen* adıyla meşhur olmuştur.

Bu asırda İran’ın Kazvin şehrinde yetişen ve hadis alimleri tarafından kendisine “imam, hafız ve muhaddis” lakapları verilen İbn Mâce (ö. 273/887), *Sünen* isimli kitabını yazmış, diğer Sünen kitaplarıyla aynı çizgide olan bu eser, hicrî VI. asırdan itibaren Kütüb-i Sitte’nin altıncı kitabı olarak kabul edilmiştir. Eser giderek İslam dünyasında takdir edilmiş, tanınmış, *Sünen*’e olan bu ilgi doğal olarak alimlerin onun üzerine çalışmalar yapmasını sağlamıştır. Eserle ilgili pek çok şerh, hâşiye, müstakil kitap ve akademik çalışma yapılmıştır.

Araştırmamızda; İbn Mâce’nin hayatı, ilmî konumu ve *Sünen*’i ele alınmış, ayrıca *Sünen* üzerine yapılan Türkçe ve Arapça akademik çalışmalar tespit edilip bu çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Böylece İbn Mâce’nin *Sünen*’ine dair ayrıntılı bir literatür çalışması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbn Mâce, Sünen, Kütüb-i Sitte, Literatür, Şerh, Hâşiye

SCIENTIFIC STUDIES ON IBN MAJAH'S BOOK NAMED AL-SUNAN

Eyüp Gezer

ABSTRACT

The hadiths taken from the Prophet Muhammad (pbuh) and passed on to the next generation by the companions were compiled in works with different subjects. In the third century of Hijri, five basic works in which hadiths were compiled according to their subjects came to the fore, and among these, three works containing only hadiths on Islamic law became famous under the name Sunan.

In this century, Ibn Majah (d. 273/887), who grew up in Qazvin, Iran, and was nicknamed "imam, hafiz and muhaddith" by hadith scholars, wrote his book called Sunan, and this work, which is in the same line with other Sunan books, was published in the sixth century of the Hijri. It has been accepted as the sixth book of Kutub al-Sittah since the VI century. The work was gradually appreciated and recognized in the Islamic world, and this interest in the Sunan naturally led scholars to study it. Many commentaries, summaries, independent books and academic studies have been written about the work.

In our research; Ibn Majah's life, scholarly position and information about his Sunan are discussed. Studies on the Sunan in Turkish and Arabic languages have been identified and information about these studies has been provided. So, a detailed literature study on Ibn Majah's Sunan has been targeted.

Keywords: Ibn Majah, Sunan, Kutub al-Sittah, Literature, Commentary, Hashiya

ÖN SÖZ

Bizleri yoktan var eden, görme, duyma, konuşma, düşünme ve akletme melekelerimizi yaratan Allah'a sonsuz hamd, O'nun elçisi ve alemlere rahmet olarak gönderdiği Rasûlüne salât ü selâm olsun.

Kur'an'ın en güzel açıklaması ve İslam'ın Kur'an'dan sonra ikinci temel kaynağı olan hadislerin orijinalliğinin devam etmesi ve safiyetinin korunması amacıyla, binlerce İslam alimi ciddî çaba harcamış, ömürlerini bu yola adanmışlardır.

Hadislerin senediyle aktarılması için büyük gayret sarf eden alimlerden biri olan İbn Mâce tarafından derlenen *Sünen* isimli eser, hadislerin fıkıh bâblarına göre tasnif edildiği bir eserdir. İslam coğrafyasında büyük ilgi gören bu eser üzerine pek çok ilmî çalışma yapılmıştır.

Eğitim hayatımda İbn Mâce'nin *Sünen*'ini, on ciltten müteşekkil Haydar Hatipoğlu (ö. 1995) şerhiyle beraber sonuna kadar okumakla şeref buldum. Kitabı uzun sürede ağır ağır okuyup incelemem vesilesiyle İbn Mâce'nin *Sünen*'ine yönelik ilgi ve sevgim giderek arttı. Beni bu eser hakkında çalışma yapmaya sevk etti. Bu konudaki çalışmalardan da yararlanılarak bu mütevazı çalışma ortaya çıktı.

Çalışma; giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, metodu ve kaynakları ele alınmıştır.

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatı, ilmî kişiliği, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, *Sünen*'in ismi, telif amacı, İbn Mâce'nin hadisleri seçme metodu, râvîleri, Kütüb-i Sitte içerisindeki yeri, hakkındaki eleştiriler, muhtevası ve ilim dünyasındaki konumu ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Burada *Sünen* üzerine yapılan çalışmalar sıralı bir şekilde ele alınmıştır. Bu eserler; yazma nüshalar, baskılar, şerhler, hâşiyeler, zevâidler, muhtasarlar, müstahrecler, fihristler, tercümeleler,

akademik ve muhtelif çalışmalar başlıkları altında incelenmiş ve haklarında bilgiler verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen bilgiler zikredilmiştir.

Son olarak “*İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a da şükretmez.*” (Tirmizî, Birr 35) hadis-i şerifi doğrultusunda, hadis ilmini okuyarak ve okutarak bize sevdiren, Fatih Camii’nin son dersimlerinden olan Mehmet Emin Saraç hocamıza Allah (c.c)’tan rahmet diliyorum. Çalışmanın her safhasında devamlı surette engin tecrübesi ve yetkin bilgileri ile desteklerini esirgemeyen muhterem danışmanım Prof. Dr. Halil İbrahim Kutlay hocama teşekkürü borç bilirim.

Özellikle alışma sürecinde her daim maddî-manevî destekleriyle yanımda olan kıymetli aileme teşekkür ederim.

Gayret bizden, muvaffakiyet Allah’tandır.

Ocak, 2024

Eyüp Gezer

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. İBN MÂCE’NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ	6
1.1. HAYATI	6
1.1.1. Doğumu	6
1.1.2. Öğrenim Hayatı.....	6
1.1.3. Vefatı	7
1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ	7
1.2.1. Hocaları.....	8
1.2.2. Talebeleri	15
1.2.3. Eserleri	17
İKİNCİ BÖLÜM	20
2. İBN MÂCE’NİN SÜNEN ADLI ESERİ	20
2.1. SÜNEN’DE İZLENEN METOD.....	20
2.1.1. es-Sünen	20
2.1.2. Kitabın İsmi.....	21
2.1.3. Telif Amacı	21
2.1.4. Hadisleri Seçme Metodu.....	22
2.1.5. Sünen’in Râvîleri	22
2.1.6. Kütüb-i Sitte İçindeki Yeri.....	23
2.1.7. Eser Hakkındaki Eleştiriler	24
2.2. SÜNEN’İN MUHTEVASI	25
2.2.1.Sünen’in İlk ve Son Hadisi	26
2.2.2. Sünen’de Bulunan Hadislerin Sayısı.....	26
2.2.3. Zevâidin Durumu.....	27
2.2.4. Sünen’deki Konular	27
2.2.5. Sünen’in Muhtevasıyla İlgili Diğer Özellikleri.....	32
2.2. SÜNEN’İN İLMÎ KONUMU	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	35
3. İBN MÂCE’NİN SÜNEN’İ İLE İLGİLİ İLMÎ ÇALIŞMALAR	35
3.1. SÜNEN’İN YAZMA NÜSHALARI	35
3.1.1. Yurtdışında Bulunan Yazmalar	35
3.1.2. Türkiye’de Bulunan Yazmalar	36
3.2. SÜNEN’İN BASKILARI	37
3.3. SÜNEN’İN ŞERHLERİ.....	42
3.3.1. Arapça Şerhleri	42
3.3.2. Türkçe Şerhleri	51

3.4. SÜNEN'İN HÂŞİYELERİ	53
3.5. SÜNEN'İN ZEVAİDİ.....	55
3.6. SÜNEN'İN MUHTASARLARI	55
3.6.1. Arapça Muhtasarlar	56
3.6.2. Türkçe Muhtasarlar	56
3.7. SÜNEN'İN MÜSTAHRECLERİ	56
3.8. SÜNEN'İN FİHRİSTLERİ.....	57
3.9. SÜNEN'İN TERCÜMELERİ.....	58
3.10. SÜNEN HAKKINDA YAZILMIŞ TEZLER VE MAKALELER	59
3.10.1. Arapça Doktora Çalışmaları	59
3.10.2. Türkçe Doktora Çalışmaları	64
3.10.3. Arapça Yüksek Lisans Çalışmaları	66
3.10.4. Türkçe Yüksek Lisans Çalışmaları	78
3.10.5. Arapça Makaleler	84
3.10.6. Türkçe Makaleler	94
3.11. SÜNEN HAKKINDA YAPILAN MUHTELİF ÇALIŞMALAR	99
3.11.1. Arapça Çalışmalar	99
3.11.2. Türkçe Çalışmalar	102
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	107

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.mlf.	Aynı müellif
bkz.	Bakınız
bsk.	Baskı
c.c.	Celle Celâlüh
c.	Cilt
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
sy.	Sayı
thk.	Tahkik eden
trc.	Tercüme eden
thrc.	Tahrir eden
t.y.	Basım tarihi yok
vr	Varak

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Kuran-ı Kerim'in anlaşılması, ilahî emirlerin doğru uygulanması ve dinin olası tahribatlara karşı korunması, Allah'ın yeryüzüne elçisi olarak gönderdiği Hz. Peygamber aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Zira Kuran-ı Kerim'de iman, ibadet, ahlak ve muamelâtla ilgili esaslara genel ifadelerle işaret edilmiş, Hz. Peygamber'in "tebyin görevi" ilahî hitabın anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Hz. Peygamber'den alınıp sahabe tarafından bir sonraki nesle aktarılan hadisler, zaman içerisinde farklı aşamalardan geçmiştir. Hadis tarihinde hadislerin ezberlendiği, müzakere edildiği, bazı sahabîler tarafından şahsî olarak yazıldığı sahabe dönemi *Hadiste Tespit Dönemi* olarak değerlendirilmektedir. *Cüzler ve sahifeler* halinde parça parça olan hadis malzemelerinin tabiîn âlimlerinin özel şahsî gayretleriyle derlenip toplandığı hicrî birinci asrın ikinci yarısı ile ikinci asrın ilk yarısı, *Hadiste Tedvîn Dönemi* olmuştur.

Hicrî ikinci asrın ikinci yarısından sonra *Sahih, Cami ve Sünen gibi* alel-ebvab, ya da *Müsned ve Mu'cem* gibi ale'r-ricâl şeklindeki eserlerin telif edildiği dönem, *Hadiste Tasnif Dönemi* olarak adlandırılmış, bu dönem hadis ilminin altın çağı olmuştur.

İran'ın Kazvin şehrinde 209/824 yılında doğan ve hadis tahsili için çok geniş coğrafyada rihleler gerçekleştiren İbn Mâce, ahkâma dair hadisleri fıkıh bablarına göre derleyerek *Sünen* adlı eserini telif etmiştir. İlim dünyasında tanınan ve takdir edilen bu eser üzerine pek çok ilmî çalışma yapılmıştır. Bu ilmî çalışmalar, araştırmamıza konu olmuştur.

Akademik çalışmalarda literatür bilgisinin ne kadar önemli olduğu bilinen bir gerçektir. Araştırmacı hazırlayacağı çalışmada başarılı olmak istiyorsa, incelediği konuya âzâmî derecede hakim olmak zorundadır, aksi halde yapacağı çalışmada pek çok noksan bulunacak ve hataya düşecektir.

Hazırladığımız bu çalışmada, *Sünen*'i okumak, anlamak, çalışma yapmak ve incelemelerde bulunmak isteyenlere literatür bilgisinin sunulması amaçlanmıştır. Bu sebeple *Sünen* üzerine yapılan Türkçe ve Arapça çalışmalar tespit edilmiş, bu çalışmalar hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Böylece *Sünen*'e dair ayrıntılı bir literatür çalışması ortaya konulmuştur.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE MUHTEVASI

Araştırmada dökümantasyon yöntemi kullanılmıştır. Veriler, kaynaklardan tespit edilip toplanmış, gözden geçirilmiş ve içerik hakkında bilgiler verilmiştir. Erişimi kolaylaştırmak için elde edilen bilgiler düzenlenmiş ve bu bilgilerin ihtiyaç duyan araştırmacıların kullanımına sunulması hedeflenmiştir.

Çalışma; giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynakları ele alınmıştır.

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatına dair; doğumu, öğrenim hayatı, alimlerin kendisi hakkında söylemiş oldukları sözler ile vefatı hakkında bilgiler verilmiştir. İlmî kişiliği kısmında, hocaları ve talebeleri hakkında detaylı bilgiler verilerek ilmî konumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son olarak eserleri kısmında, ikinci bölümde bahsedileceği için *Sünen* hakkında malumat verilmeyip *Tefsir ve Tarih*'i hakkında bilgiler yer almıştır.

İkinci bölümde, genel olarak *Sünen* hakkında bilgiler verilmiş, *Sünen* türü eserlerle ilgili kısa bilgi verildikten sonra, *Sünen*'e verilen diğer isimler zikredilmiştir. Telif amacı ve hadisleri seçme metodu meselesinde, kendisinden herhangi bir nakil olmadığı belirtilmiş, *Sünen*'deki rivayetler çerçevesinde alimlerin, İbn Mâce'nin amaç ve metodunu tespit etmeye çalıştıkları beyan edilmiştir.

Sünen'in râvîleri zikredilerek elimizde mevcut olan tek rivayetin Ebû'l-Hasen el-Kattân'e ait olduğu beyan edilmiştir. Kütüb-i Sitte içerisindeki konumuna dair pek çok görüş aktarılmış ve altı kitaba hangi sebeplerden ötürü dahil edildiği beyan edilmiştir. *Sünen*'e yapılan eleştirilerin genelde, kitapta bulunan çok zayıf veya mevzû olduğu iddia edilen rivayetler çerçevesinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Muhtevasına dair, hadislerin sayısı verilmiş, zevâid hakkında genelde kabul edilen ve Muhammed Fuâd Abulbâkî'ye ait olan görüş tercih edilmeyip, Şuayb el-Arnaût'un verdiği sayı esas alınmış ve sıhhat durumlarına dair bilgiler nakledilmiştir.

Sünen'deki konular ayrıntılı bir şekilde bâb ve hadis sayıları verilerek içeriğine dair bilgiler kısaca başlıklar halinde aktarılmıştır. *Sünen*'in farklı olduğu düşünülen diğer bazı özelliklerine de değinilmiştir.

İkinci bölümün son kısmında ise *Sünen*'in ilmî değeri hakkında alimlerin görüşleri sırasıyla zikredilerek bir kanaat oluşturulmuştur.

Üçüncü bölüm, çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktır. *Sünen* üzerine yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Bu eserler; yazma nüshalar, baskılar, şerhler, hâşiyeler, zevâid, muhtasarlar, müstahrecler, fihristler, tercümeleler, akademik ve muhtelif çalışmalar başlıkları adı altında incelenmiş ve haklarında bilgi verilmiştir.

Çalışmalar hakkında verilen bilgiler, akademik ölçütlere uygun bir şekilde, hiçbir boşluk bırakmamaya özen gösterilerek, araştırmacılar tarafından rahatça erişimlerine imkân sağlayacak şekilde verilmiştir.

Eserler hakkında bilgi verirken kitapların bizzat kendilerine müracaat edilmesi esas alınmış, kitaba ulaşamadığı takdirde bu durum dipnotta açıklanmış ve sadece kitabın ismi, varsa baskısı, yayınevi, yayınlandığı yer ve tarihi hakkında bilgiler zikredilmiştir.

Sonuç bölümde ise yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen bilgiler verilmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmada İbn Mâce, hocaları, talebeleri ve *Sünen* dışındaki eserleri hakkında bilgiler verilirken, tabakat, teracim ve tarih kitaplarına başvurulmuştur. İbn Asâkîr (ö. 571/1176)'in *Târîhu medîneti Dimaşk*, Abdulganî el-Makdîsî (ö. 600/1203)'nin *el-Kemâl fî esmâ'i-ricâl*, Râfîî (ö. 623/1226)'nin *et-Tedvîn fî ahhâri Kazvin*, İbn Hallikân (ö. 681/1282)'in *Vefeyâtü'l-a'yân*, Mizzî (ö. 742/1341)'nin *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, Zehebî (ö. 748/1348)'nin, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, *Tezkiretü'l-huffâz*, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, , Moğultây b. Kılıç (ö. 762/1361)'in *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, İbn Kesîr (ö. 774/1373)'in *el-Bidâye ve'n-nihâye*, İbn Hacer (ö. 852/1449)'in *Tehzîbu't-Tehzîb*,

Lisânü'l-mîzân Şah Veliyyullah Dehlevî (ö. 1176/1762)'nin *Büstanü'l-muhaddisîn*, Hayreddin Ziriklî (ö. 1976)'nin *el-A'lâm*, Ömer Rıza Kehhâle (ö. 1987)'nin *Mu'cemu'l-müellifin* adlı eserleri müracaat edilen başlıca kaynaklardandır. Ayrıca *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)* maddelerinden de istifade edilmiştir.

İbn Mâce'nin *Sünen*'i ve hadis ilimlerine dair bilgiler verilirken muhtelif alanlardaki eserlerden istifade edilmiştir. İbnu'l-Kayserânî (ö. 507/1113)'nin *Şurûtu'l-eimmeti's-sitte*, İbnu's-Salâh (ö. 643/1245)'in *Ulûmu'l-hadîs*, İbn Kesîr'in *İhtisârü Ulumi'l-hadîs*, İbn Hacer'in *en-Nüket alâ kitâbi İbni's-Salâh*, , Sıddık Hasen Hân (ö. 1890)'in *Kitâbu'l-hitta fî zikri's-sihâhi's-sitte*, Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî (ö. 1927)'nin *er-Risaletü'l-müstatrefe (Hadis Literatürü*, trc. Yusuf Özbek), Muhammed Abdurreşid en-Nu'mânî (ö. 1999)'nin *el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhu's-Sünen*, Mücteba Uğur (ö. 2005)'un *Hadis İlimleri Edebiyatı*, Muhammed Mustafa el-A'zamî (ö. 2017)'nin *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı* (trc. Recep Çetintaş), M. Fuad Sezgin (ö. 2018)'in *Buhârî'nin Kaynakları*, Abdullah Aydınlı'nın *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Ahmet Yücel'in *Hadis Tarihi*, İsmail Lütfi Çakan'ın *Hadis Edebiyatı*, Bekir Kuzudişli'nin *Hadis Tarihi*, Nureddin Abdusselam Mes'î'nin *el-Medhal ilâ Süneni'l-İmam İbn Mâce*, Enbiya Yıldırım'ın *Hadis İlminin İncelikleri* adlı eserleri müracaat edilen kaynaklar arasında yer almıştır.

Sünen ile ilgili ilmî çalışmalar bölümünde aktarılan bilgiler, çoğunlukla eserlerin aslına müracaat edilerek verilmiştir. Yazma nüshalar için M. Fuad Sezgin'in *GAS*, Brockelmann'ın *GAL* isimli eseriyle *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Web Sitesi*'nden yararlanılmıştır.

Şerh ve hâşiyeler hakkında bilgi verilirken akademik çalışmalar ile müstakil kitaplardan yararlanılmıştır. Abdullah b. Salim b. Muhammed el-Basrî (ö. 1134/1722)'nin *Hatmu Süneni'l-Hâfız İbn Mâce*, Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1920)'nin *Îzâhu'l-meknûn*, Abdullah Muhammed el-Habeşî'nin *Camîu's-şurûh ve'l-havâşî*, Abdulaziz b. Abdullah b. Muhammed eş-Şâyi'nin *el-Kütübü's-Sitte ve eşheru şurûhihâ ve havâşihâ ve ebzeu'd-dirâsâti'l-muâsıratı aleyhâ*, Halid Zaferullah Daudî'nin *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, Mehmet Özşenel'in *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, Muhammed Enes Topgül'ün (editör: Mustafa Macit Karagözoğlu) *Hadis Şerh Literatürü II*, Sezai Engin'nin *Hadis Şerh Geleneğinde Hâşiye ve Ta'lîkalar* adlı eserleri başvuru başlıca kaynaklardandır. Ayrıca *Diyanet İslam Ansiklopedi (DİA)* maddelerinden de istifade edilmiştir.

Türkiye’de İbn Mâce ve *Sünen*’i hakkında değerli akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında yer alan Musa Erkaya’nın 2004 yılında yayımlanan “*İbn Mâce’nin Hadis Kültüründeki Yeri*” adlı doktora tezi ile 1994 yılından yayımlanan “*İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu*” başlıklı makalesi ve Osman Güner’in “*İbn Mâce’nin Süneni ve Kütüb-i Sitte’deki Yeri*” başlıklı makalesinden farklı yerlerde istifade edilip kaynak olarak dipnotta verilmiştir.

Araştırmalarımız neticesinde yurt dışında *Sünen*’e dair yapılan literatür çalışması olarak sadece Abdulaziz eş-Şâyi’ nin *el-Kütübü’s-Sitte ve eşheru şurûhihâ ve havâşihâ ve ebrezu’d-dirâsâti’l-muâsıratı aleyhâ* kitabı zikredilebilir. Eserde Kütüb-i Sitte’nin literatür çalışması yapılmıştır, doğal olarak içerisinde İbn Mâce’nin *Sünen*’i üzerine yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu eserde *Sünen* üzerine yapılmış 44 çalışma kaydedilmiş ve ve bu eserlerden bazıları hakkında kısa kısa bilgi verilmiştir. Elimizdeki tezde ise İbn Mâce’nin *Sünen*’i üzerine yapılmış toplam 198 çalışma tespit edilmiş, bu eserlerin hemen hemen hepsi hakkında tanıtıcı bilgi verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN MÂCE'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu

Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî olan İbn Mâce, 209/824 yılında İran'ın Kazvin şehrinde doğmuştur. Kazvin, şu anda İran'ın 31 eyaletinden biri olup nüfusunun çoğunluğunu Azerîler oluşturmaktadır.

“Mâce” isminin dedesinin veya annesinin adı yahut babasının lakabı olduğu nakledilmektedir.¹ Benî Rebâ'a'nın azatlısı olduğundan dolayı Rebaî nisbesiyle anılmıştır.² Çocukluğu ve yetişmesi hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur.³

1.1.2. Öğrenim Hayatı

İbn Mâce'nin hadis tahsiline başladığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Ders aldığı hocalardan ilki olan Ali b. Muhammed et-Tanâfisi'nin (ö. 233/847) vefat tarihi dikkate alındığında yaklaşık 15-20'li yaşlarda hadis ilmine Kazvin'de başladığı söylenebilir.⁴

İbn Mâce, hadis toplamak için çıktığı ilmî seyahatlere 230/844 yılında başlamış ve çok geniş bir coğrafyada rihleler gerçekleştirmiştir. Horasan, Hicaz, Irak, Mısır, Şam, Basra, Kûfe, Bağdat, Mekke, Vâsıt, Rey ve daha pek çok meşhur hadis yolculuğunun yapıldığı İslam beldelerine yolculular yapmıştır. Gerçekleştirdiği bu seyahatler neticesinde Kazvin'in meşhur hadis hafızlarından biri olmuştur.⁵

¹ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Siyeru a'lâmî'n-nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaût vd., Müessesetü'r-Risâle, 3.bsk., Beyrut, 1985, XII, 277; a.mlf., **Tezkiretü'l-huffâz**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.bsk., Beyrut, 1998 II, 155; Kandemir, M. Yaşar, “İbn Mâce”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1999, XX, 161-162.

² Ebû'l-Haccâc Cemalüddin Yusuf b. Abdirrahman. Yusuf el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980, XXVII, 40; İbn Kesîr, İmâdüddin Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1986, XI, 52; Dehlevî, Şah Veliyyullah, **Büstanü'l-muhaddisîn**, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002, s. 87;

³ Kuzudışli, Bekir, **Hadis Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2017, s. 215.

⁴ Erkaya, Musa, “İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu”, **İslâmî İlimler Dergisi**, Çorum, 2007, c. II, sy. 2, s.161-212; Kandemir, “İbn Mâce” **DİA**, XX, 161; “Güner, Osman, İbn Mâce'nin Süneni ve Kütüb-i Sitte'deki Yeri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Samsun, 1996, sy. 8, s. 191-209.

⁵ İbn Hallikân, Ebû'l-Abbas Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebû Bekir, **Vefeyâtü'l-a'yân**, thk. İhsan Abbas, Daru Sâdır, Beyrut, 1994, IV, 279; Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, XXVII, 40; Zehebî, **Siyer**, XIII, 277; Dehlevî, **Büstanü'l-muhaddisîn**, s. 88.

Yapmış olduğu sayısız ilim yolculukları ve hadis ilmi uğruna gösterdiği azim ve gayretler neticesinde ulemanın takdirini kazanmıştır. Bu yüksek çaba sebebiyle de pek çok alim tarafından methedilmiş ve çeşitli unvanlar verilmiştir.

Ebû'l-Kasım er-Râfî (ö. 623/1226) İbn Mâce hakkında; “O Müslümanların imamlarından biri, yüce, yetkin ve ittifakla makbul bir şahsiyettir”⁶, İbn Hallikân (ö. 681/1282); “Hadiste imamdı, hadis ilimlerinde ve onunla ilgili her şeyde yetkin bilgiye sahipti”⁷, İbn Hacer (ö. 852/1449); “imamlardan biri ve hafızdır”⁸, İbn Kesir (ö. 774/1373); “İbn Mâce meşhur *Sünen* kitabının sahibidir. Kitap onun aslı ve fer’î meselelerde amelinin, ilminin, derinliğinin, vukûfiyetinin büyüklüğüne ve sünnet-i nebeviyeye ittiba ettiğini gösterir” açıklamalarıyla onun hadis ilmindeki üstünlüğü yetkin alimler tarafından beyan etmiştir.

1.1.3. Vefatı

Devrinin büyük alimlerinden biri olan İbn Mâce, 21 Ramazan 273/887 Pazartesi günü 64 yaşındayken vefat etmiştir. Cenaze namazı ve defin işlemleri salı günü gerçekleşmiş, cenaze namazını kardeşi Ebû Bekir kıldırmış, defin işlemlerini ise oğlu Abdullah ile kardeşleri Ebû Bekir ve Ebû Abdillâh yapmıştır.⁹

1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ

Ömrü boyunca ilimle meşgul olan İbn Mâce pek çok hocadan ders almış ve öğrenciler yetiştirmiştir. İslam’a yaptığı bu hizmetler onun şöhretini arttırmış ve muhakkik alimler tarafından taltif edilmiştir. Bu durum onun muhaddisler arasındaki konumu belirlemiştir. Hocaları ve öğrencileri hakkındaki bilgiler onun ilmi kişiliğini anlamada bize yardımcı olacaktır. Çünkü bir şahsiyetin ilmi aldığı kaynağı yani hocası ile verdiği meyveler yani yetiştirdiği öğrenciler, onun konumu bilmede bize yardımcı olacaktır.

---

⁶ Râfî, Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdulkerîm Ebû'l-Kasım er-Râfî el-Kazvinî, **et-Tedvîn fî ahbâri Kazvin**, thk. Azizullah el-Utâridî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987, II, 49.

⁷ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-a'yân**, IV, 279.

⁸ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî, **Tehzîbu't-Tehzîb**, Matbaatü Dâireti'l-Maârifî'n-Nizâmiye, Hindistan, 1908, V, 340.

⁹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemal**, XXVII; 42; Zehebî, **Siyer**, XIII, 277; a.mlf., **Tezkire**, II, 155; Kandemir, “İbn Mâce”, **DİA**, XX, 161.

1.2.1. Hocaları

İbn Mâce, hadis yolculukları esnasında pek çok alimden ders alma, hadis dinleme ve ezberleme imkânına erişmiştir. İlk hocası olan Ali b. Muhammed et-Tanafisî (ö. 233/847) en fazla istifade ettiği üstadıdır. Onun ilmi şahsiyetine tesir eden hocaları arasında Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr (ö. 234/849), Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (ö. 235/850), İbrahim b. Münzir el-Hizâmî (ö. 236/851), Ebû Hucr Amr b. Râfî' el-Becelî (ö. 237/852), Cübare b. Mugallis (ö. 241/856), Muhammed b. Rumh (ö. 242/857), Humeyd b. Mes'ade (ö. 244/859), Hişam b. Ammâr (ö. 245/859), Muhammed b. Beşşâr (ö. 252/866) gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır.¹⁰ Erkaya'nın tespitine göre, İbn Mâce'nin *Sünen*'deki üstadlarının sayısı 303'tür.¹¹

1.2.1.1. Ali b. Muhammed et-Tanafisî (ö. 233/847)

İbn Mâce'nin en çok istifade ettiği Kazvin alimlerinden olan Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. İshak b. Ebî Şeddâd el-Kûfî et-Tanâfisî, sika, hafız, mutkin¹² muhaddislerdendir. Doğum yeri ve zamanı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Kazvin ve Rey şehirlerinde ikamet etmiş ve pek çok muhaddisten ders almıştır.

Hocaları arasında; dayıları Muhammed b. Ubeyd (ö. 204/820) ve Ya'lâ b. Ubeyd (ö. 209/825) başta olmak üzere; Ebû Muâviye (ö. 194/810), Hafs b. Gıyâs (ö. 194/810), Muhammed b. Fudayl (ö. 195/811), Velîd b. Müslim (ö. 195/811), Vekî' b. Cerrah (ö. 197/812), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) ve daha nice büyük muhaddisler bulunmaktadır.

Talebesi Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890) onun hakkında: "Sika ve sadûk râvîlerdendi, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin hadis sayısı ve ilimdeki anlayışı daha kuvvetli olmasına rağmen Tanafisî, fazilet ve takva konusunda bana Ebû Bekir'den daha üstün geliyor" demiştir. Ebû Ya'lâ el-Halîlî (ö. 446/1055), Tanafisî ve kardeşi hakkında: "Kardeşi Hasen ile Tanafisî, Kazvin imamlarındandı. Bu sebeple tanınmış pek çok büyük alim ve muhaddis onlara gelmiş ve bölgede büyük bir şöhret kazanmışlardır" demiştir.

¹⁰ Zehebî, *Siyer*, XIII, 277; a.mlf., *Tezkire*, II, 155; Dehlevî, *Büstan*, s.88-89.

¹¹ Erkaya, Musa, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 164.

¹² *Mutkin*: Hadis öğrenim ve öğretiminde ciddi davranan, işini sağlam tutan, güvenilir râvî, alim. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İFAV, İstanbul, 10.bsk., 2019, s. 252.

Tanafisî, başta İbn Mâce olmak üzere Ziyad b. Eyyüb et-Tûsî (ö.252/866), Ebû Zür'a er-Râzî (ö.264/878), Ebû Hâtim er-Râzî ve Muhammed b. Eyyûb (ö.294/907) gibi pek çok talebe yetiştirmiştir. Nesâî, Tanâfisî'nin talebesi olan Ziyad b. Eyyûb et-Tûsî'nin *Müsned*'inden hadis rivayet etmiştir. Tanafisî, 233/847 yılında vefat etmiştir.¹³

1.2.1.2. Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr (ö. 234/849)

Tam adı Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr el-Hemdânî el-Kûfî el-Hârifî'dir. 160/777 yılı civarında Kûfe'de doğan İbn Nümeyr, aslen Yemenli olup Kûfe'ye yerleşen Hemdân kabilesinin Hârif koluna mensuptur. Ali b. el-Medîni (ö. 234/849) ile Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in akranlarından olan İbn Nümeyr, ilim tahsiline meşhur râvîlerden babası Abdullah b. Nümeyr'in (ö. 199/814) yanında başlamıştır.

İbn Nümeyr, ilmi, ameli, takvası ve verâsı ile tanınmıştır. Hadis ilmindeki yetkinliği sebebiyle “sika, hafız, hüccet¹⁴, şeyhu'l-islam, sâhibu'l-hadis¹⁵” olarak nitelendirilmiş, alimler tarafından büyük övgülere mazhâr olmuştur. Ahmed b. Hanbel onun hakkında; “Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr Irak'ın incisidir” demiştir. İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) onu cerh ve ta'dîl konusunda otorite kabul etmiştir.

Hocaları arasında; “Babası Abdullah b. Nümeyr, Süfyan b. Uyeyne, Veki' b. Cerrâh, İbn Uleyye (ö. 193/809), Mervân b. Muâviye (ö. 193/809), Muhammed b. Bişr (ö. 203/819), Muhammed b. Fudayl ve Hafs b. Gıyâs bulunmaktadır.

Talebeleri arasında; “Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ali b. el-Medîni, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel bulunmaktadır. Tirmizî ve Nesâî ise Buhârî aracılığıyla ondan rivayet etmiştir. Buhârî *Sahih*'inde İbn Nümeyr'den yirmi iki, Müslim ise *Sahih*'inde beş yüz yetmiş üç hadis rivayet etmiştir. 234/849 yılında Şaban veya Ramazan (Mart veya Nisan) ayında Kûfe'de vefat etmiştir.¹⁶

¹³ Zehebî, *Siyer*, XI, 459-461; a.mlf., *Tezkire*, II, 25-26; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 378-379.

¹⁴ Sika râvînin üstünde daha güvenilir râvî. Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 129.

¹⁵ Hadisleri bilen, hadis bilgisi olan kimse. Aydınli, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 282.

¹⁶ el-Makdîsî, Ebû Muhammed Abdulganî b. Abdi'l-Vâhid, *el-Kemâl fî esmâ'i-ricâl*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl Nu'mân, el-Hey'eti'l-Âmme, 1.bsk., Kuveyt, 2016, II, 286; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 566-570; Zehebî, *Siyer*, XI, 455-458; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 57-58; Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed, *el-A'lâm*, Dâru'l-Ulûm li'l-Malâyin, 5.bsk., 2002, VI, 221; Toksarı, Ali, “İbn Nümeyr”, *DİA*,

1.2.1.3. Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)

159 (776) yılında Kûfe’de doğan İbn Ebî Şeybe’nin tam adı, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî’dir. Hadis tahsiline erken yaşlarda başlayan İbn Ebî Şeybe’nin dedesi, babası, iki kardeşi, yeğeni meşhur muhaddislerden olup, doğduğu ve yaşadığı ev büyük bir ilim yuvasıdır. Hicaz, Rey, Bağdat ve Basra’ya rihleler yapmış, pek çok hadis yazmış ve ezberlemiştir. Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye (ö. 238/853) ve Ali b. el-Medîni onun doğum, yaş ve hıfz açısından akranlarındandır.

İlim denizlerinden biri olan İbn Ebî Şeybe’nin hıfzının kuvveti, darb-ı mesel olmuş ve alimler tarafından kendisine “imam, hafız, sika, seyyidu’l-huffâz” gibi unvanlar verilmiştir.

Hocaları arasında; Kadı Şerik b. Abdullah (ö. 177/794) (en büyük hocasıdır), Abdullah b. Nümeyr, Veki’ b. Cerrâh, Süfyân b. Uyeyne ve Abdullah b. Mübarek gibi meşhur alimler bulunmaktadır.

Talebeleri arasında Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Ya’lâ el-Mevsilî ve Bakî b. Mahled gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır.

Yaptığı çalışmalarla ilmî açıdan İslam dünyasına büyük hizmetleri olan İbn Ebî Şeybe’nin meşhur eserleri; *el-Musannef*, *Tefsîru İbn Ebî Şeybe*, *Kitâbu’l-İmân*, *Kitâbu’l-Edeb* ve *Kitâbu’t-Târîh*’tir. Çeşitli kaynaklarda başka eserleri olduğu da söylenmektedir. 8 Muharrem 235 (2 Ağustos 849) tarihinde vefat etmiştir.¹⁷

1.2.1.4. İbrâhîm b. Münzir el-Hizâmî (ö. 236/851)

Tam adı Ebû İshâk İbrâhîm b. Münzir b. Abdullah b. Münzir el-Kureşî el-Hizâmî el-Esedî el-Medenî’dir. Medine’de doğan Hizâmî’nin doğum tarihi hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Hizâmî, Dönemin büyük alimlerinden dersler alan, takva sahibi ve güvenilir bir kimseydi. Münekkidler onun “sadûk¹⁸, sika, imam” olduğunu belirtmişlerdir. Dârimî (ö. 255/869) onun hakkında; “Yahya b. Maîn, İbrâhîm b. Münzir’den hadis yazıyordu” demiştir.

Hocaları arasında en çok istifade ettiği hocası Süfyân b. Uyeyne, Mâlik b. Enes, Velîd b. Müslim, İbn Ebî Fûdeyk (ö. 200/816) ve Ebû Damra Enes b. İyâd (ö. 201/817) bulunmaktadır. Talebeleri arasında ise Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce, (bir vasıtayla) Nesâî,

¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XIX, 478-487; Zehebî, *Siyer*, IX, 155-158; Yardım, Ali, “İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir”, *DİA*, XIX, 442-443.

¹⁸ Sadûk olan râvînin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü* s. 277.

Dârîmî, Ebû Zur'a er-Râzî, Bakî b. Mahled ve Ebû Hâtîm er-Râzî gibi meşhur muhaddisler yer almaktadır. Hizamî, 236/851 yılında hac ibadetini yaptıktan sonra Medine'de vefat etmiştir.¹⁹

1.2.1.5. Ebû Hucr Amr b. Râfi' el-Becelî (ö. 237/857)

İsmi tam olarak Ebû Hucr Amr b. Râfi/Nâfi b. Furât b. Râfi' el-Becelî el-Kazvinî'dir. Aslen Kûfeli olan Amr b. Râfi' el-Becelî, Rey'den Kazvin'e taşınmıştır. Sika, sebt²⁰, hafız ve imam olduğu ifade edilmiştir. Ebû Hâtîm; "Hakkında değerlendirme yaptığımız kimseler içerisinde, lehçesi düzgün ve hadisi daha sahih olan az kimselerdendir" demiştir. Yine Ebû Hâtîm, İbrahim b. Musa'nın (ö. 230/845) Amr b. Râfi' hakkında; "Bizimle birlikte Amr b. Râfi'"den başka ilim talep eden kalmadı" dediğini nakletmiştir. İbn Hıbban (ö. 354/965) onun hakkında "O gerçekten müstakîmu'l-hadistir" demiştir.

Hocaları arasında; Abdullah b. Mübarek, Süfyân b. Uyeyne, Cerîr b. Abdilhamid ed-Dabbî (ö. 187/803), Fadl b. Mûsâ (ö. 191/807) ve pek çok muhaddis bulunmaktadır. Talebelerinden bazıları ise; İbn Mâce, Ebû Zur'a (ö. 264/878), Ebû Hâtîm, Ubeydullah b. Abdilkerîm b. Yezid b. Ferrûh (ö. 264/878), Muhammed b. İdris el-Hanzalî (ö. 275/889)'dir. Ebû Huc el-Becelî 237/857 yılında vefat etmiştir.²¹

1.2.1.6. Cübâre b. Muğallis (ö. 241/856)

Tam adı Ebû Muhammed Cübâre b. Muğallis el-Kûfi el-Hammânî veya Hımmânî'dir. Kûfeli alimlerden olan Cübâre'nin salih ve takva sahibi bir kimse olduğu belirtilmiştir. Benî Hımmân mescidinde imamlık vazifesi yapmış olup çeşitli hocalardan ders almış, kendisinden meşhur alimler hadis rivayet etmiştir.

Hocaları arasında; Kays b. Rabi' (ö. 167/784), Şebib b. Şeybe (ö. 170/786), Ebû Avâne (ö. 176/792), Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795), Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797) gibi pek çok muhaddis bulunmaktadır. Cübâre b. Muğallis, hadis münekkidleri tarafından pek çok tenkide maruz kalmıştır. Hakkında Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848): "Kezzâb"; İbn Nümeyr: (ö. 234/849): "Hadis uydurur, ardından rivayet eder"; Buhârî

¹⁹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, II, 207-211; Zehebî, **Siyer**, X, 589-591; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, I, 166-167.

²⁰ *Sebt*: Adalet ve zabt sahibi, güvenilir kimse. Aydın, **Hadis İstılahları Sözlüğü** s. 292.

²¹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemal**, XXII, 19-22; Zehebî, **Siyer**, XI, 385-386; Moğultây, Ebû Abdillâh Alâüddîn Moğultây b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî el-Hikrî, **İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl**, thk. Muhammed b. Osman, **Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye**, Beyrut, 1.bsk., 2011, V, 536; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, VIII, 32.

(ö. 256/870): “Muzdaribu’l-hadîs²²” demiştir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903): “Cübâre’den işittiğim hadisleri babama sundum, bazılarını reddetti ve bunlar mevzû rivayettir” demiştir. Onun sadûk olduğunu söyleyen muhaddisler de vardır. Talebeleri arasında; İbn Mâce, Ebû Saîd el-Eşec (ö. 257/871); Bakî b. Mahled (ö. 276/889), Ebû Ya’lâ el-Mavsîlî (ö. 307/919) ve nice büyük alimler vardır. Ebû Ya’lâ el-Mavsîlî (ö. 307/919), İbn Mâce’nin *Sünen*’inde geçen ve toplamda beş tane olan sülâsî²³ rivayetlerini Cübâre’den nakletmiştir. Cübâre, 241/856 yılında yaklaşık yüz yaşındayken Kûfe’de vefat etmiştir.²⁴

1.2.1.7. Muhammed b. Rumh (ö. 242/857)

Rihle yapmayan muhaddislerden olan Muhammed b. Rumh, 150 yılından sonra doğmuştur. Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Rumh b. el-Muhâcir b. Muharrir b. Sâlim et-Tucîbî el-Mısrî’dir. Hadis ilminde hıfzının kuvveti, yetkinliği ve güvenilirliği ile bilinmektedir. Ebû Dâvûd onun “sika” olduğunu belirtmiş, Nesâî ise “Hiçbir hadiste hata yapmamıştır, şayet Mâlik b. Enes’ten (ö. 179/795) hadis yazsaydı, Malik’in talebeleri arasında onu ilk sıraya yazardık” demiştir. Zehebî (ö. 748/1348), onun büyüklüğünden dolayı hakkındaki malumatı *Tezkiretü’l-huffaz* yerine *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da zikretmeyi uygun görmüştür. Yine Zehebî; “Muhammed b. Rumh’un Kuteybe b. Saîd’den (ö. 240/855) daha ehil ve ilme daha çok vakıf olmasına rağmen Buhârî’nin ondan hadis rivayet etmemesine şaşırım” demiştir.

Hocaları arasında; Abdullah b. Lehîa (ö. 174/790), Leys b. Sa’d (ö. 175/791), Mufaddal b. Fadâle (ö. 181/798), Mesleme b. Ali (ö. 189/805) bulunmaktadır. Malik b. Enes’ten rivayette bulunduğu da söylenir. Talebeleri arasında; “Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Hasan b. Süfyan (ö. 303/916), Muhammed b. Hüseyin b. Kuteybe (ö. 310/923) bulunmaktadır. Muhammed b. Rumh 21 Şevvâl (20 Şubat) 242/857 yılında vefat etmiştir.²⁵

²² *Muztaribü’l-hadis* olan bir râvînin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibâr* için alınır. Aydınlı, Abdullah, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, s. 252.

²³ *Sülâsî*: Senedindeki son râvî ile Hz. Peygamber arasında üç râvî bulunan hadis. Aydınlı, Hadis İstılahları Sözlüğü s. 300.

²⁴ Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, IV, 489-493; Zehebî, **Siyer**, XI, 150-151; İbn Hacer, **Tehzîbu’t-Tehzîb**, II, 57-59.

²⁵ Makdîsî, **el-Kemâl**, II, 216-217; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Tehzîbu Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl**, thk. Ganîm Abbas Ganîm-Mecid es-Seyyid Emîn, el-Fârûku’l-Hadîsiyye, 1.bsk., Kâhire, 2004, VIII, 100-101; a.mlf., **Siyer**, XI, 498-499.

1.2.1.8. **Humeyd b. Mes'ade (ö. 244/859)**

Tam adı Ebû Ali veya Ebû'l-Abbâs Humeyd b. Mes'ade b. el-Mübarek es-Sâmî el-Bâhilî el-Basrî'dir. Hadis ilminde büyük gayret göstermiş olan Humeyd b. Mes'ade, imam, sika, hafız muhaddislerdendir. İbrahim b. Urûme (ö. 266/880) hakkında; "Humeyd'in hadislerinin hepsi faydalıdır" demiştir. Isfahan'da hadis dersleri vermiş, daha sonra Basra'ya dönerek vefatına kadar derslerine orada devam etmiştir. Asıl mesleği kâtiplik olup, bu vazifesini Kadı İbn Ebi's-Şevârib (ö. 261/875)'in yanında yapmıştır.

Hocalarından bazıları; Hammâd b. Zeyd (ö. 179/796), Yezid b. Zurey', Mu'temir b. Süleyman, Bişr b. Mufaddal (ö. 186/802), İbn Uleyye ve Abdulvehhab es-Sekafî'dir. Talebelerinin bazıları; Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ebû Zur'a er-Râzî'dir. Humeyd 244/859 yılında Basra'da vefat etmiştir.²⁶

1.2.1.9. **Hişâm b. Ammâr (ö. 245/859)**

Kıraât-ı seb'a'dan İbn Âmir (ö. 118/736) kıraâtının iki râvîsinden biri olan muhaddis Hişâm b. Ammâr'ın tam adı, Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ammâr b. Nusayr b. Meysere b. Ebân es-Sülemî veya ez-Zaferî ed-Dimaşkî'dir. 153 (770) yılında Dimaşk'ta doğmuştur. Dimaşk'ın imamı, hatibi, kâriî, muhaddisi ve müftüsü olan Hişâm b. Ammâr, küçük yaşlarda ilim tahsil etmeye başlamıştır. Pek çok unvanı olmasının yanında onun asıl şöhreti kıraât ve hadis alanında olmuştur. Babası onu hacca göndermek için evini satmış, Medine'ye gittiğinde orada İmam Malik'le görüşmüştür. Hadis otoriteleri tarafından genel olarak sika ve sadûk olarak görülmüştür. Hadis rivayet ederken ihtiyacı olmadığı halde ücret alması, alimler tarafından tenkid edilmiştir.

Kıraât ilmini asrının meşhur hocaları arasından; Süveyd b. Abdulaziz (ö. 194/810) Eyyûb b. Temîm (ö. 198/814), Arrâk b. Hâlid (ö. 199/815)'den almıştır. Hadis alanındaki hocaları arasında; "Mâlik b. Enes, Velîd b. Müslim, Müslim b. Halîd ez-Zencî (ö. 179/796), Süfyân b. Uyeyne ve İsmâil b. Ayyâş (ö. 193/809) bulunmaktadır.

Talebeleri arasında; Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zur'a er-Râzî bulunmaktadır. Kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır; "*Fezâilü'l-Kur'an, Hadisü Hişâm b. Ammâr, el-Meb'as, el-Fevâid, ve Cüz'ün fihî Avâlî*

²⁶ Makdisî, *el-Kemâl*, IV, 315-316; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 395-397; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 49.

ehâdîsi Mâlik”. Muharrem ayının sonlarına doğru 245/859 yılında Dimaşk'ta vefat etmiştir.²⁷

1.2.1.10. Muhammed b. Beşşâr Bündâr (ö. 252/866)

“Değerli şeyleri saklayan, çok hadis ezberleyen kimse” anlamında “Bündâr” lakabıyla tanınan Muhammed b. Beşşâr, 167/783 yılında Basra'da doğmuştur. Tam adı Ebû Bekir Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Davud b. Keysan el-Abdî el-Basrî'dir. Basra'daki pek çok alimlerden ders almış, Yahya b. Saîd el-Kattân'ın (ö. 198/813) derslerine yirmi yıl devam etmiştir.

Daha fazla hadis toplamak için rihle yapmak isteyen Bündâr, annesinin rahatsızlığı sebebiyle, hadis yolculuğuna ancak annesinin vefatından sonra çıkabilmiştir. Hadis ilminde kısa sürede büyük mesafeler kateden Bündâr, henüz on sekiz yaşındayken kendisinden hadis rivayet etmek isteyenler olmuştur. O yaşlarda tanınmış büyük muhaddisler dururken kendisinin hadis rivayet etmesinin uygun olmadığını düşünmüş ve hadis almak isteyenleri şehrin dışında bulunan hurmalığa götürüp, onlara hurma ikram ettikten sonra hadis rivayet etmiştir. Hicrî üçüncü asrın en büyük muhaddislerinden olup hafız ve sika'dır.

Hocalarından bazıları; “Yahya b. Saîd el-Kattân, Veki’, Yezid b. Zurey’ (ö. 182/798), Mu'temir b. Süleyman (ö. 187/803), Abdulvehhab es-Sekafî'dir (ö. 194/810).

Talebelerinden bazıları; “Buhârî, Müslim (ö. 261/875), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî (ö. 303/915), İbn Mâce, İbn Huzeyme (ö. 311/924), Ebû Hâtîm er-Razî, Ebû Zur'a er-Râzî ve Bakî b. Mahled'dir. Ebû Dâvûd, hocası Bündâr'dan elli bin hadis yazdığını söylemiştir. Buhârî, *Sahîh*'inde Bündâr'ın 205 hadisini rivayet etmiş ve kitabının bir yerinde “Ketebe ileyye Muhammed b. Beşşâr” diyerek “mükâtebe” tarzında hadis nakletmiştir. Müslim ise *Sahîh*'inde onun 460 hadisini rivayet etmiştir. Hadis ilmine altmış yedi yıl boyunca hizmet eden Bündâr, 252/866 yılında seksen beş yaşındayken vefat etmiştir.²⁸

²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 242-255; Zehebî, *Siyer*, XI, 420-435; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 87; Altıkulaç, Tayyar, “Hişâm b. Ammâr”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, XVIII, 151.

²⁸ Uğur, Mücteba, “Bündâr, Muhammed b. Beşşâr”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, VI, 488-489; İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadîs*, thk. Nuruddin İtr, Dâru'l-Fikr, 3.bsk., Dimaşk, 1998, s. 341; Zehebî, *Siyer*, XII, 144-149; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 70-73; Sezgin, M. Fuat, *Buhârî'nin Kaynakları*, Otto Yayınları, 5.bsk., Ankara, 2017, s. 274.

1.2.2. Talebeleri

Döneminin önemli alimlerinden biri olan İbn Mâce, gayet tabii hadis tahsili yapan pek çok talebenin ilgi odağı olmuş ve seçkin talebeler yetiştirmiştir. Sayıları çok fazla olan talebeleri arasında Ebû't-Tayyib Ahmed b. Ravh el-Bağdâdî (ö. 281-290/894-903), Ali b. Saîd b. Abdullah el-Askerî (ö. 305/918), Muhammed b. Îsâ ef-Sâffâr (ö. 307/920), Cafer b. İdrîs (ö. 310/923), Ebû Amr Ahmed b. Muhammed b. Hakîm el-Medîni (ö. 333/945), Süleyman b. Yezid el-Kazvinî (ö. 339/951), Ebû'l-Hasen Ali b. İbrahim el-Kattân (ö. 345/956) bulunmaktadır.²⁹

1.2.2.1. Ebû't-Tayyib Ahmed b. Ravh el-Bağdâdî (ö. 281-290/894-903)

Tam adı Ebû't-Tayyib Ahmed b. Ravh b. Ziyâd eş-Şa'rânî el-Bağdâdî'dir. Kaynaklarda 200/816 yılından sonra yaşadığı bilgisi mevcuttur. 290/903 yılından önce İsfahan'a gelerek orada başta Abdullah b. Hubeyk el-Antâkî olmak üzere pek çok râvîden hadis rivayet etmiştir. Zühd, ahbâr ve başka konularda eserler telif etmiştir.

Hocaları arasında İbn Mâce, Abdullah b. Hubeyk el-Antâkî, Muhammed b. Harb en-Nesâî, el-Hasen b. Sayyâh ez-Za'ferânî bulunmaktadır. Meşhur talebeleri ise; Kâdî Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Âssâl, Ahmed b. Bündâr b. İshâk eş-Şîâr, el-Isbehânî, Ebû'l-Kâsım et-Taberânî'dir. 281/894 veya 290/903 yılında vefat etmiştir.³⁰

1.2.2.2. Ali b. Saîd b. Abdullah el-Askerî (ö. 305/918)

Tam adı Ebû'l-Hasen Ali b. Saîd b. Abdullah el-Askerî'dir. Kaynaklarda alimler kendisine "imam, muhaddis, hafız ve sika" unvanlarını vermişlerdir. Pek çok tasnifi olan el-Askerî'nin *Kitâbu's-Serâir*'i³¹ matbudur. Çok rihle yaptığından dolayı kendisine "Rahhâl" lakabı verilmiştir. Ticaretle de iştigal eden el-Askerî, İran'ın Nişabur şehrinde bir müddet ticaret için bulunmuştur.

²⁹ Mizzî, **Tehzîb**, XXVII, 40-41; Zehebî, **Siyer**, XIII, 278; a.mlf., **Tezkire**, II, 155;

³⁰ İbn Asâkîr, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, **Târîhu medîneti Dimaşk**, thk. Muhibbuddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrâvî, Dâru'l-Fikr, 1990, LXXI, 130; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l-a'lâm**, thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1.bsk., Beyrut, 2003, VI, 673; Kehhâle, Ömer Rıza, **Mu'cemu'l-müellifin**, Mektebetü'l-Müsennâ ve Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, t.y, I, 224.

³¹ Ebû'l-Hasen el-Askerî, **Kitâbü's-serâir**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, thk. Muhammed b. Abdullah es-Serî, Beyrut, 2018.

Hocaları arasında Amr b. Ali es-Sayrafî, Muhammed b. Müsennâ, Yakub ed-Devrakî ve Zübeyr b. Bekkâr'dır. Talebelerinden bazıları; "Ebû'ş-Şeyh, Ebû Bekir el-Kabbâb, Ebû Amr b. Hamdân ve Ebû Amr b. Mutar bulunmaktadır. 305/918 yılında vefat etmiştir.³²

1.2.2.3. Muhammed b. Îsâ es-Sâffâr (ö. 307/920)

Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Îsâ el-Kazvinî es-Saffâr'dır. Sika bir râvî olan Muhammed b. Îsâ'nın hocaları arasında; "İbn Mâce, Ebû Hâtim er-Razi ve Yahya b. Abduk'tur. Talebelerinden ise Ali b. Ahmed b. Salih zikredilebilir.³³

1.2.2.4. Ca'fer b. İdrîs (ö. 310/923)

Tam adı Ebû Abdillâh Ca'fer b. İdrîs el-Kazvini'dir. Dârekutnî (ö. 385/995), onun za'ifu'l-hadîs³⁴ olduğunu belirtmiştir. Hocalarından İbn Mâce, talebelerinden ise Dârekutnî zikredilebilir.³⁵

1.2.2.5. Ebû Amr Ahmed b. Muhammed b. Hakîm el-Medînî (ö. 333/945)

İbn Memmekî diye tanınan büyük muhaddis Ebû Amr'ın tam adı, Ebû Amr Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hakîm el-Medînî el-Esbahânî'dir. Alimler tarafından kendisine imam, alim, muhaddis ve sadûk denilmiştir. Kaynaklarda çok rihle yaptığı için kendisine "Rahhâl" denildiği geçmektedir. Ebû Amr; alim, edebiyatçı, hadis ilmine vâkıf ve fazilet sahibi bir şahsiyettir.

Hocaları arasında İbn Mâce, "Rey'de Muhammed b. Müslim b. Vârete ve Ebû Hâtim er-Râzî, Bağdat'ta Yahya b. Ebû Tâlib ve pek çok muhaddis, Trablus'ta Ahmed b. Ebû'l-Hanâcir, Halep'te Ebû Usâme Abdullah bulunmaktadır.

Talebeleri arasında Ebû'ş-Şeyh, Ebû Abdullah b. Mende, Ali b. Mîle el-Faradî, Ahmed b. Cûle, Ebû Bekir Ahmed b. Musa Mürdeveyh zikredilmektedir. 333/945 yılında Cemâziyelâhir ayında İsfahan'da vefat etmiştir.³⁶

³² Zehebî, *Siyer*, XIV, 464.

³³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VII, 124.

³⁴ *Za'ifu'l-hadis* olan râvînin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.365.

³⁵ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, I. bsk, Beyrut, 2002, II, 444.

³⁶ Zehebî, *Siyer*, XV, 306-307.

1.2.2.6. Süleyman b. Yezîd el-Kazvinî (ö. 339/951)

Tam adı Ebû Dâvûd Süleyman b. Yezîd el-Kazvinî el-Fâmî'dir. İbn Mâce'nin büyük talebelerinden olan Ebû'l-Hasen Ali b. İbrahim el-Kattân ile rihle arkadaşıdır. Tanınmış bir muhaddis olan Süleyman, sadûk râvîlerdendir. Zehebî, onun hakkında: "Hadis ilmini bilen alimlerdenidir" demiştir.

Hocalarından bazıları; "İbn Mâce, Ebû Hâtim er-Râzî, Münsecer b. Salt, İshâk b. İbrâhîm b. ed-Deberî'dir. Talebelerinden bazıları; "Süleyman b. Ahmed en-Nessâc, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris el-Lugavî, el-Hasen b. Abdurrezzâk, Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Talha ez-Zübeyrî, el-Kazvinî'dir. 339/951 yılında vefat etmiştir.³⁷

1.2.2.7. Ebû'l-Hasen Ali b. İbrâhîm el-Kattân (ö. 345/956)

254/868 yılında Kazvin'de doğan Ebû'l-Hasen el-Kattân'ın tam adı, Ebû'l-Hasen Ali b. İbrâhîm b. Seleme el-Kattân el-Kazvinî'dir. Gayretli alimlerden biri olan el-Kattân, pek çok ilmi okumuş, cem etmiş, hadis, fıkıh, tefsir, nahiv ve lügat alanında yetkin bir konuma gelmiştir. Sika râvîlerden olup hakkında imam, hafız, kudve (model, önder), şeyhu'l-İslâm, Kazvin'in alimi gibi unvanlar verilmiştir. İbn Mâce'nin *Sünen*'deki en meşhur râvîlerindedir. Ömrünün sonlarına doğru Basra'ya gitmiştir.

Hocalarından bazıları; "İbn Mâce, Ebû Hâtim er-Râzî, Muhammed b. Ferec el-Ezrak, İbrâhîm b. Deyzîl, Hâris b. Ebû Usâme ve Kasım b. Muhammed ed-Dellâl'dir. Talebelerinden bazıları; "Zübeyr b. Abdu'l-Vâhîd el-Hâfız, Ebû'l-Hasen en-Nahvî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Fâris el-Lugavî, Ebû Saîd Abdurrahman b. Muhammed el-Kazvinî'dir. 345/956 yılında vefat etmiştir.³⁸

1.2.3. Eserleri

İlmî bir şahsiyetin bilgisi, birikimi ve yetkinliği ne kadar büyük olsa da bu birikimlerini eserleri aracılığı ile kaydetmediği sürece, hayatı boyunca üstün gayretlerle elde ettiği bütün ilmi, vefat etmesiyle beraber kaybolacaktır. Yetiştirdiği talebeleri her ne kadar kendisinden alınan ilmi yaymak ve yaşatmak için gayret gösterse de telif edilen eserler, ilmî birikimin aktarımında önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple alimler ilmî müktesebatını, kitap ve eserler telif etmek suretiyle kaydetmiş ve korumuşlardır.

³⁷ Zehebî, *Siyer*, XV, 405-406.

³⁸ Zehebî, *Siyer*, XV, 463-465.

Muhaddis, müfessir, hafız ve tarihçi olan İbn Mâce, muhtelif alanlarda eserler telif etmiş, fakat eserlerinin çoğu günümüze ulaşmamıştır.³⁹

İbn Mâce'ye ait olduğu tespit edilen eserleri şunlardır:

1.2.3.1. es-Sünen

Eser hakkında tezin ikinci bölümünde *İbn Mâce'nin Sünen Adlı Eseri* başlığı altında tafsilatlı bilgi verilecektir.

1.2.3.2. et-Tefsir

Sahabe ve tabiîn sözlerini topladığı ve kapsamlı bir rivayet tefsiri olduğu zikredilen eser günümüze ulaşmamıştır. Şuayb el-Arnaût (ö. 2016), muhtemelen Timurlenk (ö.808/1405) zamanında Şam'da kaybolan eserler içerisinde olduğunu söylemiş, bu durumun Zehebî (ö. 748/1347) ve İbn Kesîr (ö. 774/1373)'in sözlerinden anlaşıldığını belirtmiştir. Çünkü onlar *Tefsir*'i görmüş ve hakkında malumat yazmışlar, fakat *Tefsir* hakkında kendilerinden sonraki dönemlerde yazılan fihris ve mu'cemlerde eserle ilgili herhangi bir bilgi zikredilmemiştir. Böylece esere ulaşamadığı kanaati hasıl olmuştur. Mizzî (ö. 742/1341) eserden yapılan bir seçmenin iki cüz'ünü gördüğünü belirtmiştir. Suyûtî (ö. 911/1505) eserin rivayet tefsirlerinden olduğunu belirtmiştir.⁴⁰

Tefsir'in bir nüshasının Fas âlimlerinden Hasen b. es-Sıddık el-Gumarî el-İdrîsî el-Hasenî'nin (ö. 2010) kütüphanesinde bulunduğu, küçük bir cüz olduğu ve hadislerinin müsned olduğu belirtilmiştir.⁴¹

1.2.3.3. et-Târîh

Hafız Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdisi (ö. 507/1113) İbn Mâce'nin *et-Târîh* kitabını Kazvin'de gördüğünü ve sahabe asrından İbn Mâce'nin zamanına kadar yaşayan şahsiyetler ve beldeleri hakkında bilgi veren bir tarih kitabı olduğunu söylemiştir. İbn Kesîr ve İbn Hallikân (ö. 681/1282) ise kitabın tam ve geniş bir tarih

³⁹ ed-Demîrî, Ebû'l-Beka Muhammed b. Musa b. İsa b. Ali b. el-Kemâl, “**ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce, dirâse ve tahkîk: Min evveli hadîs “Fadlu Sa’d b. Ebî Vakkâs” ilâ nihâyeti hadîs “Külle yevmin hüve fi şe’n” min ennehû yağfiru zenben ve yuferricu kerben**”, thk. Abdullah b. Abdurrahîm b. Abdullah el-Âmirî, (Yüksek Lisans Tezi), Mekke, 2008, tahkik edenin önsözü, s. 50.

⁴⁰ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemal**, XXVII; 45; Zehebî, **Siyer**, XIII, 277; a.mlf., **Tezkire**, II, 155; Kehhâle, **Mu’cemu'l-müellifîn**, XII, 115; Ziriklî, **el-A'lâm**, VII, 144; Kandemir, “İbn Mâce”, **DİA**, XX, 161-162; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvînî, **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut, 2009, tahkik edenin önsözü, s. 19-21.

⁴¹ <https://al-maktaba.org/book/31621/13558> (Erişim tarihi: 10.01.2023)

kitabı olduğunu belirtmişlerdir. Kâtip Çelebi (ö. 1067/1657) *Tevârihu Kazvin* başlığı altında diğer Kazvin tarihleriyle beraber zikretmiş, Ebû'l-Kasım er-Râfî (ö.623/1226) ise *Ahbâru Kazvin*'de kitabı defalarca zikretmiş ve çokça nakilde bulunmuştur.⁴²

Ayrıca *et-Târih*'in bir bölümü olduğu zannedilen, *Târihu'l-Hulefâ (Rivâyetu Ebî Bekr es-Sedûsî)* adıyla günümüze ulaşmış bir eser mevcuttur. Eserde Hz. Ebû Bekir'den Abbâsî Halîfesi Abdullah b. Ali Müstekfî Billah'a (ö. 338/949) kadar geçen halifelerin biyografileri ele alınmıştır. Mütevekkil Alellah'a (ö. 247/861) kadar olan halifeleri İbn Mâce'nin, Müstekfî Billâh'a kadar olanları İbn Mâce'den bu eseri rivayet eden Ömer b. Hafes es-Sedûsî (ö. 293/906)'nin zeyl mahiyetinde yazdığı bilinmekte ve daha sonraki beş halifeyi de Ebû Bekir eş-Şafî (ö. 354/965) ile Ebû Ali İbn Şâzân el-Bağdâdî'nin (ö. 383/993) ilave ettiği anlaşılmaktadır. *Târihu'l-Hulefâ* müstakil olarak Beyrut'ta 1986 yılında neşredilmiştir.⁴³

İbn Mâce her ne kadar muhaddis olarak bilinse de, tefsir ve tarih alanında yazdığı eserlerin onun çok yönlü bir alim olduğunu göstermektedir. Ayrıca eserlerine dair *Sünen* dışında günümüze ulaştığı hususunda kesin bir bilgi tespiti söz konusu olmamıştır. Geniş araştırmalara rağmen bulunamamış olan bu eserlerin gün yüzüne çıkması için yapılacak yeni çalışmalara muhtaç olduğu açıktır.

---

⁴² el-Makdisî, Hafız Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir, *Şurûtu'l-eimmeti's-sitte*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, s.24; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, IV, 279; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XI, 52; Kandemir, "İbn Mâce", *DİA*, XX, 161-162; İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût, tahkik edenin önsözü, s. 19-21.

⁴³ Erkaya, Musa, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 52.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İBN MÂCE'NİN SÜNEN ADLI ESERİ

Hadis alimleri hicrî II. (milâdî VIII) yüzyılın ikinci yarısından itibaren hadis kitaplarını ale'l-ebvab ve ale'r-ricâl türüne göre telif etmeye başlamışlar. Ahkâma dair hadislerin fıkıh bablarına göre derlenmesiyle beraber *sünen* türü eserler ortaya çıkmıştır.⁴⁴

Hadislerin fıkıh bablarına göre tasnif edilmesinin sebebi, *sünen* türü eserlerin asıl itibariyle Ehl-i Rey'e tepki olarak tasnif edilmesidir. Çünkü fıkıh kitaplarında müctehid ve fakihlerin sözlerinin yer almasına karşılık *sünen*'ler, Hz. Peygamber'in hadislerinin, kısmen sahabe ve tâbiîn fetvalarının toplanmasından meydana gelmiştir.⁴⁵

Sünen türü eserler genel olarak ibâdât, muamelât ve ukûbât konularını ihtiva etmektedir.⁴⁶ Bu türde telif edilen eserler içerisinde en meşhuru, *Sünen-i Erba'a* diye tanınan Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve araştırma konumuz olan İbn Mâce'nin *Sünen*'i bulunmaktadır.

2.1. SÜNEN'DE İZLENEN METOD

2.1.1. es-Sünen

Sünen-i İbn Mâce, ilk olarak Muhammed b. Tâhir el-Makdîsî (ö. 507/1113) tarafından *Şurûtu'l-eimmeti's-sitte* adlı eserinde Kütüb-i Sitte arasında zikredilmiştir.⁴⁷ Oysa Mecdüddin Mübarek b. Muhammed ibnü'l-Esîr el-Cezerî (ö. 606/1210), *Camîu'l-Usûl* kitabında Kütüb-i Sittenin altıncı kitabı olarak İmam Malik'in *Muvatta'*ını zikretmiştir.

Zehebî'nin nakline göre; İbn Mâce şöyle demiştir: “*Sünen*'i Ebû Zür'a'ya (ö. 264/878) arz ettim, kitabı inceledi ve dedi ki: “Bu kitap halkın eline geçerse mevcut hadis kitaplarının tamamını veya çoğunu geçer.”⁴⁸

⁴⁴ Kandemir, M. Yaşar, “Sünen”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, XXXVIII, 141-142.

⁴⁵ Yücel, Ahmet, **Hadis Tarihi**, İFAV, İstanbul, 2014, 13.bsk, s. 86.

⁴⁶ Çakan, İsmail Lütfi, **Hadis Edebiyatı**, İFAV, İstanbul, 15.bsk, 2014, s. 107.

⁴⁷ Uğur, Mücteba, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, TDV Yayınları, Ankara, 1996, s. 287.

⁴⁸ Zehebî, **Tezkire**, II, 156.

İbn Kesir (ö. 774/1373) eser hakkında; “İbn Mâce meşhur *Sünen* kitabının sahibidir. Kitap, onun aslî ve fer’î meselelerde amelinin, ilminin, derinliğinin, vukûfiyetinin büyüklüğüne ve sünnet-i nebeviyeye ittiba ettiğini gösterir” demiştir.⁴⁹

2.1.2. Kitabın İsmi

Eser, farklı isimlerle anılmaktadır:

1. *Sünenü İbn Mâce*: Kitap, bu isimle defalarca basılmış ve bu şekilde meşhur olmuştur.
2. *Sünenü ’l-Mustafâ*: Kitap, bu isimle Mısır’da eskiden neşredilmiş, fakat geçmiş alimlerden bu isme dair herhangi bir delil veya açıklamaya ulaşamamıştır.
3. *el-Musannef*: Bu isimlendirmeyi Muhammed b. Câbir el-Vâdî Âşî et-Tunûsî (ö. 749/1348) *Bernêmec* isimli eserinde yapmıştır.
4. *es-Sahîh*: Bu ismi allâme Muhammed Yusuf b. Muhammed Zekeriya el-Huseynî el-Bennûrî (ö.1977) *Meârifu ’s-Sünen*’in mukaddimesinde zikretmiştir.⁵⁰
5. *Câmiu ’s-Sünen*: Kitap, İsâm Musa Hâdî ve Nizâm Yakûbî tarafından ayrı olarak tahkik edilip bu isimle neşredilmiştir.

Bu başlıklar arasında kitabın muhtevasına en uygun ismin, *es-Sünen* olduğu görülmektedir ve eser genellikle bu isimle tanınmaktadır.

2.1.3. Telif Amacı

İbn Mâce, *Sünen*’in telif amacına dair kitabında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Eserde, müellifin istifade ettiği malzemelerinden kriterlerine, tasnif etme amacından hadisleri alma şartlarına kadar herhangi bir bilgilendirme mevcut değildir. Ancak eserin başlığı, içerisinde bulunan kitap ve babların başlıkları, bize kitabın konusunun fakihlerin delil olarak aldığı ahkâm hadisler olduğunu gösterir. Her ne kadar kesin bir hüküm vermek zor olsa da muhtemeldir ki, İbn Mâce, diğer bazı hadis alimlerinin yaşadıkları beldelerdeki insanlar için ahkâm hadislerini topladığı gibi, o da yaşadığı bölgedeki halka bu hadisleri tekrardan kaçınarak, özet bir şekilde toplamış

⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, XI, 52.

⁵⁰ Demîrî, *ed-Dîbâce*, tahkik edenin önsözü, s. 78.

ya da talebelerinden bazıları hocasından ahkâm hadislerinin toplamasını istemiş olmalıdır.⁵¹

2.1.4. Hadisleri Seçme Metodu

Kitabı fıkıh bablarına göre tertip eden İbn Mâce, kitabın içerisine sahih, hasen, zayıf ve sayıları az da olsa bazı münker ve mevzû rivayetleri almıştır.⁵² Ebû Dâvûd ve Tirmizî gibi diğer müellifler kitaplarında makbul hadisler yanında zayıf hadisleri de kaydetmişler, ancak kitaplarında çoğunlukla bu çeşit hadislerin derecelerine işaret etmişlerdir. Fakat İbn Mâce mevzû hadisi kitabına alsın bile, kitabına aldığı hadislerin derecelerine işaret etmemiş⁵³ ya da mevzû olmadığı kanaatinde olduğu için bu çeşit hadisleri eserine almakta tereddüt etmemiştir.

Erkaya'nın tespitine göre İbn Mâce, *Sünen*'in yirmi üç yerinde bazen sened, bazen metin, bazen metindeki bir râvînin kim olduğu, bazen de metindeki bir kelimenin anlamıyla ilgili çok kısa açıklamalarda bulunmuştur.⁵⁴ Fakat bütün bu açıklamalar, onun hadisleri seçme metoduna dair tam fikir vermemektedir. Dolayısıyla hadisleri seçme metoduna dair yorumlar, *Sünen*'de bulunan rivayetler çerçevesinde gerçekleşecektir.

İbn Mâce *Sünen*'ine mürsel rivayetleri almaktan genellikle kaçınmış, hadisleri seçme hususunda sahih olanı zikretmede ısrarcı olmadığından dolayı kitapta; genel olarak sahih ve hasen rivayetleri almış olsa da; zayıf, münker, bâtil ve mevzû rivayetleri de zikretmiştir. Râvîler hususunda mütesahil davrandığı için sika râvîler dışında, Ömer b. Subh et-Temîmî ve Muhammed b. Saîd el-Maslûb gibi metrûk ve kezzâb râvîlerin hadislerini de tahrir etmiştir.⁵⁵

2.1.5. Sünen'in Râvîleri

Hafız İbn Hacer, *Tehzîb*'te naklen Râfî'nin *Tarîhu Kazvîn*'nde şöyle dediğini zikretti; "*Sünen*'in rivayetiyle meşhur olan râvîler; Ebû'l-Hasen b. Kattân, Süleyman b.

⁵¹ Nureddin Abdusselam Mes'î, *el-Medhal ilâ Süneni'l-İmam İbn Mâce*, Mektebü'ş-Şuûni'l-Fenniyye, Kuveyt, 2008, 1.bsk., s. 45.

⁵² Demîrî, *ed-Dîbâce*, tahkik edenin önsözü, s. 91.

⁵³ el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı*, trc. Recep Çetintaş, İz Yayıncılık, İstanbul, 2.bsk., 2015, s. 145.

⁵⁴ Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 62.

⁵⁵ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. M. Fuâd Abulbâki – thrc. Dr. Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehbî, Daru'l-Hadîs, Kahire, 2005, tahkik ve tahrir edenin önsözü, s. 20-21.

Yezîd, Ebû Ca'fer Muhammed b. İsâ, Ebû Bekir Hâmid el-Ebherî'dir". Ayrıca İbn Hacer bu râvîlere ek olarak; "Sa'dûn ve İbrâhim b. Dînar'ı" eklemiştir.⁵⁶

Sünen'in günümüze ulaşan, basılan ve elimizde mevcut olan tek rivayeti Ebû'l-Hasen el-Kattân rivayetidir. Geriye kalan diğer rivayetler ise kısa bir süre içerisinde kaybolup gitmiştir.⁵⁷

2.1.6. Kütüb-i Sitte İçindeki Yeri

Sünen her ne kadar Kütüb-i Hamse'ye nazaran mertebe açısından daha aşağıda kalsa da Kütüb-i Sitte içerisinde yerini almıştır. *Sünen*'in Kütüb-i Sitte'ye dahil edilmesi hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Buradaki tartışma konusu, altıncı kitabın hangisi olduğudur, bu ihtilafları üç görüş içerisinde toplayabiliriz;

1.Mâlik'in *Muvatta*'ı altıncı kitaptır. Bu görüşü Razîn b. Muâviye es-Serakustî (ö. 535/1141) *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen*'de, Mecdüddîn İbnu'l-Esîr *Câmiu'l-usul*'de, İbnu'd-Deyba' eş-Şeybânî (ö. 944/1537) ise *Teyşîru'l-vusûl*'de zikretmiştir.

2.Dârimî'nin *Müsned*'i altıncı kitaptır. Salâhuddîn el-Alâî (ö. 761/1359) ve bazı alimler bu görüştedir.

3.İbn Mâce'nin *Sünen*'i altıncı kitaptır. Çoğunluğun kabul ettiği ve günümüze kadar gelen meşhur olan görüşdür.⁵⁸

Sünen, ilk defa İbnu'l-Kayserânî tarafından Kütüb-i Sitte'den sayılmıştır.⁵⁹ Bunun sebebini ise *Sünen*'de Kütüb-i Hamse'de olmayan pek çok rivayetin bulunmasına bağlamıştır. Ardından diğer beş kitaba *Sünen*'i de ekleyerek bu altı kitaba Kütüb-i Sitte adını vermiştir. Hicrî VI. (Milâdî XII) yüzyıldan itibaren bu altı kitap, Kütüb-i Sitte ismiyle tanınmıştır.⁶⁰

⁵⁶ en-Nu'mânî, Muhammed Abdurreşid, **el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhu's-Sünen**, Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, Beyrut, 3.bsk., 1998, s. 284.

⁵⁷ İbn Mâce, **Sünen**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Şirketü't-Tibâati'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, Riyad, 2.bsk., 1984, s. 18.

⁵⁸ en-Nu'mânî, **el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhu's-Sünen**, s. 183-184; Nureddin Abdusselam Mes'î, **el-Medhal**, s. 70-71.

⁵⁹ el-Makdisî, **Şurûtu'l-eimmeti's-sitte**, s.12; Uğur, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, s. 287.

⁶⁰ Kandemir, "Sünen", **DİA**, XXXVIII, s. 141; Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, **Hadis Literatürü**, trc. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 5.

Altı ana hadis kitabı içerisinde *Sünen*'in derece olarak diğerlerinden daha düşük seviyede olmasının sebebi, daha önce de değindiğimiz⁶¹ gibi, Kütüb-i Hamse'ye nazaran hadisleri seçmede ve râvîler hususunda takınmış olduğu mütesâhil durumundan dolayıdır. Böylelikle bu tutumu diğer beş kitaba karşı konumunu belirlemiştir. Çünkü diğer beş kitap, bu hususta *Sünen*'den daha başarılı olmuştur.⁶²

2.1.7. Eser Hakkındaki Eleştiriler

İbn Mâce'nin hadis ilmindeki mahareti, yetkinliği ve bilgisi hakkında alimler olumlu görüşler beyan etmişlerdir. Buna karşın İbn Mâce'nin tenkit edildiği husus *Sünen*'i hakkında olmuştur.⁶³ Bunun sebebi ise, eserine almış olduğu rivayetler içerisinde bulunan azımsanmayacak kadar zayıf ve az da olsa mevzû rivayetlerin varlığıdır.

Zehebî, bu konuda şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “*Sünen*'inde bulunan münker ve az da olsa mevzû rivayetler kitabın derecesini düşürmüştür”. Ebû Zur'a kitapta otuz kadar hadisin sâkıt, zayıf, reddedilmiş olduğunu ve tek başına delil olarak alınamayacak derecede olan rivayetlerin sayısının ise yaklaşık bin hadis kadar olduğunu tespit etmiştir. Zehebî sözüne şöyle devam etmiştir: “Eğer Ebû Zur'a *Sünen*'i daha dikkatli inceleydi daha fazla (zayıf, merdud ve mevzû) rivayet bulacaktı.”⁶⁴

İbn Hacer de *Sünen* hakkında şu değerlendirmeyi yapar: “*Sahihayn*'dan sonra kitabında en az zayıf hadis ve mecrûh râvî bulunduran kitap *Sünen-i Nesâî*'dir. Daha sonra onu Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin sünenleri izler. Sonuncusu ise İbn Mâce'nin *Sünen*'idir. Çünkü *Sünen*'de yalanla itham edilmiş ve sadece sâriku'l-hadis⁶⁵ olan râvîlerden rivayet edilmiş ve bu çeşit râvîler tarafından tanınmış bazı hadislerin bulunmasıdır.”⁶⁶

⁶¹ “Hadisleri Seçme Metodu” başlığı adı altında zikredilmiştir.

⁶² İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût, tahkik edenin önsözü, s. 26.

⁶³ Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 191.

⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, XIII, 279.

⁶⁵ *Serikatü'l-hadis*: Bir kimsenin (sârikın), bir hocadan duymamış/muteber bir yolla almamış olduğu bir hadisi ondan duymuş/muteber bir yolla almış olduğunu iddia etmesi veya bir hocadan geldiği bilinen bir hadisi bu hocanın tabakasındaki diğer bir hocaya nisbet etmesi. Aydın, *Hadis İstihlaları Sözlüğü*, s. 295.

⁶⁶ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî, *en-Nüket alâ kitâbi İbni's-Salâh*, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, thk. Rabî' b. Hâdî Umeyr, Medine, 1984, I, 484-485.

İbn Hacer sözlerine şöyle devam etmiştir: “*Sünen*’de zayıf hadisler bulunmaktadır. Ancak (bazı kimselerin söylediği gibi) mutlak manada İbn Mâce’nin tek başına rivayet ettiği hadislerin hepsi zayıftır görüşü doğru değildir, fakat kitapta genel olarak pek çok münker rivayet bulunmaktadır.⁶⁷”

Bu hususta Abdurreşîd en-Nu’mânî (ö. 1999) şöyle demiştir: “İbnu’l-Cevzî’nin (ö. 597/1201) *Mevzûât*’ında zikrettiği İbn Mâce’nin hadislerinin sayısı otuz dördtür. Ayrıca zikredilen bu rivayetlere ek olarak (en-Nu’mânî), İbnu’l-Cevzî dışındaki alimlerin mevzû dedikleri yedi hadisi ilâve eder ve senedleri hakkında söylenenleri nakleder. Böylece İbn Mâce’nin tenkide uğrayan rivayetlerin toplamı kırk bire yükselir. Daha sonra şunları söyler: “Kısa sürede muhaddislerin mevzû hükmü verdikleri hadislerden toplayabildiklerim bunlardır. İbn Mâce’nin *Sünen*’inde çok sayıda zayıf hadis de vardır. Bunların arasında “aşırı zayıf” olanlar da vardır. Bu hadislerden bazısı bazılarına göre daha zayıftır. Şayet bu hadisler alimlerden birisi tarafından bir araya getirilse bu zayıf hadislerden bir cilt olur.”

Özetle İbn Mâce, yalanla itham edilmiş olan ve serikatü’l-hadis olan râvîlerden pek çok hadisi tek başına rivayet etmiştir. Bu rivayetlerden bazılarının bâtil, bazılarının ise sâkıt olduğuna hükmedilmiştir. Bu sebeple alimler İbn Mâce’nin tek kaldığı rivayetlerin, sika ve güvenilir râvîler tarafından desteklenmedikçe delil olarak kullanılmaması gerektiğini beyan etmiştir.⁶⁸

Yukarıda zikredilen değerlendirmeler hakkında pek çok farklı görüş mevcuttur. Bazı alimler açıklanan hükümleri kabul ederken, bazıları ise kabul etmemiştir.⁶⁹ Bütün bu değerlendirmelere rağmen *Sünen*’de bulunan dört binden fazla rivayet içerisinde mevzû olduğu ithamında bulunulan hadislerin oranının, kitabın yaklaşık %1’ine tekabül etmesi, kanaatimizce konumuna zarar verecek seviyede değildir. Fakat yine de zevâid rivayetleri alınırken titiz bir araştırmaya tâbi tutulması gerekmektedir.

2.2. SÜNEN’İN MUHTEVASI

Sünen, konularına göre tertip edilen “ale’l-ebvâb” diye isimlendirilen hadis kitapları kategorisine girmektedir. İçerisinde bulunan ve çoğunluğu merfû olan ahkâm

⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 378-379.

⁶⁸ en-Nu’mânî, *el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhu’s-Sünen*, s. 227-228.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. en-Nu’mânî, *a.g.e.*, s. 192-228.

hadisleri onu ale'l-ebvab'a göre olan sünenler grubuna dahil etmiştir.⁷⁰ *Sünen*'in temel özelliği, tekrarların çok az olması ve bab başlıklarındaki düzen açısından en mükemmel eserlerden biri olmasıdır. Bu durum pek çok muhaddis tarafından kabul edilmektedir.⁷¹

2.2.1.Sünen'in İlk ve Son Hadisi

Sünen'in ilk hadisi şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَحُدُّوهُ، وَمَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا."

Ebû Hureyre (r.a)'dan rivayet edildiğinde göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Size ne emrettiysem onu alınız, size neyi yasakladıysam ondan vazgeçiniz."

Sünen'in son hadisi şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا لَهُ مَنْزِلَانِ: مَنْزِلٌ فِي الْجَنَّةِ، وَمَنْزِلٌ فِي النَّارِ، فَإِذَا مَاتَ، فَدَخَلَ النَّارَ، وَرِثَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنْزِلَهُ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ)

Ebû Hureyre (r.a)'dan rivayet edildiğinde göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sizden hiçbir kimse yoktur ki, iki konağı olmasın; bir konak cennette diğer bir konakta ateşte, cehennemdedir. Bu itibarla bir adam ölüp de ateşe girdiği zaman cennet halkı o kimsenin (cennetteki) konağına varis olurlar. İşte cennet ehlinin, cehennemliklerin cennetteki konaklarına varis olmaları Allahu Teâlâ'nın: "İşte bu sıfatları taşıyanlar, varislerdir" (Müminûn, 23/10) buyruğunun te'yid ettiği bir hükümdür."

2.2.2. Sünen'de Bulunan Hadislerin Sayısı

İbn Mâce, hadisleri belli bir düzene göre tasnif ederek ana başlıklara "Kitab" alt başlıklara ise "Bâb" isimlerini vermiştir. Eserin içerisinde mukaddime hariç toplamda

⁷⁰ Çakan, **Hadis Edebiyatı**, s. 70.

⁷¹ A'zamî, Muhammed Mustafa, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, trc. Recep Çetintaş, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 174.

37 kitap, 1515 bâb ve 4341 hadis bulunmaktadır. Bu hadislerin 3128'i Kütüb-i Sitte müellifleri tarafından da rivayet edilmiştir. Geri kalanlar ise Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan ve "zevâid" diye isimlendirilen hadislerdir. Bunların sayısı ise 1213'tür.⁷²

2.2.3. Zevâidin Durumu

Sünen'de bulunan zevâid hakkında Şuayb el-Arnaût şu değerlendirmeleri yapmıştır; "Bu kitap hakkında yaptığımız ince araştırmalar neticesinde mükerrerleri ile beraber toplam zevâid sayısı 1213'tür. Zevâid hadislerin:

98 tanesi Sahih, 113 tanesi mütâbaât'la Sahih li-gayrihî, 219 tanesi şevâhid'le Sahih li-gayrihî, 58 tanesi Hasen, 42 tanesi mütâbaât'la Hasen li-gayrihî, 65 tanesi şevâhid'le Hasen li-gayrihî, 6 tanesi muhtemelen Hasen, 7 tanesi kitapta merfû olarak geçse de mevkuf olan, 4 tanesi Mürsel, 384 tanesi Zayıf, 184 tanesi çok zayıf, 1 tanesi Şâz, 21 tanesi Münker ve Mevzû, 11 tanesi ise hakkında kesin kanaat getiremediklerimiz şeklindedir".⁷³

Şuayb el-Arnaût'un yukarıdaki değerlendirmesi, "İbn Mâce'nin *Sünen*'i hakkında, Kütüb-i Sitte içerisinde tek başına rivayet ettiği hadisler, zayıftır" görüşünü reddetmektedir. Çünkü yarısından fazlası ya sahih ya da hasen konumundadır.⁷⁴

2.2.4. Sünen'deki Konular

Sünen daha önce de belirttiğimiz gibi mukaddime hariç, 37 kitap 1515 bâb ve 4341 hadisten oluşmaktadır. Burada Muhammed Fuâd Abdülbâkî tahkikine göre kitap, bâb ve içerdikleri hadis sayıları zikredilecektir.

1.Mukaddime: Bu bölümde 24 bâb ve 266 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Hz. Peygamberin sünnetine uymanın ve yaşatmanın önemi, hadislere karşı takınılması gereken tavır, yalan bir hadisi nakletmenin hükmü, hulefâ-yı râşidîne uymak, bidatlerden sakınmak, rey ve kıyastan kaçınmak, imamın önemi, sahabenin üstünlüğü, ilim öğrenmenin ve öğretmenin faziletine dair konular bulunmaktadır.

⁷² İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, s. 19.

⁷³ Zevâidlerin sayısı hususunda M. Fuâd Abdülbâkî'nin Busîrî'den istifade ederek tespit ettiği 1339 sayısı meşhur olsa da çalışmamızda zevâidler hakkındaki değerlendirmeler Şuayb el-Arnaût'un tespitlerine göre 1213 sayısına göre olacaktır.

⁷⁴ **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût, s. 26-27.

2.Kitâbu't-Tahâre ve Sünenühâ: Bu bölümde 139 bâb ve 400 hadis mevcuttur. İçeriğinde; namaz abdesti, gusül abdesti, vücut temizliği, elbise temizliği ve teyemmüme dair konular bulunmaktadır.

3.Kitâbu's-Salât: Bu bölümde 13 bâb ve 41 hadis mevcuttur. İçeriğinde; namaz vakitleri, uyuma ve unutma sebebiyle namazı kaçırmamanın hükmü, yatsı namazından önce uyumanın ve sonrasında konuşmanın hükmüne dair konular bulunmaktadır.

4.Kitâbu'l-Ezân ve's-Sünnetü Fihâ: Bölümde 7 bâb ve 29 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Ezan uygulamasının başlangıcı, ezanda uyulması gereken kurallar, ezanın fazileti ve müezzinin alacağı sevaba dair konular bulunmaktadır.

5.Kitâbu'l-Mesâcid ve'l-Cemaât: Bu bölümde 19 bâb ve 68 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Mescit inşa etmenin önemi, namaz kılınmaması gereken yerler, mescitte uyumak, ilk inşa edilen mescit, evlerde namaz kılmanın hükmü, mescitleri temiz tutmak, mescitlerde uyulması gereken kurallar, mescide giderken okunacak dualar, namaz için camiye gitmek ve cemaatle namaz kılmanın önemine dair konular bulunmaktadır.

6.Kitâbu İkâmeti's-Salât ve's-Sünnetü Fihâ: Bu bölümde 205 bâb ve 630 hadis mevcuttur. İçeriğinde; namazların farzları ve bu farzların nasıl yapılacağı, namazı bozan durumlar, namazda yapılması mekruh olanlar, imamlık yapmanın şartları, saf tertibi, kıble, secde ayetleri, namazların cemedilmesi, namazı terk edenin durumu, Cuma namazı, sünnet namazlar, gece namazı, hâcet namazı ve istihâre namazına dair konular bulunmaktadır.

7.Kitâbu'l-Cenâiz: Bu bölümde 65 bâb ve 205 hadis mevcuttur. İçeriğinde; hasta ziyareti, ölüye telkin, ölüm döşeginde bulunan kişinin yanında söylenecek sözler, ölünün ardından yapılması gerekenler, kefenleme, cenazenin taşınması, cenaze namazının kılınışı, kabir ve ölünün kabre konma usulüne dair konular bulunmaktadır.

8.Kitâbu'-Sıyâm: Bu bölümde 68 bâb ve 145 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Orucun fazileti, Şaban ayını oruçlu geçirmenin fazileti, oruca başlama vakti, bayram vakitleri, yolculukta oruç, emziren ve hamile kadının orucu, oruçluyken unutarak yiyip içmek, orucu bozan ve bozmayan durumlar, oruç tutmanın faziletli olduğu günler, Kadir gecesi ve itikâfa dair konular bulunmaktadır.

9.Kitâbu'z-Zekât: Bu bölümde 28 bâb ve 62 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Zekatın farz oluşu, zekat verilecek mallar ve miktarları, zekatını vermeyen kişinin durumu ve zekâtın faziletine dair konular bulunmaktadır.

10.Kitâbu'n-Nikâh: Bu bölümde 63 bâb ve 171 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Nikahın fazileti, eşlerin birbirleri üzerindeki hakları, hayırlı eşlerin özellikleri, evlendirmeye teşvik etmenin önemi, evlendirirken dikkat edilmesi gereken hususlar, nikahın gerçekleşme şartları, süt akrabalığı, nikah çeşitleri ve hükümleri, kadınlara karşı güzel davranmaya dair konular bulunmaktadır.

11.Kitâbu't-Talâk: Bu bölümde 36 bâb ve 74 hadis mevcuttur. İçeriğinde; boşanmanın ciddi bir mesele olduğu, dine uygun boşama şekli, hamile kadının boşanma şekli, boşanma çeşitleri, boşanmadan sonra yapılması gerekenler ve boşanmayı gerektiren lazıflara dair konular bulunmaktadır.

12.Kitâbu'l-Keffârât: Bu bölümde 21 bâb ve 52 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Hz. Peygamber'in yemin ettiği şeyler, Allah'tan başkasına yemin etmenin yasak oluşu, yemin kefareti, adak adamanın şartları ve sonuçlarına dair konular bulunmaktadır.

13.Kitâbu't-Ticârât: Bu bölümde 69 bâb ve 171 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Çalışmaya teşvik, geçim sağlamada orta yollu olmak, ticarete takvalı olmak, ticarete hileden uzak durmak, kuran öğretiminde ücret almanın hükmü, satışı helal olmayan şeyler, işe erken vakitte başlamak, kıymetli madenlerin alım-satımı, faiz, ticaret ve alışverişe dair pek çok konu bulunmaktadır.

14.Kitâbu'l-Ahkâm: Bu bölümde 33 bâb ve 67 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Hakimlik yapmanın zorlukları, rüşvet alan kişinin durumu, hakimlerin durumu, hüküm verilirken yemin etmek, mallara zarar verenler hakkındaki hükümleri, iflas durumu ve mahkemede şahitliğe dair konular bulunmaktadır.

15.Kitâbu'l-Hibât: Bu bölümde 7 bâb ve 15 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Kişinin çocuklarına hibede bulunması, hibeden dönmeyenin hükmü, hibede bulunmanın sevabı ve bir kadının eşinin izni olmaksızın hibede bulunmasına dair konular bulunmaktadır.

16.Kitâbu's-Sadakât: Bu bölümde 21 bâb ve 48 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Verilen sadakayı geri almanın hükmü, sadaka olarak verilen malın satın alınması, borç hakkındaki hükümler, alacaklının dikkat etmesi gereken hususlar, borç vermenin önemi ve bazı akit çeşitlerine dair konular bulunmaktadır.

17.Kitâbu'r-Ruhûn: Bu bölümde 24 bâb ve 57 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Rehinli olan mallar durumu, çalışanların ücretini vermeyenlerin durumu, işçi çalıştırmayla ilgili hükümler, toprak kiralama ve su satımının hükmüne dair konular bulunmaktadır.

18.Kitâbu's-Şuf'a: Bu bölümde 4 bâb ve 11 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Şuf'a'nın şartları ve hükümlerine dair bazı konular bulunmaktadır.

19.Kitâbu'l-Lukata: Bu bölümde 4 bâb ve 10 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Lukata'ya dair bazı konular bulunmaktadır.

20.Kitâbu'l-Itk: Bu bölümde 10 bâb ve 21 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Itk'a dair bazı konular bulunmaktadır.

21.Kitâbu'l-Hudûd: Bu bölümde 38 bâb ve 82 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Dinden dönen, zina eden, iftira atan, hırsızlık yapan ve içki içen kimseler hakkında uygulanacak cezalar, şüpheli durumlarda cezaların düşmesi ve had cezalarını uygulamanın önemine dair konular bulunmaktadır.

22.Kitabu'd-Diyât: Bu bölümde 36 bâb ve 80 hadis mevcuttur. İçeriğinde; diyetler ve kıyaslara dair bazı konular bulunmaktadır.

23.Kitâbu'l-Vesâyâ: Bu bölümde 9 bâb ve 23 hadis mevcuttur. İçeriğinde; vasiyete dair bazı konular bulunmaktadır.

24.Kitâbu'l-Ferâiz: Bu bölümde 18 bâb ve 34 hadis mevcuttur. İçeriğinde; İslam miras hukukuna dair bazı konular bulunmaktadır.

25.Kitâbu'l-Cihâd: Bu bölümde 46 bâb ve 123 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Allah yolunda cihad etmenin ve cihad yolunca harcanan paranın önemi, cihattan kaçmanın günahı, cihattan geri kalmayı gerektirecek özürler ve cihatta dikkat edilmesi gereken hususlara dair konular bulunmaktadır.

26.Kitâbu'l-Menâsik: Bu bölümde 108 bâb ve 238 hadis mevcuttur. İçeriğinde; hac ve umrenin hükümleri, şartları, farzları, sünnetleri ve yasaklarına dair konular bulunmaktadır.

27.Kitâbu'l-Edâhî: Bu bölümde 17 bâb ve 42 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Hz. Peygamberin kurban ibadetini yerine getirmesi, kurbanın farzı hususu, kurban kesmenin sevabı ve hangi hayvanların nasıl bölüşürüleceğine dair konular bulunmaktadır.

28.Kitâbu'z-Zebâih: Bu bölümde 15 bâb ve 38 hadis mevcuttur. İçeriğinde; kesilmesi yasak olan hayvanlar, kesilen hayvanın derisinin nasıl soyulacağı ve hayvanı keserken hayvana eziyet vermemeğe dair konular bulunmaktadır.

29.Kitâbu's-Sayd: Bu bölümde 20 bâb ve 51 hadis mevcuttur. İçeriğinde; av ve av hayvanlarına dair konular bulunmaktadır.

30.Kitâbu'l-At'ime: Bu bölümde 62 bâb ve 120 hadis mevcuttur. İçeriğinde; yemek yedirmenin önemi, yemek yemenin ölçüsü, yemek yerken besmele çekmek, kişinin önünden yemesi ve sağ elle yemesi gibi önemli hususlar, yenilmesi helal ve haram olan yiyeceklere dair konular bulunmaktadır.

31.Kitâbu'l-Eşribe: Bu bölümde 27 bâb ve 65 hadis mevcuttur. İçeriğinde; içilmesi haram olan içecekler, içecek içilmesi haram olan kaplar ve bir şey içerken dikkat edilmesi gereken hususlara dair konular bulunmaktadır.

32.Kitâbu't-Tıb: Bu bölümde 46 bâb ve 114 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Allah'ın bütün hastalığın şifasını vermesi, Hz. Peygamberin tavsiye ettiği şifalı yiyecekler, Hz. Peygamberin uyguladığı tedavi yöntemleri, ayet ve dualarla rukye meselesine dair konular bulunmaktadır.

33.Kitâbu'l-Libâs: Bu bölümde 47 bâb ve 107 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Hz. Peygamberin giydiği elbiseler, giyilmesi yasak olan elbiseler, giyilecek elbiselerin ölçüsü ve giyilmesi güzel olan elbiselere dair konular bulunmaktadır.

34.Kitâbu'l-Edeb: Bu bölümde 59 bâb ve 170 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Anne-babaya iyilik, sıla-i rahimin önemi, komşuluk hakkı, insanlara eziyet verilecek durumların giderilmesi, yetim hakkı, selam almanın-vermenin önemi, şakalaşmanın ölçüsü, kötü söz söylemekten kaçınmak, insanlara çirkin lakap takmaktan kaçınmak, istişarenin önemi, Allah'ı çokça anmanın önemi, güzel tutum ve davranışlara dair konular bulunmaktadır.

35.Kitâbu'd-Duâ: Bu bölümde 22 bâb ve 66 hadis mevcuttur. İçeriğinde; duanın fazileti, Hz. Peygamberin duaları, yolculuğa çıkarken, sıkıntı anında, evden çıkarken gibi farklı durumlarda yapılması gereken dualar ve dua ederken dikkat edilmesi gerekenlere dair konular bulunmaktadır.

36.Kitâbu Ta'bîri'r-Rüya: Bu bölümde 9 bâb ve 34 hadis mevcuttur. İçeriğinde; Müslümanın gördüğü salih rüyalar, Hz. Peygamberin gördüğü rüyalar, rüya

çeşitlileri ve rüya tabirinde dikkat edilmesi gereken hususlara dair konular bulunmaktadır.

37.Kitâbu'l-Fiten: Bu bölümde 36 bâb ve 173 hadis mevcuttur. İçeriğinde; müslümanlarla savaşmanın haram olması, kan bağı tarafgirliğinin/kavmiyetçiliğin çirkinliği, fitne anında korunmak, belalara karşı sabırlı olmak ve kıyamet alametlerine dair konular bulunmaktadır.

38.Kitâbu'z-Zühd: Bu bölümde 39 bâb ve 242 hadis mevcuttur. İçeriğinde; dünyaya yönelmemek, mal çoğaltmanın kötülüğü, Hz. Peygamber ve ailesinin geçimi, tevekkül, haya, hikmet, takva gibi güzel özellikler, haset, gösteriş gibi kötü özellikler, devamlı günahları ve ölümü hatırlama, tevbe, şefaet ve cennete dair konular bulunmaktadır.⁷⁵

2.2.5. Sünen'in Muhtevasıyla İlgili Diğer Özellikleri

Hadis sayısı itibariyle en küçük bölümler Şu'fa ve Lukata bölümleridir. En uzun bölüm ise İkâmetü's-Salât ve's-Sünnetü Fîhâ'dır. En çok bâb da bu bölümde bulunmaktadır.

En kısa senedli hadisler, sülâsî olanlardır. En uzun sened ise İbn Mâce ile Hz. Peygamber arasında sekiz kişinin bulunduğu senedir.

Hadislerin büyük çoğunluğu kavli hadislerdir. En uzun hadis Câbir (r.a)'ın veda haccı rivayetidir.⁷⁶ En kısa hadis, annesinin oruç borcu olan kadının "Onun adına tutabilir miyim?" sorusuna verdiği "Evet"⁷⁷ cevabıdır.⁷⁸

Sünen'deki 4341 hadis 545 sahabî tarafından rivayet edilmiştir. Bu râvîlerin 484'ü erkek, 61'i kadındır. Erkek sahabîlerin rivayet ettiği hadis sayısı 3783, kadın sahabîlerin ise 558'dir. En fazla rivayette bulunan erkek sahabî 594 hadis ile Ebû Hureyre (r.a), kadın sahabî ise 366 hadis ile Hz. Âişe (r.a)'dır.

Yüz ve daha fazla hadis rivayet eden sahabîler şöyledir;⁷⁹

1. Ebû Hureyre (ö. 58/678) 594

⁷⁵ Özbek, Ömer Faruk, **İbn Mâce**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2022, 1.bsk., s. 92-93.

⁷⁶ Menâsik, 84, (3074).

⁷⁷ Sıyâm, 51, (1759).

⁷⁸ Yıldırım, Enbiya, **Hadis İlminin İncelikleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2021, 1.bsk., s. 157.

⁷⁹ Erkaya, **a.g.e.**, s. 104-105.

2. Hz. Âiše (ö. 59/678)	366
3. Abdullah b. Ömer (ö. 73/693)	315
4. Abdullah b. Abbas (ö. 68/687)	298
5. Enes b. Mâlik (ö. 93/712)	257
6. Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693)	141
7. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 33/653)	123
8. Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697)	112
9. Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 110 65/684)	
10. Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)	100

2.2. SÜNEN'İN İLMÎ KONUMU

Alimlerin hüküm çıkarmaları ve Müslümanların hayatlarını İslam'a uygun bir şekilde yaşamaları için ihtiyaç duyulan iki kaynaktan biri olan sünnetin, günümüze gelmesi ve Müslümanların istifade etmesi hadis kitaplarıyla olmuştur. Doğal olarak İbn Mâce'nin *Sünen*'i ilmî açıdan başarılı olup muhaddislerden geçerli not alınca pek çok ilmî konuya bahis olmuştur.⁸⁰

İbn Mâce'nin *Sünen*'i İslam hazinelerinden ve sünnetin asıl kaynaklarından biridir. İlim otoriteleri tarafından başarısı kabul edilmiş ve İslam coğrafyasına yayılmıştır. Özellikle de İbnu'l-Kayserânî'nin onu, Kütüb-i Sitte içerisine dahil etmesinden sonra şöhreti günümüze kadar artarak gelmiştir. Bu sebeple muhaddis alimlerin kitap hakkındaki söyledikleri takdir ifadeleri çoktur:

Zehebî'nin nakline göre; İbn Mâce şöyle demiştir: “*Sünen*'i Ebû Zür'a'ya arz ettim, kitabı inceledi ve dedi ki; “Bu kitap halkın eline geçerse mevcut hadis kitaplarının tamamını veya çoğunu geçer.”⁸¹

⁸⁰ Eser hakkında yapılan ilmî çalışmalar tezimizin üçüncü bölümünde zikredilecektir.

⁸¹ Zehebî, **Tezkire**, II, 156.

Ebû'l-Kasım er-Râfiî *Sünen* hakkında (ö. 623/1226); “Hadis hafızları *Sünen*’i, Sahihayn, Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin sünenlerine yakın görüp, içerisinde bulunan rivayetlerle delil getirdiklerini” bildirmiş⁸², İbn Kesir: “O (*Sünen*) faydalı bir kitaptır, fikhî olarak bab başlıkları güçlüdür/başarılıdır”⁸³, Zehebî; “Ebû Abdillâh’ın *Sünen*’i güzel bir kitaptır”⁸⁴, İbn Hacer; “(İbn Mâce’nin) Kitabı pek çok bâb’a sahip câmi güzel bir kitaptır”⁸⁵ değerlendirmesinde bulunmuştur. Sıddık Hasan Han ise (ö. 1308/1890); “(*Sünen*’de bulunan) Tertibin güzelliği ve diğer kitaplarda olmayan tekrarsız muhtasar bir şekilde hadislerin seçilip konulması onun (üstünlüğünü) göstermektedir”⁸⁶ beyanında bulunmuştur.

Kendi alanlarında uzman, mahir ve tanınmış alimlerin bütün bu görüşlerinden açıkça anlaşılmuştur ki, *Sünen* ilmî olarak muteber ve ulema nezdinde makbul bir kitaptır. Ayrıca üçüncü bölümde de ortaya belirteceğimiz üzere *Sünen* hakkında yapılan çalışmalar İslam coğrafyasının esere ne kadar da önem verdiği kanıtıdır. Şayet bir kitabın etkisini görmek istiyorsak, onun üzerinde harcanan mesailere bakmak bizim için ciddî bir gösterge olacaktır.

---

⁸² en-Nu’mânî, **el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhu’s-Sünen**, s. 177.

⁸³ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımaşkî, **İhtisâru ulumi'l-hadîs**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2014, s. 33.

⁸⁴ Zehebî, **Tezkire**, II, 156.

⁸⁵ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, VII, 378.

⁸⁶ Sıddık Hasan Hân, Muhammed Sıddık Hân b. Hasen b. Ali İbn Lutfillâh el-Hüseynî el-Buhârî el-Kınnevcî, **Kitâbu'l-hitta fî zikri's-sihâhi's-sitte**, Dâru'l-Kütübi't-Ta'limiyye, Beyrut, 1985, s. 256.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İBN MÂCE'NİN SÜNEN'İ İLE İLGİLİ İLMÎ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde *Sünen*'in yazma ve matbu nüshaları, şerh ve hâşiyeleri, zevâidi, muhtasarları, müstahrecleri, fihristleri, tercümelere ve üzerine yapılmış akademik çalışmalar hakkında bilgi verilecektir.

3.1. SÜNEN'İN YAZMA NÜSHALARI

Sünen'in dünyanın farklı yerlerindeki kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmaktadır. Kaynaklardan yaptığımız inceleme neticesinde İbn Mâce'nin *Sünen*'ine ait Türkiye ve dünyanın farklı bölgelerinde bulunan toplamda yirmi sekiz kütüphanede altmış beş adet yazma nüshası olduğu tespit edilmiştir.⁸⁷

3.1.1. Yurtdışında Bulunan Yazmalar

Yurtdışında on dört kütüphaneden toplamda on altı adet yazma nüsha tespit edilmiştir. Bunlar;

1. İngiltere Britanya Müzesi, nr. 1564 (27513), 305 vr., h. 730.
2. Cezayir Müzesi Kütüphanesi, nr. 492, 161 vr., h. 1196, nr. 493, 342 vr., h. 1196.
3. Hindistan, Patna Bankipûr Kütüphanesi, nr. 5/1/127 (220), 350 vr., h. 1262.
4. Fransa, Paris Milli Kütüphanesi, nr. 706, 303 vr., h. 730.
5. Mısır, Ezheriyye Kütüphanesi, nr. 1/509, Hadis 197, 393 vr., 1194, nr. 294, 328 vr., h. 1194.
6. Mısır, Kahire Kütüphanesi, nr. 1/466 (22957), 256 vr., h. 1275
7. Irak, Bağdat Evkaf Kütüphanesi, nr. 2828-2829, h. 836.
8. Tunus, Zeytune Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 2/122.

---

⁸⁷ Sezgin, M. Fuad, *Târîhu't-türasi'l-arabî*, trc. Mahmud Fehmî Hicâzî, Câmiatu'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1991, I, 286-287; Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-arabî*, trc. Dr. Abdulhalim en-Neccâr, Dâru'l-Meârif, Kahire, t.y., III, 197-198. <http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleilh/findrecords.php> (Erişim: 15.08.2023)

9. Şam (Umûmiyye) Kütüphanesi, nr. 20, 21-214, 220.
10. Hindistan, Rampur Raza Kütüphanesi, nr. 1/86 Hadis 158, h. 1291.
11. İngiltere, Birmingham Üniversitesi Mingana Kütüphanesi, nr. 335, 178 vr., h. 913.
12. Mısır, el-Hızânetü't-Teymûriyye Kütüphanesi, nr. 2/161, Hadis 522 (iki cilt, hicrî VI.asır)
13. Mısır, İskenderiye Belediye Kütüphanesi, nr. 373, 1091, 1220, h. 847.
14. Fas, Rabât Halk Kütüphanesi, nr. 418, 263 vr.⁸⁸

3.1.2. Türkiye'de Bulunan Yazmalar

Türkiye'deki on dört kütüphanede toplamda kırk dokuz adet yazma nüsha tespit edilmiştir. Bunlar;

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr. 000542, 179 vr., h. 1137; Ayasofya, nr. 000028, 267-485 vr., t.y.; Çorlulu Ali Paşa, nr. 000132, 353 vr., t.y.; İsmihan Sultan, nr. 000073, 327 vr., t.y.; Kasidecizade, nr. 000065, 227 vr., t.y.; Laleli, nr. 000456, 196 vr., t.y.; Mihrişah Sultan, nr. 000065, 521-632 vr., t.y.; Murad Buhari, nr. 000060, 76 vr., t.y., nr. 000082, 701-773 vr., h. 1114; Nafiz Paşa, nr. 000159, 355 vr., t.y.; Pertev Paşa, nr. 000064, 2.cilt, t.y.; Reisulküttab, nr. 000143, 300 vr., h. 1158; Süleymaniye, nr. 000314, 275 vr., t.y., nr. 000315, 306 vr., t.y.; Şehid Ali Paşa, nr. 000419, 2.cilt 238 vr., t.y.; Turhan V. Sultan, nr. 000050, 456 vr., t.y.

2. Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi, nr. 000444, 262 vr., t.y.

3. Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 000812, 1.cilt, 254 vr., t.y., nr. 000815, 1.cilt, 232 vr., t.y., nr. 000816, 1.cilt, 230 vr., t.y., nr. 000817, 1.cilt, 251 vr., t.y., nr. 000818, 1.cilt, 348 vr., t.y., nr. 000819, 1.cilt, 197 vr., t.y., nr. 000820, 1.cilt, 300 vr., t.y.

4. Ragıp Paşa Kütüphanesi, nr. 000259, 278 vr., h. 1163, nr. 000260, 234 vr., h. 1169.

5. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa, nr. 000164, 9+238 vr., t.y.

---

⁸⁸ Sezgin. a.g.e., I, 286, Brockelmann, a.g.e., III,198.

6. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Kütüphanesi, Fazıl Ahmet Paşa, nr. 000293, 202 vr., h. 790

7. Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi, nr. 000326, 291 vr., h. 1004, nr. 000327, 155 vr., t.y., nr. 000328, 201 vr., t.y., nr. 000329, 200 vr., h. 824.

8. Murad Molla Kütüphanesi, Murad Molla, nr. 000400, 294 vr., h. 624, nr. 000401, 257 vr., h. 1163.

9. Topkapı Sarayı Müzesi, Ahmet III. Kütüphanesi, nr. 000261, 303 vr., t.y., Ahmet III. Kütüphanesi, nr. 000262, 321 vr., h. 827, Ahmet III. Kütüphanesi, nr. 000263, 285 vr., h. 832; Revan Köşkü, nr. 000248, 261 vr., h. 1163, nr. 000249, 294 vr., h. 1164, nr. 000250, 197 vr., h. 1146; Medine, nr. 000277, 277 vr., h. 1290, nr. 000257, 277 vr., h. 1291, nr. 000288, 244 vr., t.y.

10. Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, Raşid Efendi, nr. 000157, 479 vr., t.y.

11. Edirne Selimiye Kütüphanesi, 000359, t.y., nr. 000388, t.y.

12. Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, nr. 001045, 233 vr., h. 1113, nr. 002527, 29 vr., t.y.

13. Çorum İl Halk Kütüphanesi, nr. 003471, 345 vr., h. 789.

14. Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi, nr. 000120, 389 vr., h. 1166.⁸⁹

3.2. SÜNEN'İN BASKILARI

Eser ilk defa 1233/1818 yılında, daha sonra üç defa 1273/1856, 1306/1889 ve 1905 yıllarında Delhî'de, 1311/1893'te Lahor'da ve 1313/1895'te Mısır'da neşredilmiştir.⁹⁰

Araştırmalar neticesinde az önce zikri geçenlerle beraber *Sünen*'in toplam kırk bir farklı baskısı tespit edilmiştir. Bu baskılar şunlardır;

1. **Sünenü İbn Mâce**, Delhi'de 1818-1856-1889-1905 yıllarında dört defa neşredilmiştir.

⁸⁹ Sezgin, a.g.e., I, 286; Brockelmann, a.g.e., III, 198;
<http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleilh/findrecords.php> (Erişim: 20.08.2023)

⁹⁰ Sezgin, a.g.e., I, 287.

2. **Sünenü İbn Mâce**, Lahor'da 1893 yılında neşredilmiştir. Ayrıca *Sünenü İbn Mâce* ismiyle, Abdulhakim Hân Ahter Şahcihanpûrî tahkiki ile 1983 yılında baskısı yapılmıştır.⁹¹
3. **Sünenü İbn Mâce**, Kahire'de 1895 yılında neşredilmiştir.
4. **Sünenü İbn Mâce**, Mısır'da Muhammed Fuad Abdalbâkî'nin tahkik ve talikiyle 1952-1953 yıllarında neşredilmiştir.⁹²

Bu baskı *Sünen*'in en meşhur baskısıdır. Mukaddimesinde; İbn Mâce'nin hayatı, eserleri ve *Sünen* hakkında çok değerli bilgiler verilmektedir. Busîrî'nin *Zevâid*'i ile birlikte basılmış olup bazı hadislerin altında verdiği veciz bilgiler çok kıymetlidir.

5. **Sünenü İbn Mâce**, Kollektif, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981 yılında 2 cilt olarak neşredilmiştir.
Muhammed Fuâd Abdalbâkî'nin nüshası esas alınarak neşredilmiştir.
6. **Sünenü'l-Hâfız Ebî Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî** ismiyle Muhammed Mustafa el-A'zamî tahkikiyle Suudi Arabistan Eğitim Bakanlığı tarafından Riyad'da 1984 yılında 4 cilt olarak yayımlanmıştır. Son iki cildinde ayrıntılı bir fihrist bulunmaktadır.⁹³
el-A'zamî kitaba uzunca bir mukaddime ile başlayıp eser ve sahibi hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca *Sünen* diğer baskılardan farklı olarak 32 kitap ve 4397 hadisten oluşmaktadır. Bu baskı, *Sünen*'in önemli baskılarından biridir.
7. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Halîl Memûn Şîhâ, Daru'l-Marife, Beyrut, 1996. Eser, Sindî hâşiyesi ve Bûsirî'nin *Misbâhu'z-Zücade*'si ile birlikte 5 cilt olarak neşredilmiştir.
8. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Meşhûr b. Hasen Âlü Süleyman, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1996. Hadislerin sıhhatinde el-Elbânî'nin hükümleri kullanılmıştır.
9. **Sünenü'l-Hâfız Ebî Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî** ismiyle Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf tahkikiyle Daru'l-Cîl Yayınevi tarafından Beyrut'ta 1998 yılında neşredilmiştir. *Sünen*'in meşhur baskılarından

---

⁹¹ Erkaya, a.g.e., s. 106.

⁹² Sezgin, a.g.e., I, 287.

⁹³ Kandemir, M. Yaşar, "es-Sünen", **DİA**, İstanbul, 2010, XXXVIII, 143-145.

biridir. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, eserin tahkik, tahrir ve ta'lîkini yapmıştır. Mukaddimesinde özellikle Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin neşrine çok ciddi eleştiriler yapıp el-A'zamî hakkında yoğun tenkit ve suçlamalarda bulunmuştur.

10. **es-Sünen**, thk. Ali b. Hasen b. Abdülhamid el-Halebî, Riyad, 1998.
Eser, *Misbâhu'z-zücâce* ile birlikte neşredilmiş ve hadislerin dereceleri Nâsiruddîn el-Elbânî (ö.1999)'ye göre belirtilmiştir.
11. **Sünenü İbn Mâce**, Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, Ürdün, 1999.
12. **Sünenü İbn Mâce**, Vizaratü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye ve'd-Da'veti ve'l-İrşâdi's-Suûdiyye, 1999.
13. **Sünenü İbn Mâce**, Cemiyetü'l-Meknezi'l-İslâmî, 2000.
Liechtenstein'da bulunan Cemiyetü'l-Meknezi'l-İslâmî eserin 38 kitaptan ve 4485 hadisten meydana gelen farklı tertipte titiz bir neşrini gerçekleştirmiştir.⁹⁴
14. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2003.
Eser, Sindî hâşiyesi ve Bûsirî'nin *Misbâhu'z-zücâce*'si ile beraber neşredilmiştir.
15. **Sünenü İbn Mâce**, thk. M. Fuâd Abulbâki – thrc. Dr. Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, Daru'l-Hadîs, Kahire, 2005 yılında 4 cilt olarak neşredilmiştir. Kitapta M.Fuad Abulbâkî mukaddimesi ve ta'likleri ile Busîrî'nin zevâid hakkındaki hükümleri bulunur. Kitabın tahririni yapan Dr. Mustafa ez-Zehebî ayrıca Busîrî'nin zevâid hakkındaki hükümlerine ek olarak kendisi de “Kültü” diyerek eklemelerde bulunmuştur. Yine M. Fuâd Abulbâkî'nin talikleriyle beraber kendisi de zaman zaman “Kültü” diyerek kimi yerde kısa kimi yerde orta hacimde açıklamalarda bulunmuştur. Son cildi kapsamlı bir fihrist olarak hazırlanmıştır.
16. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Yâsir Ramazan – Muhammed Abdullah, Daru İbnu'l-Heysen, 2005 yılında 4 cilt olarak neşredilmiştir.
17. **Sünenü İbn Mâce**, tahrir. el-Hâfız Ebû Tâhir Zübeyr Ali Zeî, Daru's-Selâm, Riyad, 2007.

---

⁹⁴ Kandemir, “es-Sünen”, **DİA**, XXXVIII, 144.

18. **es-Sünen** ismiyle thk. Şuayb el-Arnaût ve Muhamme Kâmil Kurre Belelî tahkikiyle Daru'r-Risâleti'l-Âlemiyye Yayınevi tarafından 2009 yılında 5 cilt halinde yayınlanmıştır.
- el-Arnaût esere genişçe bir mukaddime yazmıştır. İbn Mâce'nin hayatı, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında gayet doyurucu bilgiler vermiştir. Zevâidin sayısı hakkında genel kanaatin dışında farklı görüş beyan etmiştir. Ayrıca *Sünen* hakkında yazılan eserlerle ilgili bilgiler de mevcuttur.
19. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Daru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 2009 yılında 2 cilt olarak neşredilmiştir.
20. **Sünenü İbn Mâce**, ta'lik ve tahric. İmâd et-Tayyâr – Yâsir Hasen – İzzeddin Dullî, Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, Beyrut, 2009. Kitabı neşredenler tarafından uzunca bir mukaddime hazırlanmıştır. Mukaddime, İbn Mâce'nin hayatı ve Sünen'i olarak iki kısma ayrılmıştır. İlk kısımda genel ve muhtasar bilgiler verilirken ikinci kısımda ise gayet ciddî, yoğun ve tafsilatlı bilgiler verilmiştir. Kitap sadece hazırlanmakla kalınmamış, okuyucu için gayet doyurucu bilgilerle hadislere başlamadan önce hazırlık yapması sağlanmıştır. Hadislerin sıralaması M. Fuâd Abulbâkî'nin rakamları esasına göre olmuştur. İsnatta olan bazı hatalar hakkında düzeltmeler yapıp hadislerde geçen bazı garip kelimeler açıklanmıştır. Hadislerin tahricleri de verilmiştir.
21. **Câmiu's-Sünen** ismiyle İsam Musa Hâdî tahkikiyle Daru's-Sıddîk yayınevi tarafından Cübeyl'de 2010 yılında yayınlanmıştır. İsam Musa Hâdî tahkikinde pek çok yazma nüshaya titiz bir şekilde başvurmuştur. Eserin tahkikinde gösterilen dikkat ve itinadan dolayı baskının sağlamlığı dikkat çekmektedir.⁹⁵
22. **Sünenü İbn Mâce**, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2010 yılında 4 cilt olarak neşredilmiştir.
23. **Sünenü İbn Mâce**, Daru İbnu'l-Cevzî, Kahire, 2011. Numaralandırmalar Muhammed Fuâd Abdalbaki'nin numaralarına uygun yapılmış ve hadislerin sıhhatinde el-Elbânî'nin hükümleri kullanılmıştır.

---

⁹⁵ eş-Şâyi', Abdulaziz b. Abdullah b. Muhammed eş-Şâyi', **el-Kütübü's-Sitte ve eşheru şurûhihâ ve havâşihâ ve ebrezu'd-dirâsâti'l-muâsirati aleyhâ**, 2021, 2.bsk, s. 408.

24. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Ebû Abdirrahman İmâdüddîn b. Zeyni'l-Âbîdin b. Ali, Daru'l-Kelime, 2011.
25. **Sünenü İbn Mâce**, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2012.
26. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Daru'n-Nevâdir, Suriye, 2013 yılında 2 cilt olarak neşredilmiştir.
27. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Râid b. Sabrî b. Ebî Ulfе, Mektebetü'r-Rüşd, 2013 yılında 2 ciltlik el-Kütübü's-Sitte içerisinde yayımlanmıştır.
28. **es-Sünen**, thk. Merkezu'l-Buhûs ve Tekniyeti'l-Ma'lûmât, Daru't-Tesîl, 2014 yılında 4 cilt olarak neşredilmiştir. Güzel baskılarından biridir.⁹⁶
29. **Sünenü İbn Mâce**, Ya'kûtetu'l-Hamrâ, 2015 yılında 2 cilt olarak neşredilmiştir.
30. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Râid b. Sabrî b. Ebî Ulfе, Daru'l-Hadâra, Riyad, 2015.
31. **Sünenü İbn Mâce**, Daru'l-Gaddi'l-Cedîd, Kahire, 2015.
32. **Sünenü İbn Mâce**, takdim: Ahmed Ma'bed Abdulkerim, Daru'l-Minhâc, Cidde, 2016.
33. **Sünenü İbn Mâce**, tahrir. el-Hâfız Ebû Tâhir Zübeyr Ali Zeî, Daru'l-Feyhâ, Beyrut, 2017.
34. **Sünenü İbn Mâce**, talik: Dokuz alimin önemli açıklamaları eklenerek yapılmıştır, ed-Dâru'l-Âlemiyye, Kahire, 2017.
35. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Daru İbn Kesir, Dimeşk, 2017.
36. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Komisyon, Mektebetü'l-Büşra, Karaçi, 2018.
Eser, Sindî ve Gangohî hâşiyesine ek olarak Abdurreşid en-Nu'mânî'nin el-İmam İbn Mâce ve kitâbuhu's-Sünen ile beraber 2 cilt olarak neşredilmiştir.
37. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Kemâl el-Hût, Daru'l-Meşâri', 2018 yılında 2 cilt olarak neşredilmiştir.
38. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Ahmed Şemsettin, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2019.
39. **Câmiu's-Sünen**, thk. Nizâm Yakûbî, Daru'l-Muktebes, Beyrut, 2019.
40. **Sünenü İbn Mâce**, thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasen Nassâr, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2022.

---

⁹⁶ eş-Şâyi', a.g.e., s. 408.

41. **Sünenü İbn Mâce**, Mektebetü Ebû'l-Muâtî, t.y., 5 cilt olarak neşredilmiştir.

3.3. SÜNEN'İN ŞERHLERİ

Kütüb-i Sitte içerisindeki diğer kitapların şerhleri bulunduğu gibi İbn Mâce'nin *Sünen*'inin de Arapça ve Türkçe şerhleri bulunmaktadır.

3.3.1. Arapça Şerhleri

Yaptığımız araştırmalar neticesinde *Sünen*'in üzerine yapılmış yirmi yedi adet Arapça şerh tespit edilmiştir. Bunlar;

1. **Şerhu Süneni İbn Mâce**, İbnu'n-Ni'me Ebû'l-Hasan Ali b. Abdullah Halef el-Ensârî el-Mâlikî el-Endelûsî (ö.567/1172).

Kaynaklara bakıldığında yazılmış ilk şerh olarak geçmektedir. Fakat eserin günümüze kadar geldiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.⁹⁷

2. **Şerhu Süneni İbn Mâce**, Allâme Muvaffiku'd-Dîn Ebû Muhammed Abdullatif el-Bâğdâdî eş-Şâfiî (ö.629/1232).

Eser hakkında sadece öğrencisi Hafız Muhammed b. Yusuf el-Birzâlî (ö.636/1239)'den bilgi sahibiyiz. Birzâlî *el-Erbeune't-Tıbbiyye*'de şöyle demiştir; “İbn Mâce'nin *Sünen*'inden kırk hadis (seçip çıkarmayı) ve onu (Abullatif el-Bağdâdî'nin şerhinden istifade ederek) şerh etmeyi tamamladım, onun şerhi büyük bir şerhti.⁹⁸

Bu açıklamalar Abdullatif el-Bağdâdî'nin eserinin hacimli bir şerh olduğuna işaret etmektedir, fakat günümüze kadar geldiğine dair herhangi bir bilgiyi tespit edemedik.

3. **Şerhu Süneni İbn Mâce**, Sa'düddîn Ebû Muhammed Mesud b. Ahmed el-İrakî el-Hârisî el-Mısırî el-Hanbelî (ö.711/1311).

Eseri Bağdatlı İsmail Paşa *İzâhu'l-Meknûn*'da⁹⁹ kaydetmiştir. Şerhe dair bu bilgiden başka herhangi bir kayıt tespit edemedik.

⁹⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, II, 28; en-Numânî, **a.g.e.**, s. 230.

⁹⁸ eş-Şâfiî, **a.g.e.**, s. 409; Nureddin Abdusselam Mes'î, **el-Medhal**, s. 129.

⁹⁹ Bağdatlı İsmail Paşa, **a.g.e.**, II, 28.

4. **el-İ'lâm bi-sünnetihi aleyhi's-salâtü ve's-selâm**, Alâu'd-Dîn Moğultay b. Kılıç el-Hanefî (ö.762/1361), thk. Kâmil Avîza, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1999 yılında 5 cilt olarak neşredilmiştir.

Moğultay b. Kılıç, şerhe “Mukaddime” bölümünü atlayıp “Tahâret” bölümünden başlamış ancak “İkâmetü's-Salât ve Sünenühâ” bölümünün 65.babına kadar gelebilmiştir. Şerh ettiği rivayet sayısının 723 olması ve bu şerhin de 5 cilde tekabül etmesi sebebiyle bize şunu göstermiştir ki, eğer şerhi tamamlayabilseydi yaklaşık 25 ciltlik büyük bir eser ortaya çıkacaktı.¹⁰⁰

Kitabı şerh ederken hadis metnini tam olarak verir daha sonra hadisin sıhhati hakkında kanaatini bildirir. Eğer rivayet sahih hadislerin bulunduğu bir eserde yer alıyor ise oraya atıfta bulunur. Başka kaynaklarda zikredilmişse muhaddislerin hadis hakkında söyledikleri tespit edilen kanaatleri zikredilir. “Kavluhû” ifadesiyle hadiste geçen kelime veya cümlelere atıf yaparak şerh eder.

Şerh ederken râvîlere dair geniş açıklamalar yapması, hadisin illetine dair söyledikleri, tahrir esnasında başvurduğu kaynaklar şerhin hadis ilmi açısından önemini ve Moğultay b. Kılıç'ın bu ilimde ne kadar yetkin bir alim olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

5. **Mâ temessü ileyhi'l-hâce alâ Süneni İbn Mâce**, İbn Mülakkın Siracuddîn Ömer b. Ali b. Mülakkîn eş-Şâfî (ö.804/1401), thk. Nureddin Talib riyasetinde komisyon, Beyrut, 2017.

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alıp Kütüb-ü Hamse'de yer almayan zevâidlerin şerhidir. Sehâvî (ö.902/1497) *ed-Davu'l-Lâmî*'de şöyle demiştir; “(İbn Mülakkın) Zevâidler hakkında kimsenin bir şey yazmadığını görmüş ve bu rivayetler üzerine güzel bir şerh yazmıştır.”

Şerhte, *Sünen*'in Kütüb-ü Hamse'ye muvafık rivayetlerini zikretmiş, isim ve künyelerde müşkil olanları açıklamış, garip lafız ve kayıtları beyan etmiş, İbn Mâce'nin bâb başlığı altında bulunan bazı rivayetlere istidrakte bulunmuştur. Yapılan istidrakle

¹⁰⁰ Topgül, Muhammed Enes (editör: Mustafa Macit Karagözoğlu), **Hadis Şerh Literatürü II**, İFAV, İstanbul, 2022, s. 262.

beraber var olan bütün senetlerin yanı sıra pek çok rivayet elde edilmiş olup bu farklı varyantlar, el yazmalarında olası bir ihtilafta tercihi kolaylaştırmıştır.¹⁰¹

Şerhi yazmaya 1398 yılının Zilkade ayında başlamış, bir sonraki senenin Şevval ayında bitirmiştir.¹⁰²

6. ed-Dîbâce fi şerhi Süneni İbn Mâce, Muhammed b. Musa b. İsa ed-Demîrî (ö.808/1406), thk. Abdullah b. Abdurrahim b. Abdullah el-Âmirî, Mekke, 2008. Eser, şârihin vefatı sebebiyle ancak “Mukaddime” bölümüne kadar şerh edilmiştir. Eserin bir bölümünün tahkikini, Abdullah el-Âmirî Ümmü’l-Kurâ Üniversitesinde yüksek lisans olarak hazırlamıştır.

Demîrî’nin eseri şerh etme metodu; şerhten önce hadisi senedi ile beraber zikreder, hadisin İbn Mâce’nin zevâidin’den mi yoksa diğer kitaplarda geçti mi diye kontrolünü yapar, senette geçen râvînin ismini, nisbesini, en meşhur hocaları ve talebeleri hakkında bilgiler verir, bazen hocaları ve talebeleri hakkında bilgi vermediği de olur.

Râvî hakkında cerh tadil alimlerinin görüşlerini olduğu gibi aktarır, senetle ilgili güzel ve ayrıntı malumat verir. Hadisin sıhhati hakkında sahih veya zayıf olduğuna dair bilgiler verir, bazen sıhhati hakkında bilgi vermediği hadislerde olur. Hakkında ilk defa malumat verdiği râvî daha sonra geçerse bilgi vermez, bazı râvîlere rumuzlar verir.

Hadis hakkında açıklamaları bulunan alimlerin görüşlerini nakleder, hadisten çıkarılacak manaları zikreder ve bazı ince ayrıntılara yer verir. Lugavî manalara önem verip bazı konularda kelamı uzatır, usul meselelerine değinir ve tercih edilen görüşü beyan eder.

Hadisi şerh ederken başka konulara girmekten de çekinmez bazen mesele uzayabilir. Muhakkik, Demîrî’nin az da olsa hataya düştüğünü ve bunları tespit ettiği beyan etmiştir.¹⁰³

7. ed-Dîbâce li tavnîhi muntehabi İbn Mâce, Allâme Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Şemsuddin el-Mısrî el-Mâlikî (ö.844/1440).

¹⁰¹ İbn Mülakkın, Siracuddîn Ömer b. Ali b. Mülakkın eş-Şâfiî (ö.804/1401), **Mâ Temessü İleyhi’l-Hâce alâ Süneni İbn Mâce**, thk. Nureddin Talib riyasetinde komisyon, Beyrut, 2017, neşredenin önsözü, s. 8.

¹⁰² Mes’î, **el-Medhal**, s. 130.

¹⁰³ Demîrî, **ed-Dîbâce**, tahkik edenin önsözü, s. 102-104.

Şârih ilk önce *Sünen*'i ihtisar ederek “el-Gayûsu’s-süccâce fî muhtasarı İbn Mâce” adını vermiş, daha sonra bu muhtasarı şerh ederek “ed-Dîbâce li tadvîhi muntehabi İbn Mâce” ismini vermiştir.¹⁰⁴

8. **Şerhu İbn Mâce**, eş-Şeyh Muhammed b. Recep ez-Zübeyrî eş-Şâfiî (d.847/ö.?). Ebû'l-Hasan es-Sindî'nin hâşiyesinden istifade ederek *Sünen*'in bazı yerlerinde bu kitaptan nakiller yapar.¹⁰⁵

9. **Misbâhu'z-zücâce alâ Süneni İbn Mâce**, Ebû'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebû Bekr Muhammed b. Hudayrî es-Suyûtî eş-Şâfiî (ö.911/1505).

İlk baskısı 1865 yılında Abdulganî ed-Dihlevî'nin İncâzü'l-Hace'si ile birlikte Hindistan'da basıldı. Daha sonra Mısır ve Beyrut'ta defalarca basıldı.¹⁰⁶

Şârih eserde uzun açıklamalara yer vermemiş, önemli gördüğü yerlere temas etmiş veciz bir şekilde açıklamıştır. *Sünen* üzerine yapılan pek çok şerhle beraber farklı baskıları mevcuttur.

10. **Mâ ted'û ileyhi'l-hâce alâ Süneni İbn Mâce**, Şemsüddin Ebû'r-Rızâ Muhammed b. Hasan ez-Zebîdî eş-Şâfiî, şârih kitabı 913/1508 yıllarında yazmıştır.

Eser, müellif hattıyla Kahire, Daru'l-Kütüb, Hadis 2424, 3.cilt, 360 vr., h. 913 kaydında bulunmaktadır.¹⁰⁷

11. **Şerh alâ Süneni İbn Mâce**, Muhammed b. Yusuf es-Sevrutî/Suvertî el-Hindî (ö.1942).¹⁰⁸

12. **Miftâhu'l-hâce bi-şerhi Süneni İbn Mâce**, Muhammed b. Abdullah el-Alevî el-Pencâbî Hazârevî (ö.1947), Leknev, t.y.

Sünen'in kenarında olacak şekilde sağlam baskısı yapılmıştır.¹⁰⁹ Şerh sınırlı bir hacme sahip olup genelde hâşiye görünümüne sahiptir. Bazı yerlerde şerh hüviyeti taşımaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁴ en-Nu'mânî, **a.g.e.**, s. 265; Eserin yazma veya matbu herhangi bir nüshasına ulaşamadık.

¹⁰⁵ en-Nu'mânî, **a.g.e.**, s. 266-67; Mes'î, **el-Medhal**, s. 130; Eserin yazma veya matbu herhangi bir nüshasına ulaşamadık.

¹⁰⁶ Demîrî, **ed-Dîbâce**, tahkik edenin önsözü, s.95; Mes'î, **el-Medhal**, s. 131.

¹⁰⁷ Sezgin, **Târîhu't-türasi'l-arabî**, I, 288.

¹⁰⁸ el-Basrî, Abdullah b. Salim b. Muhammed, **Hatmu Süneni'l-Hâfız İbn Mâce**, thk. Bedr b. Muhammed el-Umâş, Mecelletü'l-Hikme, 2005, s. 487.

¹⁰⁹ en-Nûmânî, **a.g.e.**, s. 282.

¹¹⁰ Topgül, **a.g.e.**, II, 264.

13. **Şerhu Süneni İbn Mâce**, Abdussamed Hüeyin Âbâdî el-A'zamî (ö.1948).

14. **Şerhu ba'zı Süneni İbn Mâce**, Şerefüddin İbnu İmâmü'd-Dîn ed-Dehlevî el-Fincânî (ö.1961).¹¹¹

15. **Şerh alâ İbn Mâce**, Abdüsselâm Bahş el-Büstî (ö.1974).¹¹²

16. **el-Kevâkibu'l-vehhâce bi-şerhi Süneni İbn Mâce**, Muhammed el-Muntekâ el-Küşnâvî el-Kûmâsî, Daru'l-Arabiyye, Beyrut, 1988 yılında 2 cilt halinde neşredilmiştir.

Kaynaklardaki bilgileri derleyip iyi bir tertiple sunmayı hedefleyen özet bir eserdir.¹¹³

17. **İthâfu zi't-teşevvuk ve'l-hâce**, Abdulhafız b. Sîdî Abdussamed et-Tihâmî Kennûn (ö.1996), thk. Abdüssamed el-Aşşâb, Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Rabat, 2000-2005 yılında 9 cilt halinde neşredilmiştir.

Sünen'de geçen bütün hadisler zikredilmemiş, metinde açıklaması yapılacak ilgili kısım koyu renkle belirtilen "kavluhû" ifadesinin ardından şerh edilmiştir. Bu sebeple şerhi takip etmek isteyen araştırmacılar için yanlarında *Sünen*'in nüshasının olması gerekmektedir. Kitap ve bâb başlıklarından sonra bazen konuya giriş mahiyetinde açıklamalar yapmış olsa da bâbın konusunu bir bütün olarak ele almak yerine hadisleri tek tek şerh etmiştir.

Hadisteki ifadenin tamamı ya da bir kısmı "kavluhû" ifadesiyle bazen parantez içerisinde bazen de parantez olmadan kaydedilir daha sonra luğavî olarak değerlendirmede bulunmak gerekiyorsa değerlendirilir, garîb bir kelime varsa eş anlamlı bir kelime ile açıklanır.

Sünen genelde ahkam hadisleri ihtiva ettiğinden, ağırlıklı olarak Mâliki alimlerin görüşleri zikredilir, zaman zaman râvîler hakkında bilgiler verilir, genellikle hadislerin tahrirleri yapılır ve sıhhat durumu belirtilir. Şerhin ana yapısını klasik şerhlerden yapılan alıntılarla verilen fikhî açıklamalar oluşturmaktadır.

¹¹¹ Abdullah el-Basrî, **a.g.e.**, s. 487.

¹¹² Abdullah el-Basrî, **a.g.e.**, s. 487.

¹¹³ Topgül, **a.g.e.**, II, 265.

Müşkil kelimelerin doğru okunuşu genellikle söylenir, çok sık olmamakla beraber metindeki ibare hatalarına dikkat çekilip doğru olduğu düşünülen ifade kayıt altına alınır.

Şerhte özgün bir başlıklandırma sistemi bulunmayıp, *Sünen*'in kitap ve bâb başlıkları ile yetinilir. Şârih kendi görüşünü ortaya koyarken alıntılar yapıp görüşünü söyledikten sonra, sözleri genelde “Allahu a’lem” ifadesiyle biter. *Sünen* üzerine yapılmış geniş şerhlerden biridir.¹¹⁴

18. **İhdâu’-d-dîbâce bi-şerhi Süneni İbn Mâce**, Safâ el-Adevî, Daru’l-Yakîn, Kahire, 2001 yılında 5 cilt halinde neşredilmiştir.

Şerh, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında bilgiler içeren mukaddimeyle başlıyor. Kendisinin de belirttiği gibi okuyucuların rahat anlaması için şerhi kolay ve basit yaptığını ifade ediyor. Kendisine göre delile daha uygun ve isabetli olan alimlerin görüşlerini almıştır.

Alimlerin görüşlerini alıntılarken olduğu gibi aktarmış, tercih edilen görüşe muhalif açıklamaları bile almaktan çekinmemiştir. Râviler hakkında görüşleri beyan etmiş, hadislerin sıhhatine dair açıklamaları getirip içerisinde zayıflık olan rivayetlerin cerh sebeplerini açıklamıştır. Müşkil meseleleri düzeltmeye çalışmış ve garib kelimeleri açıklamıştır.

Sünen'de genellikle fihkî meseleler olduğu için ahkamu’l-kuran kitaplarına sık sık başvurmuştur. Hadislerin tahricinde Nâsıruddîn el-Elbâni'nin görüşlerine itibar ederek hükümleri ona göre vermiştir. *Sünen* üzerine yazılmış geniş şerhlerden biridir.¹¹⁵

19. **Meşâriku’l-envâri’l-vehhâce ve metâli’u’l-esrâri’l-behhâce fi şerhi Süneni’l-İmâm İbn Mâce**, Muhammed b. Ali b. Âdem b. Musa el-İtyûbî eş-Vellevî (ö.2020), Daru’l-Mugnî, Riyad, 2006 yılında 4 cilt olarak neşredilmiştir.

Şârihin mukaddimesindeki beyanına göre, Sünen hakkında tam manasıyla şamil, kapsamlı ve doyurucu bir şerh yapılmadığından dolayı *Sünen*'e kapsamlı bir şerh hazırlamak istemiştir. Elimizde bulunan baskı “Mukaddime” bölümüne kadar olduğundan ya bitirmeye ömrü yetmemiş ya da geriye kalan kısımlarını şerh etmiş fakat baskısı yapılmamıştır.

¹¹⁴ Topgül, a.g.e., s. 270-273.

¹¹⁵ Safâ el-Adevî, **İhdâu’-d-dîbâce bi-şerhi Süneni İbn Mâce**, Daru’l-Yakîn, Kahire, 2001, I, 4-6.

İlk olarak İbn Mâce'nin hayatını anlatıp kitabın ilmî konumu hakkında bahsetmiştir. Şerhe başlarken ihtiyaç duyulursa kitap veya bâbla ilgili açıklamalarda bulunur, hadisin ve senedin metnini yanında bulunan nüshaya zıt bile olsa zikreder, senette bulunan râvîler hakkında bilgiler verir ve râvîleri rakamla sıraya koyarak senette kaç râvî geçiyorsa o sayıyı yazar. Örneğin; senette 5 râvî varsa “Ricâlu hêze's-sened hamsetün” şekilde belirtir. Daha önce hakkında bilgi verilmemiş bir râvî geçerse onunla ilgili ayrıntılı bilgiler verir, şayet daha önce geçmişse onu bilinen nisbesi, lakabı, tabakası, adalet ve zayıflık derecesi hakkında bilgisini daha önce geçtiği yere atf yaparak verir. Râvîler hakkında bilgileri genellikle İbn Hâcer'in eserlerinden aktarır.

İsnattaki ince konulara, ayrıntılara değinir, *Sünen*'in zevâdileri hakkında Kütüb-i Sitte'ye karşısında neden tek kaldığını açıklar, râvî isimlerinin yanında bulunan parantez içerisindeki sayıyla onların tabakalarını belirtir.

Hadisin şerhine sahabeyi zikrederek başlar, daha sonra “Şerhu'l-Hadis” başlığında genel bilgiler verir, garib kelimeleri, irabı, cümlede anlaşılması zor olan yerlerin açıklamasını yapar. Lügat, nahiv ve muteber fakihlerin görüşlerini zikreder. Daha sonra hadislerle ilgili meselelere geçer bunu da “Mesâilü teteallaki bi-hêze'l-hadis” başlığı altında hadisin derecesini, tahririni ve detaylarını inceler.

Şayet hadis zayıfı hakkında fazla detaya girmeden, garib kelimesini, derecesini ve zayıf olmasının (ki özellikle bu zayıf musannifin senedinde varsa) sebeplerini açıklar. Eğer hadis sahihse şerhi derinlemesine inceler, kelamı uzatabildiği kadar uzatır. Şerh tamamlanabilseydi İbn Mâce'nin en kapsamlı şerhlerinden biri ve pek çok açıdan istifade edilebilecek bir eser olacaktı.¹¹⁶

20. **İncâzu'l-hâce şerhu Süneni İbn Mâce**, Muhammed Ali Canbâz (ö.2008), Beytü's-Selâm, Riyad, Daru'n-Nûr, İslâm Âbâd (Pakistan) 2012 yılında 9 cilt halinde neşredilmiştir.

Canbâz, şerhe başlamadan önce oldukça geniş bir mukaddimeye yer verir. Altı önemli kısımdan oluşan bu mukaddimenin ilk dört başlığı genel olarak hadis ilminden, hadislerin yazılması meselesine dair tartışmalardan ve hadis tedvininden bahsedip ilk olarak Kütüb-i Sitte hakkında bilgi verir, daha sonra sünnetin teşriine dair konular ile Kur'an-sünnet ilişkisini ele alır.

¹¹⁶ el-Vellevî, Muhammed b. Ali b. Âdem b. Musa el-İtyûbî el-Vellevî, **Meşâriku'l-envâri'l-vehhâce ve metâli'u'l-esrâri'l-behhâce fi şerhi Süneni'l-İmâm İbn Mâce**, Daru'l-Mugnî, Riyad, 2006, s. 7-13.

Beşinci başlıkta Hint Yarımadası'nda ve Pakistan'daki hadis çalışmaları hakkında bilgiler verir. Erken devirlerden itibaren bu coğrafyaya nispet edilen alimler ve hadis râvîler hakkında bilgiler sunar.

Altıncı bölümde ise İbn Mâce ve eserlerine değinir, doğumunu, nisbeleri, ilmî yolculukları, öğrencileri, alimlerin hakkındaki kanaatleri, vefatı ve eserleri zikredilir. *Sünen*'in şerhinde takip ettiği metodu mukaddimede şöyle açıklar; “Metin içerisindeki atıfları kolaylaştırmak için her bir rivayetin başına rakam konulmuştur. Her bir hadisin şerhinin ardından hadis tahrir edilmiş, sıhhat durumları belirtilmiştir. Râvîler hakkında ilk geçtikleri yerde etraflıca bilgi sunulmuştur. Eserin sonuna geniş bir fihrist konulmuş, râvî ve mekân isimleri güvenilir eserlerden hareketle mümkün mertebe zaptedilmiştir. Her bir hadisin şerhinde, İbn Mâce'nin eserine almadığı tariklerde yer alan ilave bilgilere ve daha ayrıntılı anlatımlara yer vermeye özen gösterilmiştir.

Fıkhî meselelerde güvenilir eserlerden hareketle alimlerin farklı kanaatleri zikredilmiş, her bir görüşün delilleri açıklanmıştır. Alimlerin kasıtlarının anlaşılmasına ekseriyetle özet ifadelerden kaynaklandığından, okuyucunun sağlıklı bir bilgiye sahip olması için etraflı açıklamalar yapılmasına özen gösterilmiştir. Her bir fakihin Kur'an ve sünnetten delilleri zikredilmiş, özellikle delil olarak alınan rivayetler okuyucuya kolaylık sağlamak için isnad ve metin açısından değerlendirilmiş, daha sonra herhangi bir mezhebî görüşü destekleme kaygısı gözetilmeden tercih edilen görüşün delilleri verilmiştir.¹¹⁷

Eser *Sünen*'in büyük ve kapsamlı şerhlerinden biridir.

21. Mürşidü zevi'l-hicâ ve'l-hâce ilâ Süneni İbn Mâce ve'l-kavle'l-müktefê alâ Süneni'l-Mustafâ, Muhamme el-Emîn b. Abdillâh b. Yusuf b. Hasan el-Uremî el-Alevî el-Esyûbî el-Hererî el-Kerrî el-Buveytî (ö.2019), Daru'l-Minhâc – Daru Tavki'n-Necât, Cidde – Beyrut, 2018 yılında 26 cilt olarak neşredilmiştir.

Şerhte ihtiyaç duyulursa bâbın başlığında yer alan kavramlar hakkında izahlar yapılmakta ve konunun muhtevası sunulmakta, ardından isnattaki her bir râvî hakkında kısa biyografik bilgi verilip İbn Mâce'nin o isnatta kaç râvî ile Hz. Peygamber'e vardığı tespit edilerek hadisin metnine geçilmektedir.

---

¹¹⁷ Topgül, a.g.e., s. 278-280.

Hadiste geçen kelime veya cümleler kırmızı renkle parantez içerisine alınarak şerh edilir. Şerhte daha ziyade kelimenin lügat anlamları, dil açısından tahliller verilip muhtevaya dair alıntılar yapılarak yer yer şahsi yorumlar zikredilir. İbn Mâce'nin Kütüb-i Sitte'ye muvafık rivayetleri belirtilip hadisin sıhhat durumu açıklanır.

Bâbın sonunda her bir hadisle ilgili yapılan değerlendirmeler özet bir şekilde tekrar zikredilir. Hadis hakkında kısa açıklamaları genelde kendisi yaparken, hadisin etrafında gündeme gelen meselelerde metni alıntılardan kurgular. Hadislerin arasında müşkil bir durum varsa giderir, hadisin diğer tariklerindeki lafız farklılıklarına tamamlayıcı bilgiler verip daha anlaşılır kılar. Zahiri anlamın farklı anlayışlara sebebiyet vereceğini düşündüğü yerlerde lafzî anlamı bırakıp yoruma geçebilir.

Hadisin metinlerinde müphem bırakılmış şahısların kimliği hadisin diğer tariklerinin ve şerhlerin yardımıyla tespit eder, bunu yapamadığı durumları da belirtir.¹¹⁸

Günümüzde İbn Mâce'nin *Sünen*'i üzerine yapılan en geniş ve kapsamlı şerh Hererî'ye aittir.

22. **Şerhu Süneni İbn Mâce**, İşfâku'r-Râhmân el-Hanefî el-Kândehevî.¹¹⁹

23. **ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce**, Latîfu'r-Rahmân el-Behrâicî, Hindistan, t.y., 4 cilt olarak neşredilmiştir.

Muasır Hindistan alimlerinden olan Behrâicî tarafından yapılan şerhin dört cildini tespit ettik. Bu ciltlerde şerh edilen hadis miktarı yaklaşık beş yüz civarıdır, dolayısıyla bu rakamlar bize şerhin hacimli olduğuna işaret etmektedir.

Şârih eseri dört cilt olarak mı yazdı yoksa yazmaya devam mı ediyor bu hususta bir bilgiye sahip değiliz. Muasır bir alim olması ve pek çok hacimli eserler yazması sebebiyle, kanaatimiz onun şerhi yazmaya devam ettiğine ya da bitirdiğine yöneliktir.

Şerhe baktığımızda eser çok geniş açıklamalara sahiptir. Hadislerin sıhhat durumları belirtilmiş, râvîler hakkında şayet ilk defa geçiyorsa ayrıntılı bilgiler verilmiş, ikinci veya daha fazla geçtiğinde ise ilk geçen yere atıf yapılmış ve tahrirci ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Hadisin genel şerhine başlanılmış, açıklamalar olabildiğince uzun tutulmuştur.

¹¹⁸ Topgül, a.g.e., s. 295-300.

¹¹⁹ Abdullah el-Basrî, a.g.e., s. 488.

Eğer eser takip ettiği yol üzere devam eder ve tamamlanırsa *Sünen*'in hacimli şerhleri arasında yerini alacaktır.

24. **Şerhu Süneni İbn Mâce**, Bedüzzamân Haydar Âbâdî.¹²⁰

25. **Şerhu Süneni İbn Mâce**, Hafız Nezir Ahmed Hân ed-Dehlevî.¹²¹

26. **Davu's-Sünen Şerhu İbn Mâce**, Müftü Kasım Esad Haydar Âbâdî, Diyobend, t.y.¹²²

27. **Şerhu İbn Mâce**, Şerîfuddîn Ahmed.¹²³

3.3.2. Türkçe Şerhleri

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Sünen*'in tek Türkçe şerhi, Haydar Hatipoğlu hocanın (ö.1995) *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* adlı eseridir. İstanbul'da 1982 yılında Kahraman Yayınları tarafından 10 cilt halinde neşredilmiştir.

Eski İzmir Müftüsü olan Haydar Hatipoğlu eseri şerh etmeye başlamasına dair yayınevinden gelen teklif sonrasında, *Sünen*'in yeterli hacimde bir şerhinin olmadığını tespit etmiş ve yapılan yoğun ısrarlar neticesinde bu şerhi yazmaya niyet ettiğini belirtmiştir.¹²⁴

Yazar, eseri şerh ederken genellikle Kastallânî (ö.923/1517)'nin *İrşâd*'ı, Nevevî (ö.676/1277)'nin *Minhâc*'ı, Subkî (ö.1933)'nin *Menhel*'i ve Mübârekpûrî (ö.1935)'nin *Tuhfe*'sinden yararlanmıştır.

Kitabı hem tercüme hem de şerh etmesi, sarfedilen emeğin büyüklüğünü göstermekle beraber, tercüme yaparken okuyucunun rahat anlaması için parantez içerisinde verdiği kelimeler, yaptığı çalışmanın basit bir tercüme ve şerh olmadığını göstermektedir.

Hadise başlamadan önce metinde geçen anlaşılması zor kelimeleri önceden açıklar. Örneğin; “Nebiz ile Abdest Almak Bâbı” başlığını verdikten sonra hadise geçmeden önce nebîzin ne olduğuna dair bilgiler verir, böylece okuyucuya hadisin anlaşılması için daha şerhe geçmeden bile aydınlatıcı ve açıklayıcı bilgi vermiş olur.

¹²⁰ Mes'î, *el-Medhal*, s. 133.

¹²¹ Mes'î, *a.g.e.*, s. 133.

¹²² Mes'î, *a.g.e.*, s. 133.

¹²³ Mes'î, *a.g.e.*, s. 133.

¹²⁴ Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbn Mâce Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982, önsözden.

Hadisi tercüme ettikten sonra “İzahı” başlığı altında kitabın ahkâm hadisleri barındırması sebebiyle, fikhî hükümler ve meseleler hakkında alimlerin görüşlerine yer verir.

Açıklamalar genel itibarıyla nakil esasına dayanır, daha önce zikri geçen eserlerden nakiller yaparak meselenin anlaşılmasını sağlar. Görüşler genellikle dört mezheb etrafında cereyan eder, mezheplerin müftâ bih olan görüşlerine yer vermeye dikkat eder. Daha sonra hadisin tahrîcini verir, râvîler hakkında kanaatler varsa onu zikreder.

Hadisin şerhinin son kısmında “Hadisten Çıkarılan Fıhkî Hükümler/Hadislerin Fıkıh Yönü” başlığı adı altında daha önce zikrettiği görüşleri özet niteliğinde maddeler halinde sıralar. Eser, günümüzde Türkçe yazılmış ilk ve tek *Sünen* şerhidir.

10 ciltlik bir hacmiyle oldukça doyurucu bilgiler vermektedir, *Sünen*’i okuyup anlamak isteyen kimseler için başvuru kaynaklarından biridir. Yazarın da belirttiği gibi *Sünen* hakkında yazılmış eserlerin az ve yetersiz oluşuna karşın yazdığı şerh hacim olarak hedefine ulaştığının göstermektedir.

3.4. SÜNEN'İN HÂŞİYELERİ

Sünen üzerine muhtelif zamanlarda yazılmış hâşiyeler mevcuttur. Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen*'e ait on bir hâşiye tespit edilmiştir. Bunlar:

1. **el-Havâşî alâ Süneni İbn Mâce**, Sıbt İbnü'l-Acemî (ö.841/1438), thk. Fâdıl b. Halef el-Hammâde, Daru Atlâsi'l-Hadrâ, Riyad, 2017 yılında 5 cilt olarak neşredilmiştir.

Şârih, mukaddimesinde *Sünen* hakkında çalışmaların azlığından yakınmış ve *Sünen*'i okuturken bu hâşiyeyi yazdığını belirtmiştir. Hadisin metni ve muhtevası hakkında fazla yorum yapmamış, önemli gördüğü konularda uzun açıklamalarda bulunmuş, bazı şahıs ve mezheplerin görüşlerini aktarmıştır. Hadislerin tahriclerini yapıp, farklı sened ve metinle geçen kaynakları belirtmeye çalışmıştır. Bazı yerlerde aynı hadisin farklı senedlerine değinmiş ve sıhhat karşılaştırması yapmıştır. Hadislere dair sıhhat değerlendirmesi yapmış ve rivayet kusurlarına da değinmiştir. Râvîler hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, râvînin isminin okunuşu, künyesi ve nisbesine dair açıklamalarda bulunmuştur. Künyeleri ile anılan râvîlerin tam isimleri ve kimlikleri hakkında bilgiler vermiştir. Garip lafızları açıklamış, luğavî değerlendirmelere yer vermiştir.¹²⁵

2. **Hâşiyetü's-Sindî alâ Süneni İbn Mâce**, Sindî (ö.1138/1726), thk. Sıdkî Cemîl el-Attâr, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2003.

Eser, Bûsirî'nin *Misbâhu'z-zücâce*'si ile beraber neşredilmiştir. *Kifâyetü'l-hâce fî şerhî İbn Mâce ve Keşfu'l-hâce*¹²⁶ gibi isimlerle de anılan ve hacmi çok büyük olmayan eserdir. *Sünen*'i okumak isteyenler için, anlaşılması zor ve garip kelimeler ile iraba dair bilgilerin açıklandığı bir eser olduğu görülmektedir.

3. **İncâhu'l-hâce**, Muhammed b. İsmail b. Abdülganî b. Ebû Saîd ed-Dihlevî el-Müceddidî (ö.1247/1831), Delhî'de 1864 yılında neşredilmiştir.

Baskısının okunmaya pek elverişli bir görüntüsü olmasa da kısa açıklamalara yer verilmiş olup önemli yerlere temas edildiği gözükmektedir. Tam bir hâşiye izlenimi vermektedir.

¹²⁵ Engin, Sezai, **Hadis Şerh Geleneğinde Hâşiye ve Ta'likalar**, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2021, 2.bsk, s. 132-160.

¹²⁶ Habeşî, **a.g.e.**, II, 1058.

4. **Ucâletü zevi'l-hâce, hâşiye alâ Süneni İbn Mâce**, Muhammed b. Ali Hüseyin el-Umrânî es-Sana'nî (ö.1264/1848).¹²⁷
5. **Nûru misbâhi'z-zücâce alâ Süneni İbn Mâce**, Ali b. Süleyman El-Bucum'avî ed-Demnetî/Dimnâtî (ö.1306/1888), Matbatü'l-Vehbiyye, Mısır, 1882 yılında neşredilmiştir.
Şârih kitabı, Suyutî'nin *Misbâhu'z-zücâce*'nin muhtasarı ve Kütüb-i Sitte'nin hâşiyelerinin sonuncusu olarak kaleme almayı amaçlamıştır. Hadislere dair daha önce yapılan açıklamalara ek olarak alimlerin gözünden kaçan yerleri açıklamak istemiştir.¹²⁸
6. **Hâşiye muhtasara alâ Süneni İbn Mâce/Mâ yelîku bi-halli'l-luğâti ve şerhi'l-müşkilât**, Fâhru'l-Hasen Gangohî (ö.1897), thk. Râid b. Sabrî b. Ebi Ulfe, Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 2007.
Suyutî'nin *Misbâhu'z-zücâce*, Sindî'nin *Kifâyetü'l-hâce*, Mücedidî'nin *İncâhu'l-hâce*, Busirî'nin *Misbâhu'z-zücâce*, Nûmanî'nin *Mâ temessü ileyhi'l-âce*'sinin muhtasarı ile birlikte 2 cilt halinde neşredilmiştir. *Sünen* üzerine uzun ve güzel açıklamalarda bulunmuş, bu açıklamaları Mücedidî'nin *İncâhu'l-Hâce* ve Suyutî'nin *Misbâhu'z-zücâce* kitaplarından toplamıştır. Bunlara ek olarak da hadisler hakkında kendi açıklamaları olmuştur.¹²⁹
7. **Hâşiye alâ Süneni İbn Mâce**, Enver Şâh Keşmîrî (ö.1933). Keşmîrî'nin *Sünen* takrirlerinden oluşan eser maalesef kaybolmuştur.¹³⁰
8. **Sünenü İbn Mâce**, (Hâşiye) Muhammed Süleyman Keylânî, tercüme: Allâme Vahîdu'z-Zamân, Lahor, t.y.¹³¹
9. **Hâşiye alâ Süneni İbn Mâce**, Şeyh Mahmud el-Hasenî ed-Deynevî/Dînevî, el-Mektebetü'r-Rahmâniyye, Lahor, t.y.
10. **Miftâhu'l-hâce**, Muhammed b. Abdullah el-Alevî el-Pencâbî Hazârevî (ö.1947), Leknev, 1897.
11. **et-Ta'likât alâ Süneni İbn Mâce**, Abdülaziz b. Merzûk et-Tarîfi, (nşr. Muhammed b. Abdullah el-USayrî, t.y. Neşre hazırlayanın beyanına göre, kitap

¹²⁷ Ziriklî, **a.g.e.**, VI, 298.

¹²⁸ eş-Şâyi', **a.g.e.**, s. 411.

¹²⁹ en-Nu'mânî, **a.g.e.**, s. 278.

¹³⁰ Özşenel, Mehmet, **Pakistan'da Hadis Çalışmaları**, İFAV, İstanbul, 2014, s. 104.

¹³¹ Daudî, Halid Zaferullah, **Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2. bsk., 2022, s. 332.

et-Tarîfî tarafından düzenlenen İbn Mâce'nin *Sünen* meclisinde hocanın ders esnasında yaptığı açıklamalardır. Ders halkasında bulunamayanların istifade etmesi için talebesi el-USayrî tarafından derlenmiştir.¹³²

3.5. SÜNEN'İN ZEVAİDİ

Yaptığımız araştırma neticesinde *Sünen* hakkında iki adet zevâid çalışması bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar:

1.Misbâhü'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce, Ahmed b. Ebû Bekr el-Bûsîrî (ö.840/1436), thk. Musa Muhammed Ali – İzzet Ali Atıyye, Kahire, t.y. Eserin pek çok baskısı da mevcuttur.

Eser, *Sünen*'de bulunduğu halde Kütüb-ü Hamse'de bulunmayan hadisleri ihtiva etmektedir. *Sünen*'deki hadislerin senedlerini sağlamlık açısından değerlendirmiş, fakat hakkında farklı açıklamalar bulunan senedlerle ilgili bir değerlendirme de bulunmamıştır. Muhammed Fuâd Abulbâkî *Sünen*'i neşrederken hadislerin dereceleri hakkında Busîrî'nin değerlendirmelerinden istifade etmiştir.

Bazı kaynaklarda *Zevâidü İbn Mâce ale'l-Kütübi'l-Hamse* diye anıldığından Brockelmann bunu iki ayrı kitap olarak tanıtmaktadır. Süleymaniye kütüphanesinde¹³³ müellifi meçhul bir hâşiyesi de mevcuttur.¹³⁴

2.Zevâidü İbn Mâce ala'l-Kütübi'l-Hamse, Ebû'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Ali b. Ebî Bekir Süleyman el-Heysemî (ö.807/1405), Âsafîye Kütüphanesi, nr. 632/1, Hadis, nr.410.¹³⁵

3.6. SÜNEN'İN MUHTASARLARI

Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen*'in üçü Arapça biri Türkçe toplamda dört muhtasarı tespit edilmiştir.

---

¹³² et-Tarîfî, Abdülaziz b. Merzûk et-Tarîfî, **et-Ta'likât alâ Süneni İbn Mâce**, (nşr. Muhammed b. Abdullah el-USayrî, t.y., mukaddime.

¹³³ Hâfid Efendi, nr. 35, 268 vr.

¹³⁴ Çakan, İsmail Lütfî, "Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir", **DİA**, İstanbul, 1992, VI, 468.

¹³⁵ Abdullah Muhammed el-Habeşî, **Camîu's-Şurûh ve'l-Havâşî**, el-Mecmeu's-Sekafî, Birleşik Arap Emirlikleri, 2004, II, s.1057; Kandemir, "Sünen", **DİA**, s. 142.

3.6.1. Arapça Muhtasarlar

1.el-Gayûsu's-süccâce fî muhtasarı İbn Mâce, İbn Ammâr Muhammed b. Ammâr (ö.844/1440).

Eser, Allâme Muhammed Şemsuddin el-Mısırî el-Mâlikî tarafından ihtisar edilmiştir. *ed-Dîbâce li tavidhi muntehab İbn Mâce* adıyla şerh edilmiştir.

2.Muhtasarı İbn Mâce, Mustafa Dîb el-Buğâ, Daru'l-Yemâme, 1998.

Sünen'i ihtisar eden el-Buğâ daha sonra hadislerde geçen cümle ve kelimeleri şerh etmiştir.

3.Muhtasarı İbn Mâce, el-Fakîr el-Arabî, Daru'l-Eser, Mısır, 2022 yılında neşredilmiştir.

El-Fakîr, *Sünen*'i kitabın yaklaşık 4/1'ine tekabül edecek şekilde ihtisar etmiştir. Kitap içerisinde zaman zaman kelimelerin manaları hakkında kısa ve orta ölçekte açıklamalarda bulunmuştur. Hadislerin sıhhati hususunda gerekli gördüğü yerlerde alıntılar yaparak râvîler hakkında görüşleri zikredip hadisin sıhhatine dair hükümler vermiştir.¹³⁶

3.6.2. Türkçe Muhtasarlar

Muhtasar Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi, Fahri Altunkaynak, Kervan Yayın Dağıtım, Konya, 2017 yılında neşredilmiştir.

Mütercim, *Sünen*'i hem ihtisar etmiş hem de tercüme etmiştir. İhtisarını birbirine yakın manalı bazı hadisleri kitaptan çıkararak yapmıştır.¹³⁷

3.7. SÜNEN'İN MÜSTAHRECLERİ

Yaptığımız araştırmalar neticesinde *Sünen* üzerine bir adet müstahrec çalışması yapıldığı görülmüştür:

Ziyâdâtü Ebî'l-Hasen el-Kattân alâ İbn Mâce, Müsfir b. Garmullah ed-Dumeynî, Daru'l-Muğnî, Riyad, 1991.

¹³⁶ el-Fakîr el-Arabî, **Muhtasarı İbn Mâce**, Daru'l-Eser, Mısır, 2022, s. 428.

¹³⁷ Altunkaynak, Fahri, **Muhtasar Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi**, Kervan Yayın Dağıtım, Konya, 2017, mütercimin önsözü.

Eser, *Sünen*'de bulunan fakat aslından olmayıp Ebû'l-Hasen el-Kattân'ın rivayet ettiği hadisleri toplamaktadır. *Sünen*'de geçen bu rivayetler, okuyucuya İbn Mâce'nin rivayetleri izlenimini vermektedir.

Müellif toplamı kırk dört tane olan bu rivayetleri tespit etmiş ve değerlendirmelerde bulunmuştur.¹³⁸

3.8. SÜNEN'İN FİHRİSTLERİ

Yaptığımız araştırmalar neticesinde *Sünen* üzerine yapılmış dört adet fihrist çalışması tespit edilmiştir. Bunlar:

1.Fehârisu Süneni İbn Mâce, Muhammed Mustafa el-A'zamî, I-II, Riyad, 1984.

Her kelimenin hangi hadiste geçtiğini gösteren ayrıntılı bir fihristtir.

2.Fehârisu Süneni İbn Mâce, Muhammed es-Saîd b. Beynûnî Zağlûl, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

Hadisler, râvî isimleri ve konular alfabetik sıraya uygun bir şekilde hazırlanmıştır. Râvî isimleri İbn Hacer'in *Takrîbu't-Tehzîb*'in tertibi gibi yapılmıştır.¹³⁹

3.Fehârisu sahîhi ve daîfi Süneni İbn Mâce, Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî – Muhammed Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1988.

4.Fehârisu Süneni İbn Mâce, Dr. Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, Daru'l-Hadîs, Kahire, 2005.

Eser, tahkikini Muhammed Fuâd Abulbâki'nin yaptığı, hadislerin altında Busîrî'nin zevâid hakkındaki hükümlerinin bulunduğu, tahrirlerini ise aynı zamanda fihristini de hazırlayan Mustafa ez-Zehebî'nin neşrettiği dört ciltlik *Sünen*'in son cildir.

Kitabın muhtevâsından son derece kapsamlı bir fihrist olduğu anlaşılmaktadır. Sırasıyla; “Alfabetik olarak *Sünen*'in kitap başlıkları”, “Müellif tertibine göre *Sünen*'in

¹³⁸ ed-Dumeynî, Müsfir b. Garmullah, *Ziyâdâtü Ebî'l-Hasen el-Kattân alâ İbn Mâce*, Daru'l-Muğnî, Riyad, 1991, s. 23.

¹³⁹ Muhammed es-Saîd b. Beynûnî Zağlûl, *Fehârisu Süneni İbn Mâce*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986, s. 5.

kitap başlıkları”, “Kuran ayetleri”, “*Sünen*’in babları”, “Hadisler ve Âsârlar”, “Mekanlar ve Beldeler”, “Râvîler” fihristlerinden oluşmaktadır.

3.9. SÜNEN’İN TERCÜMELERİ

Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen*’in Türkçe’ye tercümesine dair dört adet çalışma tespit edilmiştir. Bunlar:

1.Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi, Haydar Hatipoğlu (ö.1995), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982 yılında neşredilmiştir.

Mütercimim Türkçe ve özellikle de Arapçaya vukûfiyeti sebebiyle güzel bir tercüme olmuştur. Tercüme ederken açıklama niteliği taşıyan ve Türkçeye doğru aktarılması açısından da yardımcı olacak parantez içerisinde eklemeler mevcuttur. Sadece tercümesi ile beraber okunsa bile *Sünen*’i hâşiye ile beraber okunmuş deneyimi verecektir.

2.Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi, Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, 2008 yılında neşredilmiştir.

Bâb başlıklarına bölüm adı verilmek suretiyle bazen soru şeklinde bazen de hadis metnindeki muhtevaya göre bir başlık verilmiş ve kelime kelime tercüme edilmemiştir.

Tercüme edilen hadisin benzerlerine Kütüb-i Sitte’nin yanı sıra Muvatta ve Darimî’de geçiyorsa işaret edilmiştir. Ayrıca özet bir şekilde hadis usulü bilgileri ile ayet ve hadislerde geçen ölçü birimlerinin günümüzdeki karşılığı çizelge şeklinde verilmiştir.¹⁴⁰

3.Muhtasar Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi, Fahri Altunkaynak, Kervan Yayın Dağıtım, Konya, 2017 yılında neşredilmiştir.

Hadislerin kritiği yapılmamıştır. Anlamca birbirine yakın bazı hadisler tercüme edilmemiş ve bunlar kitaba dahil edilmemiştir. Hadis numaraları orijinal tertibiyle verilmiştir. Hadisin senesinde yer alan râvîlerden genellikle ilk râvî verilmiştir.¹⁴¹

4.Sünen İbn Mâce, Arif Özbek – Hüseyin Yıldız, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2023.

¹⁴⁰ Parlıyan, Abdullah, **Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi**, Konya Kitapçılık, 2008, önsözden.

¹⁴¹ Altunkaynak, a.g.e., önsözden.

Bûsîrî'nin *Misbâhu'z-zücâce* kitabıyla beraber tercüme edilmiştir. Hadislerin sıhhatları el-Elbânî'nin görüşleri esas alınarak verilmiştir. Hadislerin tahriri Concordance'ye uygun olarak yapılmıştır.¹⁴²

3.10. SÜNEN HAKKINDA YAZILMIŞ TEZLER VE MAKALELER

3.10.1. Arapça Doktora Çalışmaları

Yaptığımız araştırmalar neticesinde *Sünen* üzerine çalışılmış yedi adet Arapça doktora tezini tespit etmiş bulunuyoruz. Bunlar:

1. eş-Şehrî, Avd Ahmed, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce “Min kitâbi ittibâi's-sünne ilâ kitabi ikâmeti's-salât” dirâse ve tahkîk**, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Danışman: Ekrem Ziya el-Ömerî, Medine, 1984.

Muhakkik çalışmada, Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin neşrinde bulunan Bûsîrî'nin açıklamalarını ihtisar edip kitaba eklediğini ve bu sebeple zevâid hakkında bilgilerin eksik olduğunu belirterek yaptığı tahkikte, Bûsîrî'nin açıklamalarını tam olarak vermeyi amaçlamıştır. Eser; dirase ve tahkik olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Dirase bölümünde, Bûsîrî'nin zamanındaki ilmî hayat, müellifin nisbesi doğumu, yaşamı, ilim serüveni, ilmî konumu ve telif ettiği eserler hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra vefatı, zevâid kitaplarının ortaya çıkması ve önemi, Bûsîrî'nin zevâid ile ilgili metodu, kitabın kaynakları, el yazmaları ve muhakkikin takip ettiği yol zikredilmiştir.

Tahkik bölümünde, kapsam “kitâbu ittibâi's-sünne'den kitabu ikâmeti's-salât” kısmına kadardır. Muhakkik çalışmasında pek çok yol izleyerek eseri tahkik etmiştir. Bunlar:

Hadis metinlerinde bulunan hatalar düzeltilerek açık bir şekilde metinler verilmiş, isnatta geçen râvîlerin isimleri hatalardan arındırılıp düzeltilmiş, Bûsîrî'nin verdiği hükümler tekrar gözden geçirilerek desteklenmiş, senedde geçen râvîler hakkında kısa bilgiler verilerek dereceleri beyan edilmiş ve sahabenin tümünün âdil olduğu kuralına binaen onlar hakkında bilgi verilmemiştir.

Muhakkikin araştırmaları sonucu, kendisi rivayetler hakkında ayrıca hüküm vermiş, Bûsîrî ve diğer muhaddislerin zikrettikleri mutâba'at ve şâhidlerin kaynakları tam olarak belirtilmiş, her bâb ve hadisin rakamları sırayla konulmuş, garib kelimelere

¹⁴² (trc.) Özbek, Arif – Yıldız, Hüseyin, **Sünen İbn Mâce**, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 17-18.

dair açıklamalar yapılmış ve yazma nüshalar arasındaki farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.¹⁴³

Çalışma, Câmiatu'l-İslâmiyye tarafından iki cilt halinde 2004 yılında neşredilmiştir.

2.Hamdân, Fadl Abdülhâdî Hamd Sâlim, **et-Tedâvâ fî's-sünneti'n-nebeviyye dirâsetün mevdûiyetün fî dav'i'l-Kütübi's-Sitte**, Câmiatü'l-Kurani'l-Kerîm ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Danışman: el-Kutbî, eş-Şerîf el-Müddesir, Sudan, 2001.

İçerisinde İbn Mâce'nin *Sünen*'inin de bulunduğu Kütüb-i Sitte kitaplarında, tedavi hakkında rivayet edilmiş hadisleri toplayan bir çalışmadır. Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Kütüb-i Sitte imamları ve kitapları tanıtılmıştır. Yapılan tanıtım kısa tutulmuş ve genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, tedavinin şeri' dayanağı ve tedavi hakkında bazı meseleler açıklanmıştır. Daha sonra zikri geçen altı kitapta tedaviye dair toplanılan rivayetler serdedilmiştir. Bu tedavi çeşitleri içerisinde katı, sıvı veya daha başka formatta envai çeşit tedavi işlemleri zikredilmiştir.

Rivayetler verilirken hangi kitapta geçtiğine dair bilgiler verilmiş ve senedde geçen râvîler hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Hz. Peygamber'den gelen tıba dair tavsiye ve uygulamaları görmek isteyenler için, sistematik olarak hazırlanmış bir çalışma olduğu göze çarpmaktadır.¹⁴⁴

3.el-Beşîr, Racâ Fethu'l-Alîm Câdîn, **Esâlîbu's-şart fî Süneni İbn Mâce dirâseten nahviyyeten tathîkiyyeten**, Camiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Danışman: Avf, Hasen, Sudan, 2008.

Çalışma, Arap dilinde bulunan şart kavramını İbn Mâce'nin *Sünen*'i üzerinden örneklendirerek açıklamaya dayanmaktadır. Genel itibariyle şart cümleleriyle konu incelenmiştir. *Sünen*'de şart cümlesini barındıran bütün rivayetler alınmış ve ilgili konuyla bağlantısı ortaya konulmuştur. Dört bölümden oluşmaktadır:

¹⁴³ eş-Şehrî, Avd Ahmed, **Misbâhuz'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce "min kitâbi ittibâi's-sünne ilâ kitâbi ikâmeti's-salât" dirâse ve tahkîk**, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine, 1984, s. 65-74.

¹⁴⁴ Hamdân, Fadl Abdülhâdî Hamd Sâlim, **et-Tedâvî fî's-sünneti'n-nebeviyye dirâse mevdûiyye fî dav'i'l-Kütübi's-Sitte**, Câmiatü'l-Kurani'l-Kerîm ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Sudan, 2001, mukaddime.

Birinci bölüm, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında genel bilgiler verilerek tanıtımları yapılmıştır.

İkinci bölüm, şart cümlesi ile ilgili hükümler verilip edatlar konusuna değinilmiştir. Daha sonra şartın fiili, cevabı ve hükümleri işlenmiştir.

Üçüncü bölüm, şart edatları başlığı altında kendilerine has olan özellikleri belirtilmiştir. Konu cezm eden ve etmeyen şart edatları olarak ikiye ayrılıp açıklamalara devam edilmiştir.

Dördüncü bölüm, şart cümlesi ile ilgili diğer konulara değinilmiş, belâğat ilmiyle bağlantısı bulunmaya çalışılmış ve daha başka yönden son incelemeler yapılmıştır.¹⁴⁵

4. el-Anezî, Sad b. Habîb, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce li'l-Hâfız Şihâbiddîn el-Bûsîrî min evveli kitâbi'l-cenâiz ilâ nihâyeti bâbi meni'd-ddâne deynen lem yenvi kadâehû min kitâbi's-sadakât dirâse ve tahkîk**, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Danışman: Ali, Abdullah Şaban, Medine, 2010.

Araştırmacı çalışmasını daha önce kitabın belli bir kısmını tahkik eden fakat tamamlayamayan Avd Ahmed eş-Şehrî'den izin alarak başladığını ve onun eserin mahtutalarına yardımcı olduğunu beyan etmiştir. Tahkik edilen kısım “kitabu'l-cenâiz'den başlayarak kitabu's-sadakât bölümünün onuncu bâbına” kadar olan kısımdır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm, dirase bölümünde oluşmakta olup iki fasıla ayrılmıştır. Birinci fasılda Bûsîrî'nin ismi, nesebi, künyesi, ilmî yaşantısı, hocaları, talebeleri, ilmî konumu ve çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci fasılda ise *Misbâhu'z-zücâce*'nin ismi, müellife ait olduğuna dair görüşler, kitabın önemi, muhakkikin metodu, kaynakları ve kitabın mahtutalarının özellikleri zikredilmiştir.

İkinci bölüm, tahkik bölümüdür. Muhakkik titiz bir çalışma yaparak hadislerin rakamlarının konulması, yazmalardaki olası imla hatalarından arındırma, hadislerin

---

¹⁴⁵ el-Beşîr, Racâ Fethu'l-Alîm Câdîn, **Esâlibu's-şart fî Süneni İbn Mâce dirâseten nahviyyeten tatbikiyyeten**, Camiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 2008, mukaddime.

tahricleri ve garib lafızların açıklanması gibi pek çok eklemeler yaparak çalışmasını tamamlamıştır.¹⁴⁶

5.Şattî, Latîfe Mahmud Müzîb, **el-Ehâdîsü'l-garâib fî Süneni İbn Mâce dirâse mukârene ma'a Süneni't-Tirmizî**, Câmîatü'l-Yermûk, Danışman: et-Tavâlibe, Muhammed Abdurrahman, Ürdün, 2010.

Çalışmada, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan garib hadislerin Tirmizî'nin *Sünen* ile mukayese edilerek ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Tez; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Araştırmacı çalışmada, garib hadisin tarifi, İbn Mâce'nin garib hadisleri almadaki amacı, metodu ve Tirmizî'nin kayıt koymaksızın sadece garib dediği rivayetlerin incelemesini hedeflemektedir. Tirmizî'nin kayıt koymadan garib dediği rivayetlerin sayısı İbn Mâce'nin *Sünen*'inde toplamda yüz üç adettir. Tirmizî'nin garib tarifine dayanarak bu rivayetlerin incelenmesi yapılmıştır.¹⁴⁷

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan garib rivayetleri araştırmak isteyenlerin müstağni kalamayacağı bir çalışmadır.

6.el-Hammâd, Müeyyid b. Hammâd b. Abdilaziz, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce li'l-Hâfız Şihâbiddîn el-Bûsîrî min evveli kitâbi't-tıb ilâ nihâyeti'l-kitâb dirâseten ve tahkîkan**, el-Câmîatü'l-İslâmiyye, Danışman: el-Buaymî, Abdülaziz b. Süleyman, Medine, 2012.

Araştırmacı, *Misbâhu'z-zücâce*'nin kitabı't-tıb bölümünün başından başlayarak kitabın sonuna kadar eserin tahkikini yapmıştır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm, dirase bölümü bulunmaktadır ve iki fasıla ayrılmıştır. Birinci fasılda Bûsîrî'nin ismi, nesebi, künyesi, ilmî yaşantısı, hocaları, talebeleri, ilmî konumu ve çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

---

¹⁴⁶ el-Anezî, Sad b. Habîb, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce li'l-Hâfız Şihâbiddîn el-Bûsîrî min evveli kitâbi'l-cenâiz ilâ nihâyeti bâbi meni'd-ddâne deynen lem yenvi kadâehû min kitâbi's-sadakât dirâseten ve tahkîkan**, el-Câmîatü'l-İslâmiyye, 2010, s. 5-8.

¹⁴⁷ Şattî, Latîfe Mahmud Müzîb, **el-Ehâdîsü'l-garâib fî Süneni İbn Mâce dirâseten mukâreneten mea' Süneni't-Tirmizî**, Câmîatü'l-Yermûk, Ürdün, 2010, s. 245-247.

İkinci fasılda ise *Misbâhu'z-zücâce*'nin ismi, müellife ait olduğuna dair görüşler, kitabın önemi, muhakkikin metodu, kaynakları ve kitabın mahtutalarının özellikleri zikredilmiştir.

İkinci bölüm, tahkik bölümüdür. Muhakkik titiz bir çalışma yaparak hadislerin rakamlarının konulması, yazmalardaki olası imla hatalarından arındırma, hadislerin tahrirleri ve garib lafızların açıklanması gibi pek çok eklemeler yaparak çalışmasını tamamlamıştır.¹⁴⁸

7.Cüme'ân, Hüseyin Hamdân Felîh, **Fıkhü'l-İmâm İbn Mâce fî Sünenihî min hilâli terâcimi'l-ebvâb**, Câmiatü'l-Yermûk, Danışman: et-Tavâlibe, Muhammed Abdurrahman, Ürdün, 2014.

Çalışmada, İbn Mâce'nin *Sünen*'indeki bâb başlıklarından hareketle fikhî görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. İbn Mâce bu başlıkları atarken takip ettiği metot ile bâb başlıklarıyla, o başlıkların altında rivayet edilen hadislerin arasındaki bağın ne olduğu sorusunun cevabı aranmıştır. Giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, İbn Mâce'nin hayatı, ilmi yolculukları ve konumundan bahsedilmektedir. Daha sonra eserleri ve özellikle *Sünen* hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Birinci bölüm, fıkhü'l-hadis kavramı üzerinde durulmuş, hadisin fıkıh ile bağlantısı ortaya konmuştur. Fıkhü'l-hadis tarihi hakkında Hz. Peygamber döneminden hicrî III. asra kadar ki aşamalarından bahsedilmiş ve önemine vurgu yapılmıştır. Son olarak ilgili kavramın yöntemleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

İkinci bölüm, çalışmanın ana konusu kapsayan bölümdür. Burada İbn Mâce'nin fikhî görüşlerinin tespiti üç ana bölümde incelenmiştir. Bunlar; İbâdât, muamelât ve ahvâlu'ş-şahsiyyedir.

---

¹⁴⁸ el-Hammâd, Müeyyed b. Hammâd b. Abdilaziz, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce li'l-Hâfiz Şihâbiddîn el-Bûsirî min evveli kitâbi't-tub ilâ nihâyeti'l-kitâb dirâseten ve tahkîkan**, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine, 2012, s. 5-10.

Araştırmacının bu incelemeleri yaparken izlediği yol; rivayetleri vermek daha sonra ilgili rivayetlerin tahrirlerini yapmak, İbn Mâce'nin görüşlerinin fakihlerle mukayesesi ve genel değerlendirme yapmak şeklindedir.¹⁴⁹

İbn Mâce'nin fikhî görüşlerini ortaya koyan ve sistematik bir şekilde çalışılmış eser olduğu dikkatimizi çekmektedir.

3.10.2. Türkçe Doktora Çalışmaları

Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen* ile ilgili üç adet Türkçe doktora tezi tespit edilmiştir. Bunlar:

1.Erkaya, Musa, **İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri**, Ankara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Hayri Kırbaşoğlu, Ankara, 2004.

Araştırmacı, eserinde *Sünen* hakkında yapılan çalışmaların azlığından bahsetmiş ve Türkiye'de yazılan bir makale dışında herhangi bir akademik çalışmanın olmadığını ifade etmiştir.

Araştırma genel olarak; İbn Mâce ve *Sünen*'in hadis ilminde gerek metin gerekse sened kaynaklı oluşan hatalardan ne kadar etkilendiği, bu etkileşimde İbn Mâce'nin payı, muhaddislerin İbn Mâce ve *Sünen*'e genel bakışı ve Erkaya'nın kendi katkıları ekseninde gerçekleşmiştir.

Tezin Türkiye'de *Sünen* üzerine doktora alanında yapılan ilk çalışma olması, meselelerin eleştirel bakış açısı içerisinde değerlendirilmesi ve *Sünen*'e dair pek çok konuya ciddi emeklerle yönelmesi bakımından, kendisinden sonra *Sünen* üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için çok kıymetli bir rehber niteliği taşımaktadır. Eser; giriş, iki bölüm ve eklerden oluşmaktadır.

2.Abuzerov, Namig, **İbn Mâce'nin Zevâid Rivâyetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Yücel, İstanbul, 2005.

İbn Mâce'nin, Kütüb-i Sitte içerisinde onu öne çıkaran ve tabir caizse alâmet-i farikası olan “zevâid” meselesi ele alınmıştır. Çalışmanın ana eksenini; zevâid rivayetlerin hangi amaçla kaydedildiği, sıhhat durumları ve zevâidin hadis edebiyatına

---

¹⁴⁹ Cüme'ân, Hüseyin Hamdân Felîh, **Fıkhu'l-İmâm İbn Mâce fi Sünenihî min hilâli terâcimi'l-ebvâb**, Câmiatü'l-Yermûk, Ürdün, 2014, s. 3-40.

yapmış olduğu katkıların neler olduğunu tespit etmektir. Tez; giriş, üç bölüm, sonuç ve ekten oluşmaktadır.

Birinci bölümde, IX. Asır hadis alimlerin zevâide dair tanımları ve tanımların hangi hususları içerdiği, zevâidin klasik tanımları, son dönemde yaşamış iki alimin onu nasıl anladıkları ve onların yaptığı tanımlar ile klasik tanımlarla olan farklılıkları ele alınmıştır. Ayrıca ilgili rivayetlerin önemli özellikleriyle, İbn Mâce'nin onları kullanım amaçlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, *Sünen*'de bulunan zevâidiçerisinde sıhhati sahih, hasen ve zayıf olanların değerlendirmeleri yapılmıştır. Bûsîrî'nin, *Sünen*'in sahih ve hasen rivayetleri tanımlarken kullandığı metot incelenmiştir. Ayrıca araştırmalar sonucu zayıf hükmü verilen pek çok zevâidin, farklı kaynaklardaki sağlam senedli şahidleriyle desteklenerek *hasen li-gayrihi* seviyesine yükseldiği tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde, uydurma olduğu iddia edilen zevâid rivayetler incelenmiştir. İlgili rivayetler hakkında uzunca değerlendirme yapılmış ve onların mevzû olduğunun tespitinden ziyade Hz. Peygamber tarafından söylenebilme ihtimali incelenmiştir.¹⁵⁰ Çalışma İbn Mâce'nin zevâidi hakkında bilgi elde etmek isteyen araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağıdır.

3.Saleh, Khalid Ahmed Saleh, **Kütüb-i Sitte'de Mevzû Hadisler: Ebû Davud ve İbn Mâce Örneği**, Gaziantep Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Doç. Dr. Recep Aslan, Gaziantep, 2021.

Tez genel itibariyle Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde bulunduğu iddia edilen mevzû rivayetlerin incelenmesini konu almıştır. İlgili rivayetler hakkında daha önce doyurucu bir çalışma yapılmadığı belirtilerek rivayetlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi yapılmıştır. Eser; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Ebû Dâvûd'un hayatı ve *Sünen*'i hakkında genel bilgi verildikten sonra, hadis alimlerinin bu eserde eleştirdikleri rivayetler ele alınmıştır. Bu rivayetler tek tek başlıklar altında incelenmiştir.

İkinci bölümde, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında genel bilgi verildikten sonra, hadis alimler tarafından mevzû olduğu iddia edilen rivayetler ele alınmıştır. Bu

---

¹⁵⁰ Abuzerov, Namig, **İbn Mâce'nin Zevâid Rivâyetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2005, s. 6-9.

rivayetler birinci bölümde yapıldığı gibi teker teker başlıklar konularak ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde, Ebû Dâvud'un fikhî yetkinliğinin üstünlüğü ve hadisleri sağlam tariklerle rivayet ettiği sonucuna varılmıştır. Ancak eserinde on dokuz adet mevzû rivayetin bulunduğu tespit edilmiştir. İbn Mâce'de ise mevzû rivayetlerin sayısı altmış bir olarak kaydedilmiştir.¹⁵¹

3.10.3. Arapça Yüksek Lisans Çalışmaları

Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen* hakkında yapılmış yirmi iki adet Arapça yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Bunlar:

1.el-Karnî, Muhammed b. Nâsır b. Muhammed, **Dirâsetü ricâli İbn Mâce ellezîne teferrade bi'l-ihraci anhüm an bakiyyeti'l-kütübi's-sitteti'l-uhrâ**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Danışman: el-Câbirî, Basim Faysal, Riyad, 1986.

Araştırmacı çalışmada, Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce'nin rivayet ettiği râvîleri ele almıştır. Geçmiş çalışmalar içerisinde daha önce müstakil olarak böyle bir çalışmanın yapılmadığını vurgulayarak bu konuyu incelemeye karar verdiğini belirtmiştir. Tez; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümü, konunun önemi, seçilme amacı, İbn Mâce'nin hayatı, ilmî konumu, *Sünen* ve kitapta bulunan râvîler hakkında genel bilgiler aktarılmıştır.

Birinci bölümde, Kütüb-i Sitte içerisinde İbn Mâce'nin *Sünen*'inde sadece onun rivayet ettiği râvîler verilmiştir. Burada hakkında bilgi verilenler sadece erkek râvîlerdir.

İkinci bölümde, birinci bölümde yapılan uygulamanın aynısı yapılmış, tek farkı hakkında bilgi verilen râvîler sadece kadınlardan oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde, yapılan araştırmaların neticesi verilmiş, ilmî değeri üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹⁵²

¹⁵¹ Saleh, Khalid Ahmed Saleh, **Kütüb-i Sitte'de Mevzû Hadisler: Ebû Davud ve İbn Mâce Örneği**, Gaziantep Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Gaziantep, 2021, s. 1-22/134.

¹⁵² el-Karnî, Muhammed b. Nâsır b. Muhammed, **Dirâsetü ricâli İbn Mâce ellezîne teferrade bi'l-ihraci anhüm an bakiyyeti'l-kütübi's-sitteti'l-uhrâ**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1986, mukaddime.

Çalışılan konunun orijinalliği ve alanında ilk olması, çalışmanın değerine işaret etmektedir.

2.Ahmed, Velîd b. Hâlid Besyûnî, **Mesâilü'l-akîde fi Süneni İbn Mâce el-kısmu'l-evvel (el-i'tisâm bi's-sünneti ve'l-cemaâti ve't-tevhîd)**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Danışman: el-Askerî, Abdülaziz b. İbrahim, Riyad, 1995.

Çalışmada araştırmacı, *Sünen*'de bulunan rivayetler içerisinde akaide tealluk eden rivayetlerin toplanması ve başlıklar altında incelenmesini amaçlamıştır. Pek çok akidevî meselenin olması sebebiyle araştırmacı çalışmayı, sünnete ve cemaate sarılmak ile tevhîd konusu çerçevesinde işlemiştir. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümü, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında ayrıntıya girilmeden kısa bilgilerden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, sünnete ve cemaate sarılma konusu çerçevesinde akidevî meseleler pek çok başlık altında incelenmiştir.

İkinci bölümde, tevhid konusu çerçevesinde akide ilgili pek çok mesele incelenmeye tabi tutulmuştur.¹⁵³

3.Sâlim, Fadl Abdulhâdi b. Hamd, **el-En'âm fi's-sünneti'n-nebeviyye fi dav'i's-Süneni'l-Erba'a (Süneni Ebî Dâvûd – et-Tirmizî – en-Nesâî – İbn Mâce) tahric ve dirase**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Danışman: ed-Devş, Muhammed Avd el-Kerîm, Sudan, 1996.

Çalışmada, Sünen-i Erba'a diye tabir edilen ve içerisinde İbn Mâce'nin *Sünen*'inin de bulunduğu hadis kitaplarında, canlılarla ilgili rivayetlerin toplanması amaçlanmıştır. Buradaki canlılardan kastedilenlerin, deve, inek, koyun ve keçi olduğu anlaşılmaktadır. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, canlılar ve sünnet kelimeleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

---

¹⁵³ Ahmed, Velîd b. Hâlid Besyûnî, **Mesâilü'l-akîde fi Süneni İbn Mâce el-kısmu'l-evvel (el-i'tisâm bi's-sünneti ve'l-cemaâti ve't-tevhîd)**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1995, 5-10.

Birinci bölümde, Sünen-i Erba'a'da geçen ve konuyla alakalı olan rivayetler toplanmıştır. Bu rivayetlerin tahrirleri, sıhhatleri ve içerisinde geçen garib kelimelerin açıklamaları yapılmıştır.

İkinci bölümde, Peygamberlerin ve bütün insanlığın hayatında canlıların yeri başlığı adı altında, zikri geçen canlıların maddî ve manevî etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.¹⁵⁴

4.el-Havvâs, Târik b. Abdirrahman b. Muhammed, **Mesâilü'l-akîde fî Süneni İbn Mâce, el-kısmu's-sânî (el-îmân bi'l-yevmi'l-âhir, el-îmân bi'l-kader, mesâilü'l-îmân)**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Danışman: el-Askerî, Abdülaziz b. İbrahim, Riyad, 1998.

Çalışmada, *Sünen*'de bulunan rivayetler içerisinde akaide tealluk eden rivayetlerin toplanması ve başlıklar altında incelenmesi amaçlanmıştır. Pek çok akidevî meselenin olması sebebiyle araştırmacı çalışmayı, ahirete ve kadere iman ve bazı iman meseleleri üzerinden işlemiştir. Tez; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, sünnetin akideye kaynak olmasının isbatı işlenmiş, daha sonra İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, ahirete iman konusu ve onunla bağlantılı olan meseleler pek çok başlık altında incelenmiştir.

İkinci bölümde, kadere iman konusu çerçevesinde akidevî pek çok mesele incelenmeye tabi tutulmuştur.

Üçüncü bölümde, iman hakkındaki muhtelif konular işlenmiştir.¹⁵⁵

5.eş-Şerîfeyn, Muhammed İsa İbrahim, **er-Ruvâtü'l-lezîne teferrade bihim İbn Mâce fî Sünenihî, dirâse mukârene**, Câmiatü Âli'l-Beyt, Danışman: el-Hısân, Mühîb b. Sâlih, Ürdün, 1998.

Çalışmada, İbn Mâce'nin *Sünen*'de teferrüd ettiği râvîler tespit edilmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Tez; iki bölümden oluşmaktadır:

---

¹⁵⁴ Sâlim, Fadl Abdulhâdi b. Hamd, **el-En'âm fi's-sünneti'n-nebeviyye fî dav'i's-Süneni'l-Erba'a (Süneni Ebî Dâvûd – et-Tirmizî – en-Nesâî – İbn Mâce) tahrîc ve dirâse**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 1996, s. 300-320.

¹⁵⁵ el-Havvâs, Târik b. Abdirrahman b. Muhammed, **Mesâilü'l-akîde fî Süneni İbn Mâce, el-kısmu's-sânî (el-îmân bi'l-yevmi'l-âhir, el-îmân bi'l-kader, mesâilü'l-îmân)**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1998, mukaddime.

Birinci bölümde, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında orta hacimde denebilecek bilgilerden oluşmaktadır.

İkinci bölümde, İbn Mâce'nin teferrüd ettiği râvîleri, *Sünen-i Erba'a*'da bulunan diğer sünenlerle kıyas edilerek sayıları çıkartılmış ve değerlendirilmelerde bulunulmuştur.¹⁵⁶

6.Hasûne, Hişâm Fâris Yakub, **Muhammed b. Yezîd İbn Mâce ve menhecuhû fî Sünenihî**, Câmiatü Âli'l-Beyt, Danışman: el-Hısân, Mühîb b. Sâlih, Ürdün, 2000.

Araştırmacı çalışmada, İbn Mâce hakkında bilgi vermeyi ve *Sünen*'inde takip ettiği metodu ortaya koymaya çalışmıştır. Tez; üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatına dair oldukça tafsilatlı bir şekilde bilgiler verilmiştir. İbn Mâce hakkında bulunan bilgilerin oldukça sınırlı olduğunu düşündüğümüzde gayet geniş hazırlanmış bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci bölümde, *Sünen* hakkında etraflıca araştırma yapılmıştır. Muhtelif başlıklar adı altında ayrıntılı incelemeye tabi tutulmuştur. *Sünen*'de bulunan merfu, mevkuf, maktu', munkatı', mürsel, mu'dal, müselsel ve mevzû rivayetler listelenmiştir. Araştırma daha sonra kitabın metodu hakkındaki meselelere geçmiş ve farklı yönlerden incelemeye tabi tutulmuştur.

Üçüncü bölümde, *Sünen*'de bulunan hadisler ve senedlerde geçen râvîler hakkında farklı yönlerden incelemeler gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁷

7.Süleyman, Saliha İsa, **Zevâidü ricâli Süneni'l-İmâm İbn Mâce alâ ricâli'l-Kütübi'l-Hamse**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Danışman: Ali, Ömer el-Ma'rûf, Sudan, 2001.

Çalışmada, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan zevâid rivayetlerde geçen râvîlerin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Zevâidin hangi râvîler ve kaç tane râvî tarafından geldiği ortaya konmuştur. Tez; iki bölümden oluşmaktadır:

---

¹⁵⁶ el-Havvâs, Târik b. Abdirrahman b. Muhammed, **Mesâilü'l-akîde fî Süneni İbn Mâce, el-kısmu's-sânî (el-îmân bi'l-yevmi'l-âhir, el-îmân bi'l-kader, mesâilü'l-îmân)**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1998, mukaddime.

¹⁵⁷ Hasûne, Hişâm Fâris Yakub, **Muhammed b. Yezîd İbn Mâce ve menhecuhû fî Sünenihî**, Câmiatü Âl el-Beyt, Ürdün, 2000, s. 1-5.

Birinci bölümde, zevâid kavramı üzerinde durulmuş ve açıklanmıştır. İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında özet mahiyetinde bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm, ana konunun bulunduğu bölümdür. Burada tatbikî olarak râvîler incelenmiştir. Daha sonra sonuç bölümünde ayrıntılı bir şekilde sayıları verilerek râvîlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.¹⁵⁸

8.et-Temîmî, Şâdî İsmail Hâlidî Ebû Hâlid, **el-Âsâru'l-mevkûfe ale's-sahâbe fî Süneni İbn Mâce**, el-Câmiatü'l-Ürdüniyye, Danışman: el-Kudât, Şeref Mahmud, Amman, 2003.

Araştırmacının çalışmadaki amacı, *Sünen*'de geçen mevkuf rivayetlerin toplanmasıdır. Toplanılan bu rivayetler içerisinde açıkça veya hükmen mevkuf olan rivayetlerin hepsi mevcuttur. Tez; iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatı ve *Sünen*'i hakkında genişçe bilgiler verilmiştir. Devamında mevkuf kavramı üzerine incelemeler yapıp tafsilatlı bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, *Sünen*'de geçen mevkufun bütün formlarını kapsayan rivayetler, ilgili bâb başlıkları altında sıralanmıştır. Araştırmacı rivayetleri incelerken ilgili babı ve alt başlığını verir, rivayetin sıhhat durumunu belirtir, tahririni yapar varsa garib kelimelerin açıklamasını başta kitabın meşhur şerhlerinden olmak üzere kimi yerde alıntılarla kimi yerde de kendi açıklamalarını vererek incelemesini tamamlar.¹⁵⁹

9.el-Hasen, Hâlid b. Muhammed Fehd, **“ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce”** **telif: Kemâlüddîn Ebi'l-Bekâ, Muhammed b. Musa b. İsa eş-Şafî el-Ma'rûf bi-Demîrî, dirâse ve tahkîk: Min evveli bâb “men senne süneten haseneden ev seyyieten” ilâ nihâyeti bâb “el-muhâfazatu ale'l-vudû”**, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Danışman: Hanîf, Abdulvedûd Makbûl, Mekke, 2008.

Tez, Demîrî tarafından *Sünen* üzerine yapılan ed-Dîbâce adlı eserin bir bölümünün tahkik çalışmasıdır. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

¹⁵⁸ Süleyman, Saliha İsa, **Zevâidü ricâli Süneni'l-İmâm İbn Mâce alâ ricâli'l-Kütübî'l-Hamse**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 2001, s. 255-257.

¹⁵⁹ et-Temîmî, Şâdî İsmail Hâlidî Ebû Hâlid, **el-Âsâru'l-mevkûfe ale's-sahâbe fî Süneni İbn Mâce**, el-Câmiatü'l-Ürdüniyye, Amman, 2003, s. 45-50.

Giriş bölümünde, hadis ilmine dair sünnetin tedvini, isnad, cerh ta'dil gibi temel konular hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölüm, dirase kısmı olup burada İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Demîrî ve şerhi hakkında bilgiler de verilmiştir. *Sünen*'i şerh ederken izlediği metod tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölüm, tahkikin bulunduğu bölümdür. Muhakkik, şerhi tahkik ederken, asıl nüshayı esas alarak fazlalık ve noksanlıkları belirtmiş, yazma nüshaların sayfa başlangıçlarını rumuzlarla göstermiş, ayetlerin geçtiği yerler kaydedilmiş, metinde bulunan garib kelimeleri açıklamış ve daha pek çok düzeltmelerde bulunmuştur.¹⁶⁰

10. el-Âmirî, Abdullah b. Abdurrahim b. Abdullah, “**ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce**” **telif: Kemâlüddîn Ebi'l-Bekâ, Muhammed b. Musa b. İsa eş-Şafî el-Ma'rûf bi-Demîrî, dirâse ve tahkîk: Min evveli hadîs “fadlu Sa'd b. Ebî Vakkâs” ilâ nihâyeti hadîs “külle yevmin hüve fî şe'n” min ennehû yağfiru zenben ve yuferricu kerben**”, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, Danışman: Acve, Celaluddin b. İsmail, Mekke, 2008.

Tez, Demîrî tarafından *Sünen*'in üzerine yapılan *ed-Dîbâce* adlı eserin bir bölümünün tahkik çalışmasıdır. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, hadis ilmine dair isnad, sünnetin tedvini, cerh ta'dil gibi temel konular hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölüm, dirase kısmı olup burada İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Demîrî ve şerhi hakkında bilgiler de verilmiştir. *Sünen*'i şerh ederken izlediği metod tespit edilmeye çalışılmıştır.

Özellikle belirtmek isteriz ki dirase bölümünde çok titiz çalışılmış, Sünen üzerine yapılan şerh, hâşiye ve diğer çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm, tahkikin bulunduğu bölümdür. Muhakkik şerhi tahkik ederken, asıl nüshayı esas alarak fazlalık ve noksanlıkları belirtmiş, mahtutaların sayfa

---

¹⁶⁰ el-Hasen, Hâlid b. Muhammed Fehd, “**ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce**” **telif: Kemâlüddîn Ebi'l-Bekâ, Muhammed b. Musa b. İsa eş-Şafî el-Ma'rûf bi-Demîrî, dirâse ve tahkîk: Min evveli bâb “men senne sünneten haseneten ev seyyieten” ilâ nihâyeti bâb “el-muhâfazatu ale'l-vudû”**, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 2008, s. 10-20.

başlangıçlarını rumuzlarla göstermiş, ayetlerin geçtiği yerler kaydedilmiş, metinde bulunan garib kelimeleri açıklamış ve daha pek çok düzeltmelerde bulunmuştur

11.ez-Zehrânî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, “**ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce**” telif: **Kemâlüddîn Ebi'l-Bekâ, Muhammed b. Musa b. İsa eş-Şafî el-Ma'rûf bi-Demîrî, dirâse ve tahkîk: Min evveli bâb “men ahdeşe fî emrinâ hâzâ mâ leyse fîhi fehüve redd” ilâ nihâyeti bâb “Yâ Âişe!. İzâ raeytü'mü'l-lezine yücâdilüne fîhi fehüm ellezîne anâhümü'l-lahu fahzerûhum**”, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, Danışman: el-Gâmidî, Abdullah b. Ali Ahmed, Mekke, 2009.

Tez, Demîrî tarafından Sünen'in üzerine yapılan ed-Dîbâce adlı eserin bir bölümünün tahkik çalışmasıdır. Tez; iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, dirase kısmı olup burada İbn Mâce ve Sünen'i hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Demîrî ve şerhi hakkında bilgiler de verilmiştir. Sünen'i şerh ederken izlediği metod aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde aktarılan bilgiler genel olarak muhtasar şekilde verilmiştir.

İkinci bölüm, tahkikin bulunduğu bölümdür. Muhakkik şerhi tahkik ederken, asıl nüshayı esas alarak fazlalık ve noksanlıkları belirtmiş, mahtutaların sayfa başlangıçlarını rumuzlarla göstermiş, ayetlerin geçtiği yerler kaydedilmiş, metinde bulunan garib kelimeleri açıklamış ve daha pek çok düzeltmelerde bulunmuştur.¹⁶¹

12.Abbas, Settâr Muhammed, **er-Ruvâtü'd-duafâ ve'l-mechûlîn ve'l-mütekelleme fihimu'l-lezîne inferade İbn Mâce bi'r-rivâeti anhüm an ashâbi'l-Kütübi'l-Hamse “Buhârî ve'l-Müslim ve Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve'n-Nesâî” dirâse nakdiyye**, Câmîatü Tikrît, Danışman: Halil Muhammed İbrahim, Bağdat, 2009.

Araştırmacı çalışmasında, İbn Mâce'nin Kütüb-i Sitte içerisinde teferrüd ettiği ve hakkında tenkitlerin bulunduğu râvîleri tespit edip incelemektedir. Tez; üç bölümden oluşmaktadır:

---

¹⁶¹ ez-Zehrânî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, “**ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce**” telif: **Kemâlüddîn Ebi'l-Bekâ, Muhammed b. Musa b. İsa eş-Şafî el-Ma'rûf bi-Demîrî, dirâse ve tahkîk: Min evveli bâb “men ahdeşe fî emrinâ hâzâ mâ leyse fîhi fehüve redd” ilâ nihâyeti bâb “Yâ Âişe!. İzâ raeytü'mü'l-lezine yücâdilüne fîhi fehüm ellezîne anâhümü'l-lahu fahzerûhum**”, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 2009, s. 8-23.

Birinci bölüm, iki alt başlığa ayrılmaktadır, birinci alt başlıkta İbn Mâce, hayatı, ilmî konumu zikredilmiştir. İkinci alt başlıkta ise *Sünen* ile ilgili muhtelif bilgiler bulunmaktadır.

İkinci bölüm, iki alt başlığa ayrılmıştır, birinci alt başlıkta cerh ta'dil ilmine dair bilgiler aktarılmıştır. İkinci alt başlıkta ise râvînin hadis ilmi açısından zayıf kabul edilmesine götüren sebepler zikredilmiştir.

Üçüncü bölüm, dört alt başlığa ayrılmıştır, birinci alt başlıkta alimlerin sika olduğuna dair görüşlerinin ağır bastığı râvîler, ikinci alt başlıkta meçhul râvîler, üçüncü alt başlıkta alimlerin zayıf olduğuna dair kanaatlerinin ağır bastığı râvîler ve son olarak dördüncü alt başlıkta ise metruk, yalancı ve zayıf olduğu hususunda ittifak olan râvîler incelenmiştir.

Tezin ekler kısmında incelenen râvîlerin tamamı Zehebî ve İbn Hacer'in görüşleri esas alınarak tablolar halinde verilmiştir.¹⁶²

13.el-Cübûrî, Müsennâ Ahmed Vika' Ali, **el-İmâm Muhammed b. Müsennâ ve merviyâtuhû fî Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye**, Câmiatü Tikrît, Danışman: el-Cübûrî, Hâlid Hamâde Sâlih Abd, Bağdat, 2011.

Çalışmada araştırmacı, Muhammed b. Müsennâ'nın *Sünen*'de geçen rivayetlerini toplamayı amaçlamıştır. Tez; dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Muhammed b. Müsennâ'nın hayatı, eğitimi, ilmî yolculukları ve ilim camiasındaki konumu işlenmiştir.

İkinci bölümde, yaşamış olduğu asrın siyasi, sosyal, kültürel ve dini durumu hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Muhammed b. Müsennâ'nın rivayetleri incelenmeye başlanmıştır. Bu bölümde kitabı'l-imân ve's-salât konularında bulunan rivayetleri incelenmiştir.

---

¹⁶² Abbas, Settâr Muhammed, **er-Ruvâtü'd-duafâ ve'l-mechûlîn ve'l-mütekellemin fihimu'l-lezîne inferade İbn Mâce bi'r-rivâeti anhüm an ashâbi'l-kütübi'l-hamse "el-Buhârî ve'l-Müslim ve Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve'n-Nesâî"** dirâse nakdiyye, Câmiatü Tikrît, Bağdat, 2009, s. 4-9.

Dördüncü bölümde, kitabı'l-lukata ve daha sonra gelen bâblardaki rivayetleri incelenmiştir.¹⁶³

14. Adem, Hasen İdris, **el-Hurûfu'n-nâsibe li'l-esmâ ve te'sîruhe't-terkîbî ve'd-delâliyyî, dirâse tahlîliyye fî kitabi'z-zühd min Süneni İbn Mâce**, Câmiatü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, Danışman: el-Hâc Süleyman, Vân Mât, Kuala Lumpur, 2013.

Araştırmacı çalışmasında, Arapça dilbilgisi kurallarından isimleri nasb eden harfler konusu, hadisler üzerinden işleyerek bu kuralların rivayetlerin manalarına olan etkisini incelemiştir. Çalışmayı *Sünen*'in kitabı'z-zühd bölümü içerisinde bulunan rivayetlerle sınırlamıştır. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, araştırmaya dair açıklamalar bulunmaktadır.

Birinci bölümde, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında kısa bilgiler ile nasb eden harfler hakkındaki kaideler zikredilmiştir.

İkinci bölümde, rivayetler incelenmiş ve nasb eden her harf ayrı başlıklar altında, geçtiği rivayetlerle beraber verilmiştir.¹⁶⁴

15. İbrahim, Mücahid Musa Hüseyin, **el-Cümletü't-talebiyye fî Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye belâgiyye**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Danışman: Abdulvahid, Abdurrahman et-Tayyib, Sudan, 2014.

Çalışmada, *Sünen*'de geçen ve belağat ilmiyle bağlantılı olan rivayetlerin incelenmesi yapılmıştır. Belağat ilmi açısından değerlendirilen hadisler, *Sünen*'deki bazı rivayetleri kapsamaktadır. Tez; giriş ve dört bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, tez, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, belağat ilminin tarifi, doğuşu, gelişim aşamaları, meşhur belağat alimleri ve kitapları hakkında bilgiler verilerek meânî ilminin tarifi yapılmıştır.

İkinci bölümde, emir ve nehiy konuları tarif edilip *Sünen*'de geçtiği yerlerden örnekler verilerek kritiği yapılmıştır.

¹⁶³ el-Cübûrî, Müsennâ Ahmed Vika' Ali, **el-İmâm Muhammed b. Müsennâ ve merviyâtuhû fî Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye**, Câmiatü Tikrît, Bağdat, 2011, mukaddime.

¹⁶⁴ Adem, Hasen İdris, **el-Hurûfu'n-nâsibe li'l-esmâ ve te'sîruhe't-terkîbî ve'd-delâliyyî, dirâse tahlîliyye fî kitabi'z-zühd min Süneni İbn Mâce**, Câmiatü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, Kuala Lumpur, 2013, s. 10-13.

Üçüncü bölümde, istifham konusu tarif edilip *Sünen*'de geçtiği yerlerden örnekler verilerek kritiği yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, nida ve temenni konuları tarif edilip *Sünen*'de geçtiği yerlerden örnekler verilerek kritiği yapılmıştır.¹⁶⁵

16. Sâlime Sanûka, **Înâyetü'l-Îmâm İbn Mâce bi muhtelifi'l-hadis min hilâli kitâbihi's-Sünen**, Câmiatü'ş-Şehîd Hammu Lahdar, Danışman: Harîf Zitûne, Cezayir, 2016.

Araştırmacı çalışmasında, görünüşte birbiriyle çelişen rivayetlerin dikkatlice araştırıldığında çelişkinin olmadığı anlaşıldığı muhtelifi'l-hadis ilmine dair İbn Mâce'nin *Sünen*'inde, bu konuyu nasıl tatbik ettiğini ortaya koymuştur. Tez; üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin ismi, nesebi, lakabı, künyesi, rıhleleri, hocaları, talebeleri, alimlerin hakkındaki övgüleri, eserleri ve vefatı zikredilmiştir.

İkinci bölümde, *Sünen* hakkında kitabın ismi, ilmî kıymeti ve metodu işlenmiştir.

Üçüncü bölümde, uygulamalı bir şekilde muhtelifi'l-hadis'e dair örnekler verilerek tezin ana bölümü tamamlanmıştır.¹⁶⁶

17. Rüstemi, Mustafa Reşîd, **Merviyyâtu Ebî Bekir es-Sıddîk fi's-Süneni'l-Erba'a, cem'an ve dirâse**, Câmiatü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, Danışman: el-Hulvânî, Muhammed b. İbrahim b. Muhammed, Kuala Lumpur, 2017.

Çalışmada, *Sünen-i Erba'a*'da Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetlerin toplanılması amaçlanmıştır. Toplanan rivayetlerin sayısı kırk sekiz tanedir, çalışmada ise yirmi altı rivayet incelenecektir. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, *Sünen-i Erba'a* müellifleri ve sünenler hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, Hz. Ebû Bekir'in şahsiyeti, konumu, rivayetleri ve hilafeti hakkında bilgiler verilmiştir.

¹⁶⁵ İbrahim, Mücahid Musa Hüseyin, **el-Cümletü't-talebiyye fi Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye belâgiyye**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 2014, s. 48-63.

¹⁶⁶ Sâlime Sanûka, **Înâyetü'l-Îmâm İbn Mâce bi muhtelifi'l-hadis min hilâli kitâbihi's-Sünen**, Câmiatü'ş-Şehîd Hammu Lahdar, Cezayir, 2016, mukaddime.

İkinci bölümde, toplanılan rivayetlerin incelenmiştir. Rivayetler değerlendirilirken izlenilen yol şöyledir; rivayetler verilir, hadisın şerhi yapılır, garib kelimeler açıklanır, fıkıh, akaid ve ahlaka dair önemli görülen faydalara işaret edilir, hadislerin tahrirleri yapılır, hadislerin sıhhatine hakkında el-Elbânî, Ahmed Şâkir ve arkadaşları, Şuayb Arnaût ve arkadaşlarının Sünen-i Erba’ada verdikleri hükümler kaydedilir.¹⁶⁷

18.es-Sülâsînî, Suheyb Velîd Misbâh, **el-Mubhemûn fî mutûni’s-Süneni’l-Erba’a: dirâye ve rivâye**, Danışman: Zekeriya Subhî Zeynuddin, el-Câmiatü’l-İslâmiyye, Gazze, 2018.

Araştırmacı çalışmada, içerisinde İbn Mâce’nin *Sünen*’inin de bulunduğu Sünen-i Erba’ada geçen rivayetlerde, senedde ya da metinde bulunan mübhem kimseleri açıklamayı hedeflemiştir. Dört sünen kitabında geçen bütün mübhemleri açıklayamamış, tespit ettiklerini çalışmaya almıştır. Tez; iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, mübhem kavramını, sebeplerini ve mübhem’in bilinme yollarını açıklamıştır.

İkinci bölümde, araştırmacı Sünen-i Erba’a rivayetlerinin sened ve metinlerinde bulunan mübhemleri açıklamıştır. Mübhemleri açıklarken ilk olarak rivayeti vermiş, rivayetin tahririni yapıp sıhhatini belirtmiştir. Râvîlere dair bilgiler verilip durumları hakkında hükme varılmış ve son olarak rivayette geçen mübhem şahsiyetleri titiz araştırmalar sonucu açıklamıştır.¹⁶⁸

19.Zuğayr, Muhammed, **el-Muvâzene beyne Muvattai’l-İmâm Mâlik ve beyne Süneni’l-İmâm İbn Mâce min haysü’l-vasl ve’l-irsâl ve’l-vakf ve’r-raf’: dirâse nazariyye tatbikiyye**, Câmiatü’l-Medîneti’l-Âlemiyye, Danışman: Yusuf, Mansur Muhammed Ahmed, Kuala Lumpur, 2018.

Çalışmada, İbn Mâce’nin *Sünen*’i ile Mâlik’in *Muvatta* kitabının pek çok yönden karşılaştırılması yapılmıştır. Tercihle önce olan eser, senedlerinde kopukluk olup olmaması, merfu ve mevkuf rivayetlerindeki oranları gibi muhtelif açıdan mukayeseleri yapılmıştır. Tez; dört bölümden oluşmaktadır:

¹⁶⁷ Rüstemi, Mustafa Reşîd, **Merviyâtu Ebî Bekir es-Siddîk fî’s-Süneni’l-Erba’a, cem’an ve dirâse**, Câmiatü’l-Medîneti’l-Âlemiyye, Kuala Lumpur, 2017, mukaddime.

¹⁶⁸ es-Sülâsînî, Suheyb Velîd Misbâh, **el-Mubhemûn fî mutûni’s-Süneni’l-Erba’a: dirâye ve rivâye**, el-Câmiatü’l-İslâmiyye, Gazze, 2018, s. 46-60.

Birinci bölümde, İmam Mâlik hayatı, ilmî konumu, kitapları ile *Muvatta* adlı eseri hakkında bilgiler mevcuttur.

İkinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatı, ilmî konumu, kitapları ile *Sünen*'i hakkında bilgiler mevcuttur.

Üçüncü bölümde, *Muvatta* ile *Sünen*'in Kütüb-i Sitte içerisindeki konumu ele alınmış ve pek çok yönden mukayeseleri yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, *Muvatta* ve *Sünen*'in senedlerinde kopukluk olup olmaması ile kitaplarındaki merfu ve mevkuf rivayetlerin oranları üzerinden mukayeseleri yapılmıştır.¹⁶⁹

20. Abdulhalîm, Necât Muhammed Abdulmecid, **el-Ehâdîsü'l-vâridetü fi'l-mehdî fi Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve İbn Mâce, cem'an ve tahrîcen ve dirâse, Câmiatü'n-Nîleyn**, Danışman: Hamd en-Nîl, Mübarek Abdullah, Hartum, 2020.

Araştırmacı çalışmada, mehdi hakkında gelen rivayetleri toplamayı hedeflemiştir. İlgili rivayetleri Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin sünenlerinden almıştır, Nesâî'nin Süneninde mehdi hakkında rivayet bulunmadığı için onun kitabını zikretmemiştir. Tez; üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin hayatı, ilmi yolculukları, hocalarını, talebeleri ile mehdi rivayetlerinin alındığı sünenler hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, mehdin tanımı yapılmış ve ehli sünnetin bu konudaki inancı belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde, bahsi geçen kitaplardaki mehdi rivayetleri listelenmiştir. Rivayetler incelenirken ilk olarak metin verilmiş, tahriri yapılmış, daha sonra râvîler hakkında bilgiler verilip değerlendirmelerde bulunulmuştur. Son olarak hadisin sıhhatine dair hüküm verilmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Zuğayr, Muhammed, **el-Muvâzene beyne Muvattai'l-İmâm Mâlik ve beyne Süneni'l-İmâm İbn Mâce min haysü'l-vasl ve'l-irsâl ve'l-vakf ve'r-raf: dirâse nazariyye tatbikiyye**, Câmiatü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, Kuala Lumpur, 2018, s. 9-13.

¹⁷⁰ Abdulhalîm, Necât Muhammed Abdulmecid, **el-Ehâdîsü'l-vâridetü fi'l-mehdî fi Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve İbn Mâce, cem'an ve tahrîcen ve dirâse**, Câmiatü'n-Nîleyn, Hartum, 2020, s. 77-86.

21.es-Seyyid Memdûd es-Seyyid Muhammed, “**Cevâmiu’l-kelim fî ehâdîsi’l-ibâdât - Süneni Ebû Dâvûd ve’bni Mâce ve’t-Tirmizî nemûzecen** -, Câmiatu’l-Mansûra, Danışman: Muhtar Atıyye Abdülaziz Umrân, Mansure, 2022.

Çalışmada, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî’nin sünenlerinden örnekler getirilerek Hz. Peygamberin belagat ve fesahatı ortaya konmuştur.¹⁷¹

22.en-Neysânî, Muhammed Ali Ahmed, **Muhtelifu’l-hadîs inde’l-İmâm İbn Mâce fi Sünenihî ceman ve dirâseten ve mukâreneten**, Câmiatü Ümmi’l-Kurâ, Danışman: el-Cühenî, Sâmi b. Musâid, Mekke, 2022.

Araştırmacı çalışmada, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde muhtelifu’l-hadis kapsamında bulunan rivayetleri, verdiği bâb başlıklarıyla aradaki tearuzu nasıl giderdiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Tez; iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce hayatı, ilmî konumu ve *Sünen*’i hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra İbn Mâce’nin muhtelifu’l-hadise dair metodu hakkında bilgiler açıklanmıştır.

İkinci bölümde, tezin ana konusu olan hadisler arasındaki çelişkili gözükken meseleleri, İbn Mâce’nin bâblarıyla aradaki çelişkili gibi görünen konulardaki tearuzu nasıl giderdiği gösterilmiştir.¹⁷²

3.10.4. Türkçe Yüksek Lisans Çalışmaları

Yapılan araştırmalar neticesinde Sünen hakkında yapılmış sekiz adet Türkçe yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Bunlar:

1.Sezen, F. Sedanur, **Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de Hadis Rivâyet Eden Kadın Sahabîler**, Bursa Uludağ Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali Sönmez, Bursa, 1996.

İslam dinine hizmet hususunda kadınların ciddî etkilerinin olduğuna değinen araştırmacı, sahabiyye hanımların hadis ilmine katkılarını ortaya koymak amacıyla böyle bir çalışma yaptığını beyan etmektedir. Bu çalışmayı da Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin sünenleri özelinde yapmıştır. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

¹⁷¹ es-Seyyid Memdûd es-Seyyid Muhammed, “**Cevâmiu’l-kelim fî ehâdîsi’l-ibâdât - Sünenü Ebû Dâvûd ve’bni Mâce ve’t-Tirmizî nemûzecen** -, Câmiatu’l-Mansûra, Mansure, 2022, s. 7-8.

¹⁷² en-Neysânî, Muhammed Ali Ahmed, **Muhtelifu’l-hadîs inde’l-İmâm İbn Mâce fi Sünenihî cem’an ve dirâseten ve mukâreneten**, Câmiatü Ümmi’l-Kurâ, Mekke, 2022, s. 44-63.

Giriş bölümünde, bazı hadis ıstılahları hakkında bilgiler verilir Ebû Dâvûd ve İbn Mâce ile sünenleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Daha sonra hanım sahabeleri ve hadis ilmindeki yeri ve önemine değinilip son olarak Hz. Peygamber'in eşleri ve hadis ilmindeki yeri ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde rivayetleri geçen Hz. Peygamber'in eşleri, nikahlanma tarihi sırası esas alınarak ayrı başlıklar altında hadis ilmi açısından incelenmiştir.

İkinci bölümde, rivayeti bulunan diğer sahabiye hanımlar incelenmiştir. Bunlar doğrudan Hz. Peygamber'den rivayet edenler ile sahabeden rivayet edenler olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenmiştir. İnceleme yapılırken sahabiye hanımların sıralaması Arap alfabesine göre yapılmıştır.¹⁷³

Sonuç olarak İslam dünyasına kadınların ilmi katkıları ortaya konmuştur. İki eserde toplamda rivayet eden kadınların sayısı yaklaşık yetmiş beştir. Aralarından en çok rivayeti olan Hz. Âişe olup Hz. Peygamberin eşlerinin hepsinin rivayetleri de mevcuttur.¹⁷⁴

2.Velioğlu, Kenan, **Buhârî'nin Sahîh'indeki "Deavât" Bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki "Duâ" Bölümünün Mukayesesi**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Doç. Dr. Nevzat Tartı, Van, 2012.

Çalışmada, Buhârî'nin deavât ve İbn Mâce'nin dua bölümleri mukayese edilerek iki müellifin dua anlayışları, eserlerindeki tertip özellikleri ve hiyerarşik düzeni ortaya konmuştuk.

Giriş bölümünde, dua kavramı, duanın anlamı, adabı, kuralları işlenip daha sonra dua etmeye başlamadan önce yapılması gerekenler hususlara değinilmiştir.

İncelemeye ilk olarak Buhârî'nin deavât bölümünden başlanılıp hadislerin tahrirleri yapılmış, bölümün tertibi ve kitabına aldığı hadislerden yola çıkılarak dua anlayışı ortaya konmuştur. Aynı çalışmalar İbn Mâce'nin dua bölümünde de yapılmıştır.

---

¹⁷³ Sezen, F. Sedanur, **Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de Hadis Rivâyet Eden Kadın Sahabîler**, Bursa Uludağ Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa, 1996, s. 2-14.

¹⁷⁴ Sezen, **a.g.e.**, s. 127-128.

Sonuç bölümünde ise iki kitap arasında pek çok farklılıklar tespit edilmiştir.¹⁷⁵

3.Muradov, Sefa, **İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ayşe Esra Şahyar, İstanbul, 2014.

Çalışmada İbn Mâce'nin *Sünen*'inde uydurma olduğu iddia edilen rivayetler teker teker ele alınıp değerlendirme yapılmıştır. Bu rivayetler hakkında İbnu'l-Cevzî ve el-Elbânî başta olmak üzere *Sünen*'de uydurma rivayetlerin olduğunu söyleyen alimlerin görüşleri incelenmiş ve görüşlerinin isabetli olup olmadığına dair değerlendirme yapılmıştır. Tez; giriş, üç bölüm ve eklerden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatı, şahsiyeti, hadis ilmindeki yeri ve *Sünen* isimli eseri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, Ebû'l-Ferec İbnu'l-Cevzî'nin *Sünen*'de mevzû olduğunu iddia ettiği rivayetler incelenmiş ve görüşleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Üçüncü bölümde, el-Elbânî'nin *Sünen*'de mevzû olduğunu iddia ettiği rivayetler incelenmiş ve görüşleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹⁷⁶

Sonuç itibarıyla araştırmacı *Sünen*'de otuz kadar mevzû hadisin olduğunu, bu sayının da 4341 hadis bulunan bir kitabın değerini düşürmeyecek seviyede olduğunu belirtmiştir.

Sünen'in mevzû rivayetleri hakkında araştırma yapmak isteyenlere bu çalışma, ayrıntılı ve doyurucu bilgiler vermektedir.

4.Kızılorman, Hatice, **İbn Mâce'nin (ö. 273/887) es-Sünen'indeki Megâzî Rivayetlerinin Tespiti ve Siyer- Megâzî Kaynaklarıyla Mukayesesi**, Sakarya Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Levent Öztürk, Sakarya, 2019.

Araştırmacı tezde, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde, Hz. Peygamber dönemine ait savaşlarla ilgili önemli bilgilerin bulunduğunu ve bu bilgilerin yer aldığı rivayetlerin

---

¹⁷⁵ Velioglu, Kenan, **Buhâri'nin Sahîh'indeki "Deavât" Bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki "Duâ" Bölümünün Mukayesesi**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Van, 2012, s. 3-4.

¹⁷⁶ Muradov, Sefa, **İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2014, girişten.

tarih çalışmalarına katkı sağlayacağını belirtmiştir. Çalışmada *Sünen*'deki Hz. Peygamberin savaşları ile ilgili rivayetler tespit edilmiş ve siyer ilmi açısından değeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tespit edilen rivayetler siyer kitaplarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için İslam Tarihi alanında ilk dönem müelliflerinden İbn Şihâb ez-Zührî (ö.124/742), Musa b. Ukbe (ö.141/758), Vakıdî (ö.207/823) ve İbn Hişâm'ın (ö.218/833) eserleri baz alınmıştır. Tez; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm, İbn Mâce ve kitaplarıyla karşılaştırma yapılan müellifler hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm, tespit edilen rivayetler ayrıntılı bir şekilde tasvir edilerek incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, rivayetler tablolaştırılarak daha önce de belirtilen siyer kitaplarıyla karşılaştırılmıştır.

Araştırmacı *Sünen*'de Hz. Peygamberin savaşlarına dair toplamda yüz on altı rivayet tespit etmiştir. Bu rivayetlerde *Sünen*'e özel bir başlık açmayıp farklı bâb başlıkları altında zikretmiştir.

Siyer kitaplarıyla yapılan karşılaştırmada bilgilerin genel itibariyle birbirine muvafık olduğu ancak, bazı farklılıkların bulunduğu ve bu farklılıkların da sadece İbn Mâce'nin eserinde yer aldığı görülmüştür.¹⁷⁷

5.Kayıhan, Esra, **el-Bûsîrî ve Zevâid-i İbn Mâce'sinde İsnâdı "Sahîh" Diye Değerlendirdiği Rivayetler**, Hitit Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri, Danışman: Prof. Dr. Mahmut Kavaklıoğlu, Çorum, 2019.

Çalışmada el-Bûsîrî'nin *Misbâhu'z-zücâce* isimli eserinde *Sünen*'in zevâidi içerisinde sahih hükmüne vardığı hadisler incelenip değerlendirilmiştir. Tez; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Bûsîrî'nin hayatı ve ilmi kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir. Zevâid edebiyatının doğuşu ve bu alanda yapılmış olan çalışmalar zikredilmiş olup

---

¹⁷⁷ Kızılordan, Hatice, **İbn Mâce'nin (ö. 273/887) es-Sünen'indeki Megâzî Rivayetlerinin Tespiti ve Siyer- Megâzî Kaynaklarıyla Mukayesesi**, Sakarya Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Sakarya, 2019, Giriş.

daha sonra *Misbâhu'z-zücâce* isimli eser, Bûsîrî'nin takip ettiği metod ve ilmî yönden ifade ettiği değeri farklı başlıklar altında incelenmiştir.

İkinci bölümde, Bûsîrî'nin isnadının sahih olduğuna hükmettiği rivayetler ayrıntılı olarak farklı şekillerde incelenmeye tabi tutulmuştur.

Yapılan çalışmayla *Misbâhu'z-zücâce* ve *Sünen* tahkikleri arasında fazlalık ve sahihlik noktasında birbirine muvafık ya da muğayir noktalar farklı açılardan tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Bûsîrî'nin sahih hükmünü verdiği rivayetler, tabloda verilmiş ilave eserler üzerinden bu alanda uzman muasır alimlerin değerlendirmeleriyle karşılaştırılmıştır. Araştırmacı rivayetlerin değerlendirilmesinde, sunumlarını genel itibariyle tablolar üzerinde yapmıştır.¹⁷⁸

6.Çubukcu, İsa, **İslam Mezhepleri Tarihi Açısından İbn Mâce'nin Mukaddime'si**, Süleyman Demirel Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya, Isparta, 2021.

Tezde, *Sünen*'in mukaddime bölümünden yola çıkılarak IX. asrın siyasi, dini, sosyal, kültürel ve ekonomik olayların hadis tasnifine etkisi ve Ehli hadis'in bu asırda aşırılığa doğru giden seyri ele alınmaya çalışılmıştır. Eser; giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatı, başta doğduğu ve yetiştiği yer olan Kazvin olmak üzere çevresi bölgeler ve eserleri hakkında bilgiler aktarılmıştır.

İkinci bölümde, *Sünen*'in mukaddimesi çerçevesinde İbn Mâce'nin mezhebî tutumu ve diğer mezheplere bakış açısı incelenmiştir.

Araştırmacı, yapmış olduğu incelemeler neticesinde *Sünen*'in her ne kadar fıkıh bablarına göre tertip edilen ahkam rivayetleri toplasa da ehl-i hadisin reddiye uslubu dikkate alındığında onların siyasi ve itikadî görüşlerinin savunulduğu bir kitap olduğu sonucuna varmıştır.¹⁷⁹

---

¹⁷⁸ Kayıhan, Esra, **el-Bûsîrî ve Zevâid-i İbn Mâce'sinde İsnâdı "Sahîh" Diye Değerlendirdiği Rivayetler**, Hitit Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri, Çorum, 2019, girişten.

¹⁷⁹ Çubukcu, İsa, **İslam Mezhepleri Tarihi Açısından İbn Mâce'nin Mukaddime'si**, Süleyman Demirel Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta, 2021, s. 108.

7.Şimşek, Yasin, **İbn Mâce'nin Mukaddime'sindeki Hadisler Işığında Kelâmî Meseleler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir Palabıyık, İzmir, 2021.

Araştırmacı çalışmasında İbn Mâce'nin yaşamış olduğu devirde cereyan eden siyasi ve itikadi olaylardan etkilendiği için, mukaddimesini o devirde genel tartışma konusu olan meselelere ayırmıştır. Kitabındaki rivayetleri zikretmeden önce koyduğu bâb başlıkları ve aldığı hadisler onun hem ehl-i hadis'in görüşlerini desteklediğini hem de muhaliflere cevap vermeyi amaçladığı sonucuna varılmıştır. Tez; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatı, ilmî kişiliği, fikhî ve itikadî mezhebi, *Sünen* kitabı ve üzerine yapılan çalışmaları ile diğer eserleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde, hicrî III. asırda Ehl-i Hadis, Ehl-i Rey, Şia, Hariciler, Mürcie, Cehmiye ve Mutezile mezheplerinin görüşleri zikredilmiştir.

Üçüncü bölümde, itikadî açısından *Sünen*'in mukaddime bölümü çeşitli yönlerden tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde pek çok itikadî mesele rivayetler çerçevesinde ele alınmıştır.¹⁸⁰

8.Şanverdi, Hasan, **İbn Mâce'nin Sünen'indeki Mevzû Rivayetler ve Değerlendirilmesi**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sultanbeg Alev, Kilis, 2022.

Çalışmada *Sünen*'in tenkide tabi tutulduğu genel konularda biri olan mevzû meselesi ele alınıp pek çok açıdan değerlendirilmiştir. Tez; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, İbn Mâce'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, *Sünen* hakkında genel bilgiler verilmiş, kısaca mevzû hadis ve tespit etme yolları hakkında bilgilere değinilmiştir. Kitapta bulunan ve mevzû olduğuna dair görüşlerin bulunduğu rivayetler incelenmiş ve değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

---

¹⁸⁰ Şimşek, Yasin, **İbn Mâce'nin Mukaddime'sindeki Hadisler Işığında Kelâmî Meseleler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir, 2021, s. 1-4.

Üçüncü bölümde, incelemelerin sonucu ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmacının tespitine göre *Sünen*'de elli civarında uydurma rivayet bulunmaktadır. Araştırmacıya göre bu sayıda uydurma rivayetinin bir hadis kitabında ciddî miktarda bulunmasının büyük bir olumsuzluktur.

Uydurma olduğu iddia edilen rivayetler hakkında, genelde râvî zincirinde yalancılıkla ya da hadis uydurmakla itham edilen râvîlerin bulunmasının, mevzû hükmünün verilmesinde etkili olduğunu belirtmiştir. Çünkü yaptığı araştırmalarda bu rivayetlerin pek çoğunun mevzû olmayıp zayıf olduğunu tespit etmiştir.¹⁸¹

3.10.5. Arapça Makaleler

Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen* hakkında otuz altı adet Arapça makale tespit edilmiştir. Bunlar:

1.el-Birzâlî, Muhammed b. Yusuf, “Kitâbu'l-erbaîni't-tıbbiyyeti'l-müstahrece min Süneni İbn Mâce ve şerhihâ”, thk. Kennûn, Abdullah, **Mecelletü ma'hedu'l-mahtûtâti'l-arabiyye**, Mısır, 1972, c. I, sy. 18, s. 81-150.

Çalışma, Abullatif el-Bağdâdî'nin *Sünen*'e yazdığı şerhten, talebesi Birzâlî tarafından derlenerek oluşturulmuş bir kırk hadis şerhinin tahkikidir. Eserde, *Sünen*'de bulunan ve insan sağlığı ile ilgili rivayetler toplanmış ve şerh edilmiştir.¹⁸²

2.el-Hâşimî, Sa'dî, “Dirâse havle kavli Ebî Zür'a er-Râzî fi Süneni İbn Mâce”, **Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye**, Medine, 1980, sy. 47-48, s. 31-51.

Makalede, Ebû Zür'a'nın “Bu kitap halkın eline geçerse mevcut hadis kitaplarının tamamını veya çoğunu geçer” açıklamasının değerlendirilmesi yapılmıştır. İncelemenin ilerleyen kısımlarında araştırmacı bu sözü tek tek açıklamış ve bu görüşe katılmadığını muhaddislerden nakiller yaparak belirtmiştir.¹⁸³

---

¹⁸¹ Şanverdi, Hasan, **İbn Mâce'nin Sünen'indeki Mevzû Rivayetler ve Değerlendirilmesi**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kilis, 2022, s. 92.

¹⁸² el-Birzâlî, Muhammed b. Yusuf, “Kitâbu'l-erbaîni't-tıbbiyyeti'l-müstahrece min Süneni İbn Mâce ve şerhihâ”, thk. Kennûn, Abdullah, **Mecelletü mahedu'l-mahtûtâti'l-arabiyye**, Mısır, 1972, c. I, sy. 18, s. 83-90.

¹⁸³ el-Hâşimî, Sa'dî, “Dirâse havle kavli Ebî Zür'a er-Râzî fi Süneni İbn Mâce”, **Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye**, Medine, 1980, sy. 47-48, s. 35-40.

3.Ebû Umeyr, Fâyiz Abdulfettah Ahmed, “el-Eimmetü'l-Erba'a ashâbu's-Sünen müstevâ ricâlihîm ve kıyasu şartihîm fi't-tabakâti fi sünenihîm”, **Cerş li'l-buhûs ve'd-dirâsâ**, Ürdün, 2000, c. V, sy. 1, s. 127-178.

Sünen-i Erba'a'nın şöhret bulma serüveninde alimler zaman zaman bu kitaplar arasında öncelik sırası açısından farklı görüşler beyan etmişlerdir. Araştırmacı bu farklı görüşlerden hareketle sünenler aralarındaki dereceleri incelemeye başlamıştır. Bu incelemeleri ise kitaplarda geçen râvîlerin seviyeleri ve *Sünen* müelliflerinin şartlarını kıyaslayarak yapmıştır.¹⁸⁴

4.el-Hasenî, Muhammed b. Abdulhafîz Kennûn, “Kırâat fi kitâbi Süneni İbn Mâce”, **Mecelletü's-sünneti'n-nebeviyye**, Fas, 2001, sy. 1, s. 218-241.¹⁸⁵

5.İbnu'z-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, “Cüz' fihi min garâibi Süneni'l-imâmi'l-hâfîz Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kâzvîni”, thk. el-Bâtlî, Ahmed b. Abdillâh, **Âlemu'l-mahtûtât ve'n-nevâdir**, Suudi Arabistan, 2001, c. V, sy. 2, s. 284-390.¹⁸⁶

6.Rüstem, Muhammed b. Zeynelâbidîn, “Fıkhu't-terâcim fi's-Süneni'l-Erba'a”, **el-İhyâ**, Fas, 2001, sy. 18, s. 159-196.

Araştırmacı, hadis alanında bu başlık altında daha önce akademik bir çalışmanın yapılmaması sebebiyle böyle bir çalışmaya başladığını belirtmiştir. Çalışma, içerisinde İbn Mâce'nin de bulunduğu Sünen-i Erba'a'daki bâb başlıklarını incelemiştir. Müelliflerin bâb başlıklarını hangi amaçla seçtiklerini ve eklediklerini örneklerle açıklamaya çalışmıştır.¹⁸⁷

7.eş-Şasrî, Sa'd b. Nâsır b. Abdilaziz, “Ârâu'l-İmâm İbn Mâce el-usûliyye min hılâli terâcimi ebvâbi Sünenihâ”, **Mecelletü'l-buhûsi'l-islâmiyye**, Suudi Arabistan, 2001, sy. 63, s. 211-239.

---

¹⁸⁴ Ebû Umeyr, Fâyiz Abdulfettah Ahmed, “el-Eimmetü'l-Erba'a ashâbu's-Sünen müstevâ ricâlihîm ve kıyasu şartihîm fi't-tabakâti fi sünenihîm”, **Cerş li'l-buhûs ve'd-dirâsâ**, Ürdün, 2000, c. V, sy. 1, s. 129-136.

¹⁸⁵ Makaleye ulaşamadığımız için gerekli açıklama yapılamamıştır.

¹⁸⁶ Makaleye ulaşamadığımız için gerekli açıklama yapılamamıştır.

¹⁸⁷ Rüstem, Muhammed b. Zeynelâbidîn, “Fıkhu't-terâcim fi's-Süneni'l-Erba'a”, **el-İhyâ**, Fas, 2001, sy. 18, s. 171-180.

Araştırmacı makalede, *Sünen*'den hareketle usul kaidesi çıkarılabilecek bâb başlıklarını incelemiştir. *Sünen*'deki bâb başlıklarını ayırmış ve hepsini almamıştır. Sadece usul kaidesi kapsamına girecek başlıkları incelemiştir.¹⁸⁸

8.el-Bâtlî, Ahmed b. Abdillâh, “Cüz’ fihî min garâibi Süneni’l-İmâm el-Hâfiz Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kâzvînî intikâu’l-Hâfiz Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, dirâse tahlîliyye ve tahkîk ve tahrîc”, **Mecelletü Câmîatü Ümmî’l-Kurâ li-ulûmi’ş-şerîa ve’l-luğati’l-arabiyye ve âdâbihâ**, Mekke, 2003, c. XVI, sy. 28, s. 1061-1171.

Araştırmacı çalışmada, Zehebî tarafından telif edilen *Garâibu Süneni İbn Mâce* isimli eserin bir bölümünü tahkik etmiştir. İnceleme, dirase ve tahkik olmak üzere iki kısma ayrılıp *Sünen*'deki garib rivayetleri konu edinmektedir.¹⁸⁹ Her ne kadar çalışma makale olarak yayınlansa da geniş araştırma ve hacimli bir incelemeyi barındırması sebebiyle yüksek lisans tezinden hâli değildir.

9.el-Basrî, Abdillâh b. Salim b. Muhammed, “Hatmu Süneni’l-Hâfiz İbn Mâce”, thk. el-Ummâş, Bedr b. Muhammed b. Muhsin, **Mecelletü’l-hikme**, Suudi Arabistan, 2005, sy. 31, s. 453-505.

Makale, Abdullâh b. Salim el-Basrî (ö.1134/1722) tarafından yazılan *Hatmu Süneni’l-Hâfiz İbn Mâce* isimli eserin tahkikidir. İbn Mâce ve *Sünen*'ini tanıtan, veciz yazılmış ve küçük hacme sahip bir eserdir.¹⁹⁰ Muhakkik tarafından gerek dirase gerekte dipnotlarda verilen bilgiler, *Sünen* üzerine yapılan pek çok çalışmayı tanıtmaya yönünden kıymetli bir makaledir.

10.el-Helîl, Abdülaziz b. Abdillâh b. Osman, “el-Ehâdisü’l-letî eallehe’l-İmâm İbn Mâce fî Sünenihâ, tahrîc ve dirâse”, **Mecelletü’l-ulûmi’ş-şeriyye**, Suudi Arabistan, 2011, sy. 21, s. 49-133.

---

¹⁸⁸ eş-Şasrî, Sa’d b. Nâsır b. Abdilaziz, “Ârâu’l-İmâm İbn Mâce el-usûliyye min hılâli terâcimi ebvâbi Sünenihâ”, **Mecelletü’l-buhûsi’l-islâmiyye**, Suudi Arabistan, 2001, sy. 63, s. 214-217.

¹⁸⁹ el-Bâtlî, Ahmed b. Abdillâh, “Cüzün fihî min garâibi Süneni’l-İmâm el-Hâfiz Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kâzvînî intikâu’l-Hâfiz Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, dirâse tahlîliyye ve tahkîk ve tahrîc”, **Mecelletü Câmîatü Ümmî’l-Kurâ li-ulûmi’ş-şerîa ve’l-luğati’l-arabiyye ve âdâbihâ**, Mekke, 2003, c. XVI, sy. 28, s. 1062-1065.

¹⁹⁰ el-Basrî, Abdillâh b. Salim b. Muhammed, “Hatmu Süneni’l-Hâfiz İbn Mâce”, thk. el-Ummâş, Bedr b. Muhammed b. Muhsin, **Mecelletü’l-hikme**, Suudi Arabistan, 2005, sy. 31, s. 459-465.

Çalışmada, *Sünen*'de bulunan ve araştırmacının tespit ettiği yirmi iki adet illetli rivayetin kritiği yapılmıştır. Rivayetler incelenmiş, tahrirleri yapılmış, İbn Mâce'nin değerlendirmeleri verilip diğer alimlerin açıklamaları ile karşılaştırılması yapılmıştır.¹⁹¹ *Sünen*'deki illetli rivayetleri incelemek isteyen araştırmacılara yardımcı olacak bir çalışmadır.

11. el-Kureşî, Fethurrahman, "el-Ahbâru'l-mevzûa' fî Süneni İbn Mâce, dirâse nakdiyye", **el-Basîra**, Pakistan, 2012, sy. 1, s. 157-199.

Makalede, *Sünen*'de olduğu iddia edilen mevzû rivayetler araştırılmış, toplamda kırk dört rivayet incelenip mevzû olduğuna hükmedilmiştir. Rivayetler incelenirken Busîrî'nin görüşleri verilip daha sonra araştırmacı ayrıntılı bir şekilde rivayetler hakkında kanaatini belirtilmiştir.¹⁹²

12. Bâltû, Âliye Abdullah, "es-Sünenü'l-Erba'a ve menziletühâ beyne kütübi's-sünne", **Mecelletü merkezi'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Kahire, 2013, sy. 35, s. 149-270.

Araştırmacı tarafından Sünen-i Erba'a'nın hadis kitapları içerisindeki yeri ortaya konulmuştur. Her bir eser müstakil olarak incelenmiş, özellikleri ortaya konulmuş ve üzerine yapılan çalışmalarla hadis dünyasındaki yerine işaret edilmiştir. Makalenin sonunda, dört sünen kitabına dair sayısal verilerden yararlanılarak genel özellikleri açıklanmıştır.¹⁹³

13. ed-Deyîhî, Muhammed İsmail Muhammed, "el-Minhâcü'n-nebeviyy fî idâreti'l-a'mâl ve tenmiyetihâ, min hılâli kitâbi't-ticâra min Süneni İbn Mâce: dirâse mukârene", **Mecelletü ulûmi'l-arabiyye ve'l-insâniyye**, Büreyde, 2016, c. IX, sy. 3, s. 1301-1361.

Araştırmacı makalede, hadislerden yola çıkarak iş hayatında yönetim ve kalkınmaya dair nebevî metodu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu araştırmayı *Sünen*'in ticaret bölümünde bulunan rivayetler çerçevesinde yapmıştır. Yazarın

---

¹⁹¹ el-Helîl, Abdülaziz b. Abdillâh b. Osman, "el-Ehâdisü'l-letî eallehe'l-İmam İbn Mâce fî Sünenihâ, tahrîc ve dirâse", **Mecelletü'l-ulûmi's-şeriyye**, Suudi Arabistan, 2011, sy. 21, s. 51-60.

¹⁹² el-Kureşî, Fethurrahman, "el-Ahbâru'l-mevzûa' fî Süneni İbn Mâce, dirâse nakdiyye", **el-Basîra**, Pakistan, 2012, sy. 1, s. 161-165.

¹⁹³ Bâltû, Âliye Abdullah, "es-Sünenü'l-Erba'a ve menziletühâ beyne kütübi's-sünne", **Mecelletü merkezi'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Kahire, 2013, sy. 35, s. 230-249.

çalışmadaki amacı, İslam coğrafyasının iktisadî geri kalmışlığının çözümü için, Hz. Peygamberin uygulamalarına müracaat edilmesi gereğine vurgu yapmaktır.¹⁹⁴

14.Fakîh, Hânî Ahmed, “el-Ehâdîsü'l-vâride fî gadabi'n-nebiyyi sallallahu aleyhi ve sellem ve delâlâtühe't-teşriyye, cem' ve dirâse limâ verade minhâ fî's-süneni'l-Erba'a mimmâ leyse fî's-Sahîhayn”, **Mecelletü'l-hadîs**, Malezya, 2016, sy. 11, s. 11-54.

İbn Mâce'nin de bulunduğu Sünen-i Erbaa içerisinde, Hz. Peygamberin öfkelendiği rivayetler ve bu rivayetlerin delalet ettiği şer'î manalar hakkında incelemelerin yapıldığı bir çalışmadır. Konuyla ilgili rivayetler toplanmış, sıhhat dereceleri belirtilmiş ve fıkha dair bilgiler kaydedilmiştir.¹⁹⁵

15.el-Ukalâ, Âişe bt. Ferrâc b. Alî, “Simâtü menheci İbn Mâce fî Sünenihî”, **Mecelletü'l-buhûs ve'd-dirâsâti's-şer'iyye**, Mısır, 2016, c. V, sy. 53, s. 131-162.

İbn Mâce'nin hayatı, ilmî konumu, eserleri ve *Sünen*'deki metoduna dair küçük hacimde yapılmış bir çalışmadır. İbn Mâce ve *Sünen* hakkında hızlı, kısa ve özet bir çalışma ihtiyacı duyan araştırmacıların kolayca yararlanabileceği bir eserdir.¹⁹⁶

16.eş-Şuaybî, Mâcid Hamid Halef Suveydân – eş-Şuaybî, Sâmîr Abdullah Davud Süleyman, “Merviyyâtü'l-abâdileti's-selâse an Ebî Lehîa el-Ma'lûle fî Süneni Ebî Dâvûd ve'n-Nesâi ve İbn Mâce”, **Mecelletü külliyyeti dâri'l-ulûm**, Kahire, 2016, sy. 96, s. 561-596.

Fakîh, muhaddis ve kadı olan İbn Lehîa (ö.174/790), kitapları yandıktan sonra rivayetlerini hıfzından yapıyordu. Yaşlılıktan ötürü ilerleyen zamanlarda rivayetleri karıştırması sebebiyle tenkite tabi tutulmuştur. Fakat ondan hadis alan ve “Üç

---

¹⁹⁴ ed-Deyîhî, Muhammed İsmail Muhammed, “el-Minhâcü'n-nebeviyyü fî idâreti'l-a'mâl ve tenmiyetihâ, min hılâli kitâbi't-ticâra min Süneni İbn Mâce: dirâse mukârene”, **Mecelletü ulûmi'l-arabiyye ve'l-insâniyye**, Büreyde, 2016, c. IX, sy. 3, s. 1302-1309.

¹⁹⁵ Fakîh, Hânî Ahmed, “el-Ehâdîsü'l-vâride fî gadabi'n-nebiyyi sallallahu aleyhi ve sellem ve delâlâtühe't-teşriyye, cem' ve dirâse limâ verade minhâ fî's-Süneni'l-Erba'a mimmâ leyse fî's-Sahîhayn”, **Mecelletü'l-hadîs**, Malezya, 2016, sy. 11, s. 22-34.

¹⁹⁶ el-Ukalâ, Âişe bnt. Ferrâc b. Alî, “Simâtü menheci İbn Mâce fî Sünenihî”, **Mecelletü'l-buhûs ve'd-dirâsâti's-şer'iyye**, Mısır, 2016, c. V, sy. 53, s. 133-139.

Abdullah” olarak bilinen Abdullah b. Mübârek, Abdullah b. Vehb (ö.197/813) ve Abdullah b. Yezîd el-Adevî (ö.212/828) rivayetleri sahih olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁷

İşte bu çalışma zikri geçen Üç Abdullah’ın rivayetlerini Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce’nin sünenlerinden toplamayı amaçlamıştır.

17.es-Sâni’, Abdunnâsır Muhammed Kâyıd Ali, “Hadîsu Cubâre b. Muğallis fi Süneni İbn Mâce, dirâse ve tahkîk”, **Ebhâs**, el-Hudeyde, 2017, sy. 7, s. 213-262.

Makalede İbn Mâce’nin, büyük hocalarından biri olan Cubâre b. Muğallis’ten aldığı ve *Sünen*’ine kaydettiği otuz üç rivayet tespit edilip incelenmiştir. İlgili rivayetlerin ayrıntılı tahriri yapılmıştır.¹⁹⁸

18.el-Asrâvî, Abdülaziz Ebû Şuayb, “Ehâdîsü mevzûa fi Süneni İbn Mâce min hılâli ameli’l-muhakkıkayn Şuayb ve Beşşâr, cem’an ve dirâse”, **Mecelletü usuliddîn**, Zliten, 2017, sy. 3, s. 194-234.

Araştırmacı çalışmada, Şuayb el-Arnaût ile Beşşâr Avvâd’ın *Sünen*’de mevzû olduğunu hükmettiği rivayetleri karşılaştırma yaparak toplamıştır. Yazar ilgili rivayetleri değerlendirirken muhakkiklerin rivayetler hakkındaki hükümlerini verir, tenkit edeceği bir durum olduğunda ise belirtir.¹⁹⁹

19.el-Havrî, Muhammed Avde Ahmed, “Menhecü’t-tashîh ale’l-bâb inde İbn Mâce fi Sünenihî, dirâse tatbîkiyye alâ kitâbi’l-hudûd”, **Mecelletü’l-ulûmi’s-şer’iyye**, Büreyde, 2017, c. X, sy. 4, s. 1777-1848.

Araştırmacı çalışmada, İbn Mâce’nin *Sünen*’ine hadisleri alırken hangi yöntemle rivayetleri seçtiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu meseleyi kitabı’l-hudûd başlığı altında yapmıştır. Rivayetlerin ayrıntılı tahririni yapmış diğer kitaplardaki rivayet farklılıklarını belirtmiştir.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ eş-Şuaybî, Mâcid Hamid Halef Suveydân – eş-Şuaybî, Sâmîr Abdullah Davud Süleyman, “Merviyâtü’l-abâdiletî’s-selâse an Ebî Lehîa el-Ma’lûle fi Süneni Ebî Dâvûd ve’n-Nesâî ve İbn Mâce”, **Mecelletü külliyyeti dâri’l-ulûm**, Kahire, 2016, sy. 96, s. 561-562.

¹⁹⁸ es-Sâni’, Abdunnâsır Muhammed Kâyıd Ali, “Hadîsu Cubâre b. Muğallis fi Süneni İbn Mâce, dirâse ve tahkîk”, **Ebhâs**, el-Hudeyde, 2017, sy. 7, s. 213.

¹⁹⁹ el-Asrâvî, Abdülaziz Ebû Şuayb, “Ehâdîsü mevzûa fi Süneni İbn Mâce min hılâli ameli’l-muhakkıkayn Şuayb ve Beşşâr, cem’an ve dirâse”, **Mecelletü usuliddîn**, Zliten, 2017, sy. 3, s. 194-196.

²⁰⁰ el-Havrî, Muhammed Avde Ahmed, “Menhecü’t-tashîh ale’l-bâb inde İbn Mâce fi Sünenihî, dirâse tatbîkiyye alâ kitâbi’l-hudûd”, **Mecelletü’l-ulûmi’s-şer’iyye**, Büreyde, 2017, c. X, sy. 4, s. 1777-1782.

20. Ali, Mustafa Mahmud, “Taktîmu Süneni’l-İmâm İbn Mâce ve ca’luhû sâdisü’l-kitâb”, **Vizâratu’t-ta’lîmi’l-âli ve’l-bahsi’l-ilmî**, Bağdat, 2018, c. 1, sy. 9, s. 137-147.

Makalede araştırmacı, Kütüb-i Sitte’nin altıncı kitabı İbn Mâce’nin *Sünen*’i mi, Malik’in *Muvatta’ı* mı yoksa Dârimî’nin *Sünen*’i mi sorusunun cevap vermeyi hedeflemektedir. Yazar, İbn Mâce’nin *Sünen*’inin altıncı kitap olduğunu savunur ve bu durumu kitabın öne çıkan özellikleriyle açıklar.²⁰¹

21. Ali, Mustafa Mahmud – Osman, Fadlân b. Muhammed, “er-Ruvâtu’s-sikâtü’l-lezîne inferade’l-İmâm İbn Mâce bi’r-rivâyeti anhum dûne’l-Kütübi’l-Hamse”, **Mecelletü’l-ulûmi’l-islâmiyye**, Gazze, 2018, c. I, sy. 1, s. 1-17.

Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce’nin rivayet ettiği râvîler içerisinde sika olanların toplandığı bir çalışmadır. Araştırmacı râvîleri haklarında açıklama yapmadan ve sıralı bir şekilde vermiştir.²⁰²

22. el-Guşeymî, Abdulvâsi’ Muhammed Gâlib, “Yezîd b. Ebân er-Rakkâşî ve merviyâtuhû an Enesi’bni Mâlik fî Süneni’t-Tirmizî ve’bni Mâce, dirâse nakdiyye”, **Ebhâs**, el-Hudeyde, 2018, sy. 12, s. 115-168.

Araştırmacı makalede, Yezîd b. Ebân er-Rakkâşî (ö.119/737)’nin Enes b. Mâlik (ö.93/711)’ten aldığı rivayetlerden, Tirmizî ve İbn Mâce’nin sünenlerinde geçenleri toplamıştır. Hadislerin tahrirci yapılp sıhhatine dair hükmü verilmiştir.²⁰³

23. Kerîme Mahmud Ömer İbrahim – Tarşânî, Yâsir Muhammed, “Sıyağû’n-nehî fî terâcimi Süneni İbn Mâce dirâsetün usûliyyetün”, **Mecelletü usûliş’ş-şeria’li’l-ebhâsi’t-tehassusiyeti**, Londra, 2018. c. 4, sy. 2, s. 53-80.

Makalede araştırmacılar, usulü fıkıh konularından olan nehy sigasının *Sünen*’in bâb başlıklarında hangi manada kullanıldığını açıklamaya çalışmışlardır. Nehy

²⁰¹ Ali, Mustafa Mahmud, “Taktîmu Süneni’l-İmâm İbn Mâce ve ca’luhû sâdisü’l-kütüb”, **Vizâratu’t-ta’lîmi’l-âli ve’l-bahsi’l-ilmî**, Bağdat, 2018, c. 1, sy. 9, s. 142-145

²⁰² Ali, Mustafa Mahmud – Osman, Fadlân b. Muhammed, “er-Ruvâtu’s-sikâtü’l-lezîne inferade’l-İmâm İbn Mâce bi’r-rivâyeti anhum dûne’l-kütübi’l-hamse”, **Mecelletü’l-ulûmi’l-islâmiyye**, Gazze, 2018, c. I, sy. 1, s. 5-9.

²⁰³ el-Guşeymî, Abdulvâsi’ Muhammed Gâlib, “Yezîd b. Ebân er-Rakkâşî ve merviyâtuhû an Enesi’bni Mâlik fî Süneni’t-Tirmizî ve’bni Mâce, dirâse nakdiyye”, **Ebhâs**, el-Hudeyde, 2018, sy. 12, s. 116-118.

sigasının bulunduğu bazı bâb başlıklarını zikrederek rivayetlerle bağlantısı kurmuş ve daha sonra fıkıh alimlerin görüşleri vermiştir.²⁰⁴

24.Sâlîme, Muhammed Sâlim Hafîza, “İsmu’t-tafdîl fi Süneni İbn Mâce dirâse sarfiyye delâliyye”, **Havliyyâtu âdâbi Ayn Şems**, Kahire, 2018, özel sayı, s. 13-43.

Araştırmacı makalede, sarf ilminin konularından olan ismi tafdili, *Sünen*’de geçen rivayetler üzerinden tatbik ederek anlatmayı hedeflemiştir. İnceleme yaparken ismi tafdilin geçtiği rivayetin tamamını vermemiş, konuyla ilgili olan kısmı almıştır.²⁰⁵

25.el-Guşeymî, Abdulvâsi’ Muhammed Gâlib, “Atıyye b. Sa’d el-Avfî ve merviyâtuhû fi Süneni Ebî Dâvûd ve’t-Tirmizî ve’bni Mâce, dirase nakdiyye”, **Mecelletü’l-buhûs ve’d-dirâsâti’l-islâmiyye**, Irak, 2019, sy. 59, s. 229-280.

Kûfeli müfessir, muhaddis ve tabiûndan olan Atıyye b. Sa’d el-Avfî (ö.111/729)’nin Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin *Sünen*’lerinde geçen rivayetlerinin toplandığı bir makaledir. Çalışmada, hadislerin metni, tahriri ve hükmü verilmiştir.²⁰⁶

26.İsmail, Haldun Nûrî, “Teârudu’t-tevsîk fi’r-râvi’l-vâhid inde’z-Zehebîyyi ve’bni Hacer fi Süneni İbn Mâce ve’n-Nesâî”, **Mecelletü câmiati’l-enbâr li’l-ulûmi’l-islâmiyye**, Enbar, 2019 c. X, sy. 40, s. 329-388.

İbn Mâce ve Nesâî’nin *Sünen*’lerinde geçen ve Zehebî’nin sika olduğunu düşündüğü, İbn Hâcer’in ise makbul kabul ettiği bazı râvîlerin toplandığı bir makaledir. Seçilen râvîler hangi *Sünen*’de geçiyorsa oraya atıf yapılarak belirtilir, bazen iki sünende bazen ise sadece bir *Sünen*’de rivayeti geçebilir. Tahrirleri yapılır, sıhhatine dair hüküm verilir ve râvîler hakkında detaylı tarama yapıp bilgiler verilir.²⁰⁷

²⁰⁴ Kerîme Mahmud Ömer İbrahim – Tarşânî, Yâsir Muhammed, “Sıyağu’n-nehy fi terâcimi Süneni İbn Mâce dirâsetün usûliyyetün”, **Mecelletü usûliş-ş-şeria’ li’l-ebhâsi’t-tehassusiyeti**, Londra, 2018. c. 4, sy. 2, s. 61-69.

²⁰⁵ Sâlîme, Muhammed Sâlim Hafîza, “İsmu’t-tafdîl fi Süneni İbn Mâce dirâse sarfiyye delâliyye”, **Havliyyâtu âdâbi Ayn Şems**, Kahire, 2018, özel sayı, s. 23-30.

²⁰⁶ el-Guşeymî, Abdulvâsi’ Muhammed Gâlib, “Atıyye b. Sa’d el-Avfî ve merviyâtuhû fi Süneni Ebî Dâvûd ve’t-Tirmizî ve’bni Mâce, dirase nakdiyye”, **Mecelletü’l-buhûs ve’d-dirâsâti’l-islâmiyye**, Irak, 2019, sy. 59, s. 251-252.

²⁰⁷ İsmail, Haldun Nûrî, “Teârudu’t-tevsîk fi’r-râvi’l-vâhid inde’z-Zehebîyyi ve’bni Hacer fi Süneni İbn Mâce ve’n-Nesâî”, **Mecelletü câmiati’l-enbâr li’l-ulûmi’l-islâmiyye**, Enbar, 2019 c. X, sy. 40, s. 330-337.

27.el-Medhalî, Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed, “es-Sünnetü’n-nebeviyye ve devruhâ fî tahkîki’l-emni’l-fikrî ve’t-teâyuşi’s-silmî beyne efrâdi’l-müctema’: dirâsetün istikrâiyye li-ehâdîsi’s-Süneni’l-Erba’aa: Ebî Dâvud ve’t-Tirmizî ve’n-Nesâî ve İbn Mâce”, **Mecelletü külliyyeti dâri’l-ulûm**, Kahire, 2019, sy. 124, s. 743-776.

Araştırmacı makalede Sünnet’in, doğru ve sağlıklı düşünme ile toplumun tüm fertlerinin güven içerisinde yaşamadaki rolünü incelemiştir. Meseleyi hadislerden delillendirerek açıklamış, ilgili rivayetlerin tahricini yapmıştır. Konuyu Sünen-i Erba’a hadislerinden seçerek incelemiştir.²⁰⁸

28.Ferec, İbrahim Muhammed Ali, “Men uhtulife fî suhbetihî ve leyse lehû fi Süneni İbn Mâce sivâ hadîsin vâhid, cem’ ve dirâse”, **Mecelletü Câmîatü’s-Şârîka li’l-ulûmi’s-şer’iyye ve’d-dirâsâti’l-islâmiyye**, Birleşik Arap Emirlikleri, 2019, c. XVI, sy. 2, s. 1-28.

Araştırmacı makalede, *Sünen*’de sadece bir rivayeti olup sahabe olduğu hususunda ihtilaf olan yirmi altı kişiyi araştırmıştır. Çalışmada, sahabe olduğu ihtilafli olanın ismi zikredilip rivayetinin geçtiği yer verilmiştir. Daha sonra sahabe olup olmadığı hususunda alimlerin görüşleri verilmiş, ağırlık kazanan görüş tercih edilmiştir.²⁰⁹

29.el-Âzimî, Mansur b. Abdillâh, “Dirâse hadîsiyye tahlîliyye li-hadîsi’n-Nebî sallallahu aleyhi ve sellem -lâ tezâlu tâifetün min ümmetî mansûrîn- min rivâyeti İbn Mâce”, **el-Mecelletü’l-ilmîyye li-külliyyeti usûli’d-dîn ve’d-da’ve**, Zekâzık, 2020, c. IV, sy. 32, s. 1035-1062.

Araştırmacı makalede, *Sünen*’de geçen “*Lâ tezâlu tâifetün min ümmetî mansûrîn*” rivayeti üzerinde hem hadis ilmi açısından hem de hadisten çıkarılacak neticeler yönünden değerlendirmelerde bulunmuştur.²¹⁰

²⁰⁸ el-Medhalî, Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed, “es-Sünnetü’n-nebeviyye ve devruhâ fî tahkîki’l-emni’l-fikrî ve’t-teâyuşi’s-silmî beyne efrâdi’l-müctema’: dirâse istikrâiyye li-ehâdîsi’s-Süneni’l-Erba’aa: Ebî Dâvud ve’t-Tirmizî ve’n-Nesâî ve İbn Mâce”, **Mecelletü külliyyeti dâri’l-ulûm**, Kahire, 2019, sy. 124, s. 752-755.

²⁰⁹ Ferec, İbrahim Muhammed Ali, “Men uhtulife fî suhbetihî ve leyse lehû fi Süneni İbn Mâce sivâ hadîsin vâhid, cem’ ve dirâse”, **Mecelletü Câmîatü’s-Şârîka li’l-ulûmi’s-şer’iyye ve’d-dirâsâti’l-islâmiyye**, Birleşik Arap Emirlikleri, 2019, c. XVI, sy. 2, s. 5-6.

²¹⁰ el-Âzimî, Mansur b. Abdillâh, “Dirâse hadîsiyye tahlîliyye li-hadîsi’n-Nebî sallallahu aleyhi ve sellem -lâ tezâlu tâifetün min ümmetî mansûrîn- min rivâyeti İbn Mâce”, **el-Mecelletü’l-ilmîyye li-külliyyeti usûli’d-dîn ve’d-da’ve**, Zekâzık, 2020, c. IV, sy. 32, s. 1040-1045.

30.el-Guşeymî, Abdulvâsi' Muhammed Gâlib, “Merviyyâtü'l-Müsennâ b. Sabbâh an Amr b. Şuayb fî Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve İbn Mâce ve Müsnedi Ahmed, dirâse nakdiyye”, **Mecelletü'l-âdâb**, Zamar, 2020, sy. 17, s. 7-48.

Araştırmacı makalede, Müsennâ b. Sabbâh (ö.149/766)'ın Amr b. Şuayb (ö.118/736)'den rivayet ettiği hadisleri, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin sünenleriyle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden toplamayı amaçlamıştır. Hadisler zikredilmiş, tahriri yapılmış daha sonra sıhhatine dair hükmü verilmiştir.²¹¹

31.Ka'ka' Mehdi Salih, “Ehâdisu'r-rukye min ledği'l-hayye ve'l-akreb fî Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye”, **el-Mecelletü'l-akâdîmiyye'l-ilmîyye**, Bağdat, 2020, c. XI, sy. 6, s. 49-72.

Araştırmacı makalede, yılan ve akrep sokmasından dolayı rukye yapmak hakkında *Sünen*'de bulunan rivayetleri incelemiştir. Rivayetlerin tahririni yapmış ve sıhhatine dair hükmünü vermiştir. Geçen garib kelimeleri açıklamıştır.²¹²

32.el-Akl, Abdurrahman b. Abdilaziz, “Derecetü'l-ehâdisi'l-letî inferade bihâ el-İmâm İbn Mâce”, **Mecelletü'l-ulûmi's-şer'iyye**, Büreyde, 2021, c. XV, sy.3, s. 1421-1471.

Çalışmada İbn Mâce'nin *Sünen*'inde, Kütüb-i Sitte içerisinde rivayetiyle tek kaldığı hadisler incelenmektedir. Alimlerin İbn Mâce'nin tek kaldığı rivayetleri hakkındaki genel görüşleri zikredilip tercih edilen görüş açıklanmıştır. Esas itibariyle çalışmanın ana amacı; “İbn Mâce'nin tek kaldığı bütün rivayetler zayıftır” görüşüne bir reddiye niteliği taşımaktadır.²¹³

33.Âyid, Mâzin Nâcî – Geylânî, Haydar Abdülaziz İsmail Hamd, “Merviyyâtü't-tâbiyyi el-Esved b. Yezîd en-Nehâî fî Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye”, **Mecelletü külliyyeti't-terbiyyeti'l-esâsiyye**, Bağdat, 2022, sy. 116, s. 23-42.

²¹¹ el-Guşeymî, Abdulvâsi' Muhammed Gâlib, “Merviyyâtü'l-Müsennâ b. Sabbâh an Amr b. Şuayb fî Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve İbn Mâce ve Müsnedi Ahmed, dirâse nakdiyye”, **Mecelletü'l-âdâb**, Zamar, 2020, sy. 17, s. 9.

²¹² Ka'ka' Mehdi Salih, “Ehâdisu'r-rukyeti min ledği'l-hayyeti ve'l-akrebi fî Süneni İbn Mâce, dirâsetün tahlîliyyetün”, **el-Mecellâtü'l-akâdîmiyye'l-ilmîyye**, Bağdat, 2020, c. XI, sy. 6, s. 58-65.

²¹³ el-Akl, Abdurrahman b. Abdilaziz, “Derecetü'l-ehâdisi'l-letî inferade bihâ el-İmâm İbn Mâce”, **Mecelletü'l-ulûmi's-şer'iyye**, Büreyde, 2021, c. XV, sy.3, s. 1421.

Araştırmacı makalede, fakih, kıraat alimi, muhaddis ve tabiûndan olan Esved b. Yezîd en-Nehâî'nin (ö.75/694) *Sünen*'de geçen rivayetlerini toplamıştır. Hadisleri zikredip tahririni yapmış ve sıhhatine dair hükmünü vermiştir.²¹⁴

34.es-Seyyid Memdûd es-Seyyid Muhammed, "İ'câzu'l-kısar fî Süneni Ebû Dâvûd ve'bni Mâce ve't-Tirmizî", **Mecelletü külliyyeti'l-âdâb**, Mansure, 2022, c. LXXI, sy. 71.²¹⁵

35.es-Safedî, Muhammed b. Abdillâh, "Muhtelifu'l-hadîs inde'l-İmâm İbn Mâce fî Sünenihî, Ebvâbu'l-menâsik ve'l-edâhî ünmûzecen", **Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye li'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Gazze, 2023, c. XXXI, sy. 1, s. 397-422.

Araştırmacı çalışmada, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde muhtelifu'l-hadis kapsamında hac ve umre ile kurban başlığı altında bulunan rivayetlerle oluşan tearuzu nasıl giderdiğini ortaya koymayı amaçlamıştır.²¹⁶

36.es-Safedî, Muhammed b. Abdillâh, "Muhtelifu'l-hadîs fî Süneni İbn Mâce: ebvâbu mâ câe fi's-sıyâm ünmûzecen", **Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmî li'd-dirâsâti'l-islâmî**, Gazze, 2023, c. XXXI, sy. 2, s. 174-200.

Araştırmacı çalışmada, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde muhtelifu'l-hadis kapsamında oruç başlığı altında bulunan rivayetlerle oluşan tearuzu nasıl giderdiğini ortaya koymayı amaçlamıştır.²¹⁷

3.10.6. Türkçe Makaleler

Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen* hakkında yapılmış on bir adet Türkçe makale tespit edilmiştir. Bunlar:

---

²¹⁴ Âyid, Mâzin Nâcî – Geylânî, Haydar Abdülaziz İsmail Hamd, "Merviyâtü't-tâbiyyi el-Esved b. Yezîd en-Nehâî fî Süneni İbn Mâce, dirâse tahliliyye", **Mecelletü külliyyeti't-terbiyyeti'l-esâsiyye**, Bağdat, 2022, sy. 116, s. 29-31.

²¹⁵ Çalışmaya ulaşamadığımız için değerlendirme yapamıyoruz.

²¹⁶ es-Safedî, Muhammed b. Abdillâh, "Muhtelifu'l-hadîs inde'l-İmâm İbn Mâce fî Sünenihî, Ebvâbu'l-menâsik ve'l-edâhî ünmûzecen", **Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye li'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Gazze, 2023, c. XXXI, sy. 1, s. 405-410.

²¹⁷ es-Safedî, Muhammed b. Abdillâh, "Muhtelifu'l-hadîs fî Süneni İbn Mâce: Ebvâbu mâ câe fi's-sıyâm ünmûzecen", **Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmî li'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Gazze, 2023, c. XXXI, sy. 2, s. 180-185.

1.Başaran, Selman, “Tirmizî ve İbn Mâce’yi İbn Hazm’ın Mechul Olarak Vasıflandırması”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa, 1987, c. II, sy. 2, s. 19-25.

Tespit ettiğimiz kadarıyla makale, İbn Mâce’nin *Sünen*’i üzerine yapılan akademik ilk Türkçe çalışmadır. Makalede araştırmacı İbn Hazm’ın, Tirmizî ve İbn Mâce’yi meçhul olarak nitelendirmesinin sebebini, bu iki alimin sünen kitaplarını görmemesinden kaynaklandığını ve bu görüşün isabetli olmadığını beyan ederek çeşitli mülahazalarda bulunmuştur.²¹⁸

2.Güner, Osman, “İbn Mâce’nin Sünen’i ve Kütüb-i Sitte’deki Yeri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Samsun, 1996, sy. 8, s. 191-209.

Makale, İbn Mâce’nin hayatı, *Sünen*’i, hadislerin durumu, kitaptaki mevzû hadisler, rivayeti, üzerine yapılan çalışmalar ve Kütüb-i Sitte’deki yeri başlıklarıyla *Sünen* üzerine yapılmış muhtasar bir tanıtım çalışmasını andırmaktadır.

Araştırmacı *Sünen*’i farklı yönlerden işleyerek çeşitli tespitlerde bulunmuştur. *Sünen*’in içerisinde barındırdığı mevzû rivayetlerden ötürü Mâlik’in *Muvatta*’ı yerine *Sünen*’in tercih edilmesinin isabetli bir karar olmadığı görüşündedir.²¹⁹

3.Robson, James, “Sünen-i İbn Mâce’nin (Nüshalarının) Rivâyeti” çeviren: Musa Erkaya, **Dinî Araştırmalar**, 2005, c. VIII, sy. 23, s. 287-298.

Türkiye’de *Sünen-i İbn Mâce* üzerine yaptığı akademik çalışmalarla bilinen Musa Erkaya tarafından çevrilen eserde Robson, *Sünen-i İbn Mâce’nin* nüshalarını inceleyerek alışılmışın aksine farklı sonuçlara gittiği anlaşılmaktadır.

Halk arasında yaygınlığı geç kabul edildiğinden *Sünen-i İbn Mâce’nin* Kütüb-i Sitte’de bulunan diğer kitaplar gibi farklı rivayet zincirlerine sahip olmadığını beyan etmiştir. el-Kattan rivayetini incelerken İbn Mâce’den çok sonra vefat ettiğini ve rivayeti hususunda bazı şüpheler olduğunu belirtmiştir.²²⁰

---

²¹⁸ Başaran, Selman, “Tirmizî ve İbn Mâce’yi İbn Hazm’ın Mechul Olarak Vasıflandırması”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa, 1987, c. II, sy. 2, s. 1-3.

²¹⁹ Güner, Osman, “İbn Mâce’nin Süneni ve Kütüb-i Sitte’deki Yeri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Samsun, 1996, sy. 8, s. 209.

²²⁰ Robson, James, “Sünen-i İbn Mâce’nin (Nüshalarının) Rivâyeti”, çeviren: Musa Erkaya, **Dinî Araştırmalar**, 2005, c. VIII, sy. 23, s. 295.

4.Erkaya, Musa, “İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu”, **İslamî İlimler Dergisi**, 2007, c. II, sy. 2, s. 161-212.

Makalede, İbn Mâce ve *Sünen*'in telifine değinildikten sonra eserin kaynakları üzerine durulmuştur. Daha sonra *Sünen*'in râvîleri, rivayetleri ve nüshaları tahlil edilmiştir. Son olarak *Sünen*'e rivayet tekniği açısından yapılan tenkitler zikredilip üç başlık altında sonuç ile beraber tamamlanmıştır.²²¹

5.Ahatlı, Erdiñç, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dair Bazı Mülâhazalar -Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Dârimî Şerhleri Üzerine Bir Analiz-”, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2008, c. VI, sy. 2, s. 7-30.

Araştırmacı makalesinde, Cumhuriyet döneminde yazılmış üç şerhi baz alarak bunların kaynakları, klasik şerhlerden yararlanmaları, farklı ve kendilerine has özelliklerinin olup olmadığı, hadislerin günümüze söyledikleri hususlarda çağımızla arasında bir bağ kurup kurmadıklarını araştırarak ve gelenekle çağdaş hadis yorumculuğu arasından bir bağ kurup kurmadıklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Çalışmanın kaynağı olan bu üç şerhi seçmesinin sebebi kendilerinden önce Türkçe herhangi bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Burada eserlerin tanıtımı, analizleri, sistematik oluşları ve büyük oranda tekrara düşmediklerinden dolayı temel başlıklar üzerinden karşılaştırılmaları yapılmıştır.²²²

6.Abuzerov, Namiq, İbn Mâce'nin “Mevzû” Sanılan Bazı İletli Rivayetleri Üzerine”, **Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Elmi Mecmuası = Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin İlmi Mecmuası**, Bakü, 2008, sy. 10, s. 94-103.

Araştırmacı, İbnu'l-Cevzî'nin *Sünen*'de mevzû olarak nitelendirdiği rivayetleri ele almıştır. Bu rivayetlerde İbnu'l-Cevzî'nin mevzû dediklerinin çoğunun aslında

---

²²¹ Erkaya, Musa, “İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu”, **İslamî İlimler Dergisi**, 2007, c. II, sy. 2, s. 162.

²²² Ahatlı, Erdiñç, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dair Bazı Mülâhazalar -Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Dârimî Şerhleri Üzerine Bir Analiz-”, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2008, c. VI, sy. 2, s. 8-9.

uydurma olmadığı, zayıf olduğu sonucuna varmış ve bunu çeşitli yönlerden inceleyerek açıklamaya çalışmıştır.²²³

7.Bağcı, Musa, “İbn Mâce’nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddime’sinin Tahlili = Analysis of Ibn Maja’s Named al-Sunan Work of Mukaddima”, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, 2010, c. II, sy. 3, s. 16-44.

Makalede, *Sünen*’in mukaddimesinde geçen konu başlıkları ele alınıp tahliller yapılarak konular hakkında bakış açısı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca İbn Mâce *Sünen*’ini, konu başlıklarında bulunan tartışmalar çerçevesinde oluşturduğu beyan edilmiştir.²²⁴

Çalışmada *Sünen*’in yazılış amacına dair önemli bilgilerin bulunması sebebiyle bu konuda araştırma yapmak isteyenlere ilmi açıdan önemli bir referans olduğu kanaatindeyiz.

8.Brown, Jonathan Ac, “İbn Mâce’nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i Sitte’nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık”, çeviren: Elif Beyza Demirtaş, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2013, c. XI, sy. 1, s. 141-154.

Araştırmada, bir hadis kitabının muteber sayılması ve otorite kazanması için gerekli olan ve en başta gelen yegâne şartın, sıhhati olduğu belirtilse de İbn Mâce için bu durumun ikinci plana konulduğu, eserinde her ne kadar sıhhati hususunda tartışmalı rivayetler olsa da *Sünen*’in tertibinin güzelliği ve kullanışlı olması, bu durumun Kütüb-i Sitte içerisinde otorite kazanmasına sebep olduğu belirtilmiştir.²²⁵

Sünen’in otorite kazanma süreci hakkında bilgi elde etmek isteyen araştırmacılar için dikkate değer bir çalışma olduğu görülmektedir.

---

²²³ Abuzerov, Namiq, İbn Mâce’nin “Mevzû” Sanılan Bazı İletli Rivayetleri Üzerine”, **Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin Elmi Mecmuası = Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin İlmi Mecmuası**, Bakü, 2008, sy. 10, s. 101.

²²⁴ Bağcı, Musa, “İbn Mâce’nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddime’sinin Tahlili = Analysis of Ibn Maja’s Named al-Sunan Work of Mukaddima”, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, 2010, c. II, sy. 3, s. 44.

²²⁵ Brown, Jonathan Ac, “İbn Mâce’nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i Sitte’nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık”, çeviren: Elif Beyza Demirtaş, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2013, c. XI, sy. 1, s. 151-152.

9.Tozlu, İbrahim, “Özellikleri ve Metodu İtibari ile İbn Mâce’nin İlk Şerhi *el-İ’lâm*”, **Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA) = International Journal of Islamic Studies (IJIS)**, 2017, c. III, sy. 1, s. 38-64.

Çalışmada (araştırmacı tarafından her ne kadar *Sünen*’in ilk şerhi olarak zikredilse de) *Sünen*’in ilk şerhlerinden olan²²⁶ ve Moğoltay b. Kılıç tarafından yazılan *el-İ’lâm* adlı şerh incelenmiştir.

Makalenin girişinde müellifi tanıtan bilgiler özetle verilir ardından eserin nüshaları, baskıları, muhtevası ve önemi üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise Moğoltay b. Kılıç’ın şerh metodu temel başlıklar halinde örnek verilerek özetlenmiştir.²²⁷

10.Kızılorman, Hatice – Levent Öztürk, “İbn Mâce’nin (Ö.273/887) Es-Sünen Adlı Eserinde Yer Alan Hz. Peygamber’in Savaşları (Gazveleri) ile İlgili Rivayetler ve Kaynakları = The Narratives About the Battles of the Prophet Muhammad (Ghazawat al-Nabi) in Ibn Majah’s (d.A.H. 273/A.D.887) Al-Sunan and Their Sources”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research**, 2019, c. XII, sy. 63, s. 1245-1257.

Sünen hakkında yapılan çalışmada Hz. Peygamberin savaşlarına dair yüz altı rivayet tespit edilmiştir. Makalede bu rivayetlerin sayılarıyla beraber muhtevalarını, geldiği kanalları, geldiği kaynaklar arasından siyer ve meğâzi müelliflerinin olup olmadığı incelenmiştir.

Rivayetler genel itibariyle mukaddime ve kitabu’l-cihad bölümlerinde geçmektedir. *Sünen*’de Hz. Peygamberin savaşları hakkında kıymetli bilgilerin bulunması, onun siyer ve meğâzi kitaplarına kaynak teşkil ettiğini göstermektedir.²²⁸

---

²²⁶ Sünenin ilk şerhi hakkında bkz. s. 44.

²²⁷ Tozlu, İbrahim, “Özellikleri ve Metodu İtibari ile İbn Mâce’nin İlk Şerhi *el-İ’lâm*”, **Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA) = International Journal of Islamic Studies (IJIS)**, 2017, c. III, sy. 1, s. 39.

²²⁸ Kızılorman, Hatice – Levent Öztürk, “İbn Mâce’nin (Ö.273/887) Es-Sünen Adlı Eserinde Yer Alan Hz. Peygamber’in Savaşları (Gazveleri) ile İlgili Rivayetler ve Kaynakları = The Narratives About the Battles of the Prophet Muhammad (Ghazawat al-Nabi) in Ibn Majah’s (d.A.H. 273/A.D.887) Al-Sunan and Their Sources”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research**, 2019, c. XII, sy. 63, s. 1256.

11.Sarıkaya, M. Saffet - İsa Çubukcu, “Ehl-i Hadis İçerisinde İbn Mâce’nin Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Isparta, 2021, sy. 47, s. 34-51.

Makalede araştırmacı İbn Mâce’nin *Sünen*’inden yola çıkarak onun Ehl-i Hadis içerisindeki konumunu belirlemeye çalışmıştır. Bu konuda kendisini özellikle mukaddime bölümünde muhalif fırkaları eleştirerek göstermiştir.

Çalışmada temel eksen hadis literatürünü ve İbn Mâce’nin *Sünen*’ini sübut açısından ele almak olmayıp, temel de siyasi bir kimliğe sahip olan mezheplerin hadis edebiyatı üzerindeki izini sürmektir.

İbn Mâce’nin şahsında yaşadığı asırda cereyan eden siyasi, dini, sosyal, kültürel ve ekonomik olayların hadis yazımına etkisi ve Ehl-i Hadis müntesiplerinden bazılarının aşırılığa doğru giden seyri takip edilmiştir.²²⁹

3.11. SÜNEN HAKKINDA YAPILAN MUHTELİF ÇALIŞMALAR

3.11.1. Arapça Çalışmalar

Yaptığımız araştırmalar neticesinde *Sünen* üzerine yapılan on üç adet Arapça muhtelif çalışma tespit edilmiştir. Bunlar:

1.**el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhû’s-Sünen**, Muhammed Abdurreşid en-Nu’mânî, (nşr.) Abdulfettâh Ebû Gudde, Mektebü’l-Matbûatu’l-İslâmiyye, Beyrut, 1998.

İlk dört baskısı Pakistan, 5.Baskı Doha 1983, 6.Baskı Beyrut’ta 1998 yapılmıştır. Kitabın asıl ismi “Mâ temessü ileyhi’l-hâce limen yutâliu’ Süneni İbn Mâce” olup daha sonra Ebû Gudde tarafından müelliften izin alınarak değiştirilmiştir.²³⁰

Kitap hicrî ilk üç asır çerçevesinde, başlıca hadis tarihi, kitabet, tedvin, hadis alimlerinin kabul şartları, Kütüb-i Sitte müellifleri, İbn Mâce’nin hayatı ve *Sünen*’i üzerine yapılan çalışmalardan oluşmaktadır.

²²⁹ Sarıkaya, M. Saffet - İsa Çubukcu, “Ehl-i Hadis İçerisinde İbn Mâce’nin Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Isparta, 2021, sy. 47, s. 35.

²³⁰ en-Nu’mânî, Muhammed Abdurreşid en-Nu’mânî, **el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhû’s-Sünen**, nşr. Abdulfettâh Ebû Gudde, Mektebü’l-Matbûati’l-İslâmiyye, Beyrut, 1998, mukaddime.

İbnu'l-Cevzî başta olmak üzere diğer bazı alimlerin, *Sünen*'de mevzû olduğunu iddia ettiği hadisler hakkında görüşler aktarılmış ve kritiği yapılmıştır.

2.**Tahricu sülâsiyyâti'l-Buhârî ve't-Tirmizî, ve'bni Mâce ve'd-Dârimî**, Abdülhamid Şânûha, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1985.

3.**Sülâsiyyâtü'l-eimmeti'l-Buhârî ve't-Tirmizî ve'd-Dârimî ve'bni Mâce ve Abd b. Humeyd el-Keşşî ve't-Taberânî**, thk. Ali Rıza Abdullah – Ahmed Berza, Daru'l-Memûn, Beyrut, 1986.

4.**el-Mücerred fî esmâi ricâli Süneni İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımeşkî, thk. Dr. Bâsım Faysal Cevâbere, Daru'r-Râya, Riyad, 1988.

Zehebî, İbn Mâce'nin kitabında olup *Sahihayn*'ın birinde rivayetleri yer almayan râvîleri tabakalar halinde zikretmiştir. Muhakkik tarafından tahkike ek olarak eserin fihristini de 1989 yılında yayımlamıştır.²³¹

5.**Sâhihu İbn Mâce**, Muhammed b. Nâsiruddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997 yılında üç cilt halinde neşredilmiştir.

Elbânî, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde sahih olduğunu düşündüğü rivayetleri toplamıştır. İçerisinde bulunan sahih hadis sayısı 3503 tanedir. Hadisler hakkındaki hükümleri verdikten sonra hadiste geçen bazı kelimeleri veciz bir şekilde açıklamıştır.²³²

6.**Daifu İbn Mâce**, Muhammed b. Nâsiruddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997 yılında neşredilmiştir.

Elbânî, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde zayıf olduğunu düşündüğü rivayetleri toplamıştır. İçerisinde bulunan zayıf hadis sayısı 948 tanedir. Hadisler hakkındaki hükümleri verdikten sonra hadiste geçen bazı kelimeleri veciz bir şekilde açıklamıştır.²³³

7.**el-Medhal ilâ Süneni'l-İmâm İbn Mâce**, Nureddin Abdusselam Mes'î, Mektebü'ş-Şuûni'l-Fenniyye, Kuveyt, 2008.

²³¹ Kandemir, "Sünen", a.g.e., XXXVIII, s. 144.

²³² el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Sâhihu İbn Mâce**, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997, s. 5-9.

²³³ el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Daifu İbn Mâce**, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997, s. 10.

Sünen'i okumak isteyen kimseler için giriş niteliği taşıyan bir eserdir. Müellif, *Sünen*'le ilgili olabilecek pek çok konuyu gayet veciz bir şekilde işlemiştir. Eser *Sünen*'le meşgul olmak, okumak ve incelemelerde bulunmak isteyen araştırmacıların müstağni kalamayacağı bir çalışma olmuştur. Kitap; giriş ve iki fasıldan oluşmaktadır:

Birinci fasılda, İbn Mâce'nin hayatı, ismi, nesebi, künyesi, doğduğu şehir, ilim hayatı, hocaları, talebeleri ve muhtelif pek çok bilgiyi barındıran başlıklar bulunmaktadır.

İkinci fasılda, *Sünen* işlenilmekte olup, ismi, konumu, öne çıkan özellikleri, alimlerin *Sünen*'e övgüleri, eleştiriler ve muhtelif pek çok bilgiyi barındırmaktadır.

8.Menhecu'l-İmâm İbn Mâce, Dr. Fâdıl b. Halef el-Hamâde, Daru Atlâsı'l-Hadrâ, Riyad, 2014.

Eser asıl itibariyle müellifin doktora çalışmasının kitaplaşmış halidir. Genel itibariyle İbn Mâce hakkında yaygın olan yanlış bilgilerin tespiti ve yanlışlığının ortaya konulması üzerine yazılmıştır. Özellikle zevâidinin hepsinin zayıf olduğu görüşünün çok yanlış olduğu, içlerinde sahih ve hasen rivayetlerinin bulunduğunu belirtilmiştir.

Çalışma İbn Mâce'nin yaşadığı bölgedeki siyasi, sosyal ve ilmî hayatına dair bilgilerle başlamaktadır. Devamında İbn Mâce'nin ismi, nesebi, hocaları, talebeleri, ilmî konumu, alimlerin hakkında söyledikleri, itikadi ve fihhi mezhebi, eserleri ve vefatı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İbn Mâce bir muhaddis olarak ele alınıp önce *Sünen*'e dair bilgiler verilmiş, *Sünen* ile ilgili tasarrufları ve hadisleri alma şartlarına değinilmiştir. Daha sonra İbn Mâce bir fakih olarak ele alınıp *Sünen*'de geçen rivayetlerden usulü fıkha dair meseleler hakkında tetkiklerde bulunulmuş ve çeşitli mukayeseler yapılmıştır.²³⁴

9.el-Kütübü's-Sitte ve eşheru şurûhihâ ve havâşihâ ve ebrezu'd-dirâsâti'l-muâsirati aleyhâ, Abdulaziz b. Abdullah b. Muhammed eş-Şâyi', 2017.

Kütüb-i Sitte'nin en meşhur şerh ve hâşiyeleri ile beraber günümüzde üzerlerine yapılmış çalışmaları toplayan bir eserdir. İbn Mâce'nin *Sünen*'i hakkında da pek çok eser kaydedilmiştir.

İbn Mâce bölümünde, onun hayatı, hocaları ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonraki bölümlerde ise *Sünen* üzerine yapılan çalışmalar ayrı başlıklar halinde zikredilmiştir.²³⁵

²³⁴ el-Hamâde, Fâdıl b. Halef, **Menhecu'l-İmâm İbn Mâce**, Daru Atlâsı'l-Hadrâ, Riyad, 2014, s. 8-16.

²³⁵ eş-Şâyi', **a.g.e.**, s. 407-430.

10. **İnnemâ mevâkiuhâ ve esrâruhe'l-belâğiyye fî Süneni İbn Mâce**, Maşyâ Vemînoğ, Daru'l-Muktebes, Beyrut, 2018.

Çinli araştırmacı Maşyâ Veminoğ, Sünen'de geçen ve içinde "İnnemâ" kelimesi bulunan rivayetleri toplayıp belagat ilmi açısından kritiğini yapmıştır. Mukaddimede "İnnemâ" kelimesinin nahiv ve belagat alimleri için ne ifade ettiğine değinmiş, genel açıklamalarda bulunmuştur.²³⁶

11. **el-Ârâu'l-fıkhiyye li'l-İmâm İbn Mâce min hilâli kitâbihi's-Sünen**, Muhammed b. Suûd b. Muhammed er-Rebâih, Daru Rekâiz, Kuveyt, 2022.

İbn Mâce'nin fikhî bakış açısını tespiti için *Sünen*'i özelinde yapılmış bir çalışmadır. Müellif eserde, İbn Mâce'nin fikhî bakış açısını anlamak için kitabı beş fasılaya ayırmış ve ilk dört fasılın konuyla ilgili olmadığını beyan edip beşinci fasılda ilgili konuyu incelemiştir.

Kitap mukaddime, iki fasıl ve hatimeden oluşmaktadır.²³⁷

12. **Ucâletü'd-dârûra ve'l-hâce inde hatmi's-Sünen li'bni Mâce**, Hâfız Şemsuddîn es-Sehavî.²³⁸

13. **er-Ricâl li İbn Mâce (el-Kebir – el-Evsat -es-Sağîr)**, Muhammed Yâmin b. Münîr Ahmed el-Kâsimî, Murâd Abâd (Hindistan), t.y.

Sünen'de geçen bütün râvîler tespit edilip isimleri, künyeleri, sika veya zayıf oldukları, dereceleri ve tabakaları muhakkik alimlerin görüşleri ışığında açıklanmıştır. Çalışma, *Sünen*'de bulunan bütün râvîler hakkında çok geniş açıklamaları kapsamaktadır.²³⁹ Dolayısıyla Sünenin râvîleri hakkında bilgi almak isteyen araştırmacılar için çok kıymetli bir başvuru kitabı niteliği taşımaktadır.

3.11.2. Türkçe Çalışmalar

Yapılan araştırmalar neticesinde *Sünen* hakkında yapılmış üç adet Türkçe muhtelif çalışma tespit edilmiştir. Bunlar:

²³⁶ Maşyâ Vemînoğ, **İnnemâ muvâkiuhâ ve esrâruhe'l-belâğiyye fî Süneni İbn Mâce**, Daru'l-Muktebes, Beyrut, 2018, mukaddime.

²³⁷ Muhammed b. Suûd b. Muhammed er-Rebâih, **el-Ârâu'l-fıkhiyye li'l-İmâm İbn Mâce min hilâli kitâbihi's-Sünen**, Daru Rekâiz, Kuveyt, 2022, mukaddime.

²³⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, **a.g.e.**, II, 28.

²³⁹ el-Kâsimî, Muhammed Yâmin b. Münîr Ahmed el-Kâsimî, **er-Ricâl li İbn Mâce (el-Kebir – el-Evsat -es-Sağîr)**, Murâd Abâd (Hindistan), t.y., s. 3-4.

1.Sekiz Hadis İmamın Kitabından Rivayet Edilen Emir ve Yasak Hadisleri, trc. Hanifi Akın, İbnu'l-Mubârek el-Mevsîlî, Polen Yayınları, İstanbul, 2006.

İçlerinde İbn Mâce'nin *Sünen*'inin de olduğu sekiz hadis kitabından seçilmiş hadisleri ihtiva etmektedir. Toplamda yirmi üç bölümden oluşan bir kitaptır.

2.Yedi İmamdan Sahih Kudsî Hadisler, Derleyen: Seyfullah Erdoğan, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2015.

Kütüb-i Sitte'ye ek olarak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen sahih veya hasen derecesindeki isnatlarla gelmiş olan kudsî hadislerin toplandığı bir eserdir. Nadiren bu yedi kitabın dışında birkaç kudsî hadis de bulunmaktadır. Kitapta geçen her hadisin sıhhat derecesi ve rivayetin geçtiği kaynaklar dipnotta belirtilmiştir.

Birden fazla sahabeden rivayet edilen hadisin en kapsamlı olan metni seçilip konulmuştur. Kitabın giriş kısmında kudsî hadis ve yedi kitabın müellifleri hakkında muhtasar bilgiler bulunmaktadır.²⁴⁰

3.İbn Mâce, Ömer Faruk Özbek, Siyer Yayınları, İstanbul, 2022.

Eser, Nebevi Vârisler Projesi kapsamında kaleme alınmış ve İbn Mâce'ye ait pek çok konuda bilgiler verilmiştir. Her ne kadar İbn Mâce hakkında bilgiler verilse de eserin ikinci bölümünde *Sünen* hakkında gayet veciz bilgiler mevcuttur.

---

²⁴⁰ Erdoğan, Seyfullah, **Yedi İmamdan Sahih Kudsî Hadisler**, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2015, s. 7.

SONUÇ

İbn Mâce, günümüzde İran'ın otuz bir eyaletinden biri ve yedi bin yıllık geçmişe sahip en eski şehirlerinden olan, Hazar Denizi'nin güneyinde bulunan Kazvin'de 209/824 yılında doğmuştur. Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî'dir. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgilerin az olmasıyla birlikte yaklaşık 15-20'li yaşlarda hadis ilmine Kazvin'de başlamıştır. Geniş bir coğrafyada rihleler gerçekleştirmiş aralarında ünlü alimlerin de olduğu üç yüzden fazla hocadan dersler almıştır. İlim coğrafyasındaki bu gayretiyle beraber yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir.

Hadis otoriteleri onun hakkında “imam, hafız, sika, sebt, mutkin, makbul” gibi unvanlar kullanarak bu ilimdeki konumuna işaret etmişlerdir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Mâce'nin üç adet eseri bulunmaktadır. Bunlardan günümüze ulaşan ve tedavülde olan tek eseri *Sünen*'dir.

Tespitlerimize göre *Sünen* kitabının altı râvîsi bulunmaktadır. Günümüze ulaşan ve elimizde mevcut olan tek rivayeti Ebû'l-Hasen el-Kattân rivayetidir. Geriye kalan diğer rivayetler ise kısa bir süre içerisinde kaybolup gitmiştir. Kitap'ta toplamda 4341 hadis bulunmaktadır. Bu hadislerin 3128'i Kütüb-i Sitte müellifleri tarafından da rivayet edilmiştir. Geri kalanlar ise Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan ve “zevâid” diye isimlendirilen hadislerdir. Bunların sayısı ise 1213'tür.

Hicrî III. asırda telif edilen *Sünen*, hicrî VI. asırdan itibaren Kütüb-i Sitte'den sayılmış, kazandığı bu şöhretten dolayı İslam dünyasına yayılmıştır. *Sünen*'e olan bu ilgi, doğal olarak alimlerin onun üzerine çalışmalar yapmasını sağlamıştır. Tespit ettiğimiz kadarıyla; baskılar, şerhler, hâşiyeler, zevâid, muhtasarlar, müstahrecler, fihristler, tercümeleler, akademik ve muhtelif çalışmalar başlıkları adı altında, *Sünen* üzerine toplamda 198 adet Türkçe ve Arapça çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak, Türkiye de dahil olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde bulunan 28 kütüphanede toplamda 65 adet yazma nüshası tespit edilmiştir.

Sünen üzerine yapılan çalışmaların tasnifi şöyledir:

Baskıları: 41 adet.

Şerhleri: 27 tanesi Arapça, 1 tanesi Türkçe toplamda 28 adet.

Hâşiyeleri: 11 adet.

Zevâidi: 2 adet.

Muhtasarları: 3 tanesi Arapça, 1 tanesi Türkçe toplamda 4 adet.

Müstahrecleri: 1 adet.

Fihristleri: 4 adet.

Tercümelere: 4 adet.

Doktora çalışmaları: 7 tanesi Arapça, 3 tanesi Türkçe toplamda 10 adet.

Yüksek Lisans çalışmaları: 22 tanesi Arapça, 8 tanesi Türkçe toplamda 30 adet.

Makale çalışmaları: 36 tanesi Arapça, 11 tanesi Türkçe toplamda 47 adet.

Muhtelif çalışmalar: 13 tanesi Arapça, 3 tanesi Türkçe toplamda 16 adet.

Yazma nüshalar: 16 tanesi Türkiye dışında 14 kütüphanede, 49 tanesi Türkiye'deki 14 kütüphanede toplamda 65 yazma.

Sünen üzerine yazılmış klasik ve akademik muhtelif çalışmaları listeleyen ve haklarında bilgi veren eserler bulunmaktadır. Bu eserler içerisinde en fazla çalışmanın tespit edildiği ve bilgilerin verildiği eser, Abdulaziz eş-Şâyi'nin *el-Kütübü's-Sitte ve eşheru şurûhihâ ve havâşihâ ve ebrezu'd-dirâsâti'l-muâsırati aleyhâ* isimli kitabıdır. Müellif bu eserde *Sünen* üzerine yapılan 44 adet çalışmayı tespit etmiştir.

Uzun ve geniş kapsamda yaptığımız araştırmalar neticesinde toplamda 198 eserin tespiti ve değerlendirmesiyle ortaya koyduğumuz tezimizin, *Sünen* üzerine yapılan en geniş literatür çalışmasının olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmaya kaydettiğimiz eserler hakkında uzun, orta ve kısa hacimde bilgiler verilmiş, bununla beraber bir takım değerlendirme ve tespitler yapılmıştır.

Bu değerlendirmeler neticesinde *Sünen* üzerine ilk çalışmanın XII. asırda yapıldığı tespit edilmiştir. XIX. asra kadar yaklaşık yedi yüz senede eser üzerine; 10 adet şerh, 2 adet hâşiyeye, 2 adet zevâid, 1 adet muhtasar ve 3 adet muhtelif çalışma olmak üzere toplamda 18 adet çalışma yapılmıştır. Kanaatimizce bu durağanlığın sebebi, *Sünen*'in Kütüb-i Sitte içerisindeki diğer kitaplara nazaran şöhrete daha geç kavuşmasıdır.

Sünen üzerine yapılan çalışmalar, XIX. asırdan itibaren hız kazanmış ve günümüze kadar eser üzerine 180 adet çalışma yapılmıştır. Özellikle son otuz yılda *Sünen*'e olan rağbet artmış, bunun neticesinde eser üzerine pek çok hacimli şerh ve akademik çalışma yazılmıştır.

Yapılan bütün bu çalışmalar ele alındığında, müellifler konularını genelde şu minvalde seçmişlerdir: “Şerhler, hâşiyeler, tahkikler, *Sünen*'in zevâidi, bâb başlıkları, İbn Mâce'nin fikhî bakış açısı, *Sünen*'de olduğu iddia edilen mevzû rivayetlerin tespiti ve incelenmesi, *Sünen*'deki râvîler ve *Sünen*'in Kütüb-i Sitte ile muhtelif açılardan karşılaştırılması.”

Çalışma süresince her bir eserin aslına müracaat edip kitap hakkında ilk önce eserin ana gayesini oluşturan genel bilgiler ile daha sonra içeriği başta olmak üzere kitabın tanınmasına yardımcı olacak muhtelif bilgiler verilmiştir. Eserler hakkında verilen bilgiler şayet kitap basılmamışsa yazma nüshaları; basılmışsa neşrine dair tahkik edenin ismi, basıldığı yer, basım tarihi şeklinde verilmiştir. Çalışmayla ilgili varsa ek kanaatimiz bildirilerek o alanda araştırma yapmak isteyenlere yardımcı olma gayesi güdülmüştür.

Kitaplar hakkında verdiğimiz bu bilgilerle İbn Mâce'nin *Sünen*'i üzerine yapılmış çalışmaların kataloğu çıkarılmıştır. *Sünen*'i araştırmak, okumak ve incelemelerde bulunmak isteyenlere, çalışmalar kategorize edilip farklı hacimlerde bilgiler verilmek suretiyle istifadeye sunulmuştur.

Tezimizin, İbn Mâce ve *Sünen*'i hakkında yapılacak yeni çalışmalara ışık tutmasını ve literatüre katkı sağlamasını temenni ederiz.

KAYNAKÇA

- A'zamî, Muhammed Mustafa, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, trc. Recep Çetintaş, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2015.
- Abdullah Muhammed el-Habeşî, **Camiu's-şurûh ve'l-havâşî**, el-Mecmeu's-Sekafî, Birleşik Arap Emirlikleri, 2004.
- Abbas, Settâr Muhammed, **er-Ruvâtü'd-duafâ ve'l-mechûlîn ve'l-mütekellem fihimu'l-lezîne inferade İbn Mâce bi'r-rivâyeti anhum an ashâbi'l-kütübi'l-hamse "el-Buhârî ve'l-Müslim ve Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve'n-Nesâî" Dirâse Nakdiyye**, Câmiatü Tikrît, Bağdat, 2009.
- Abdulhalîm, Necât Muhammed Abdulmecid, **el-Ehâdisü'l-vâride fi'l-mehdî fi Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve İbn Mâce, cem'an ve tahrîcen ve dirâse**, Câmiatü'n-Nîleyn, Hartum, 2020.
- Abuzerov, Namig, **İbn Mâce'nin Zevâid Rivâyetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2005.
- İbn Mâce'nin "Mevzû" Sanılan Bazı İletli Rivayetleri Üzerine", **Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Elmi Mecmuası = Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin İlmi Mecmuası**, Bakü, 2008, sy. 10.
- Adem, Hasen İdris, **el-Hurûfu'n-nâsibe li'l-esmâ ve te'sîruhe't-terkîbî ve'd-delâliyyî, dirâse tahlîliyye fi kitabî'z-zühd min Süneni İbn Mâce**, Câmiatü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, Kuala Lumpur, 2013.
- Ahatlı, Erdinç, "Cumhuriyet Dönemi Türkçe Hadis Şerhlerine Dair Bazı Mülahazalar -Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Dârimî Şerhleri Üzerine Bir Analiz-", **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2008, c. VI, sy. 2.
- Ahmed, Velîd b. Hâlid Besyûnî, **Mesâilü'l-akîde fi Süneni İbn Mâce el-kısmu'l-evvel (el-i'tisâm bi's-sünneti ve'l-cemaâti ve't-tevhîd)**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1995.
- Akl, Abdurrahman b. Abdilaziz, "Derecetü'l-ehâdisi'l-letî inferade bihâ el-İmâm İbn Mâce", **Mecelletü'l-ulûmi's-şer'iyye**, Büreyde, 2021, c. XV, sy.3.
- Ali, Mustafa Mahmud, "Takdîmu Süneni'l-İmâm İbn Mâce ve ca'luhû sâdise'l-kütüb", **Vizâratu't-ta'lîmi'l-âlî ve'l-bahsi'l-ilmî**, Bağdat, 2018, c. 1, sy. 9.
- Ali, Mustafa Mahmud – Osman, Fadlân b. Muhammed, "er-Ruvâtu's-sikâtü'l-lezîne inferade'l-İmâm İbn Mâce bi'r-rivâyeti anhum dîne'l-kütübi'l-hamse", **Mecelletü'l-ulûmi'l-islâmiyye**, Gazze, 2018, c. I, sy. 1.
- Altunkaynak, Fahri, **Muhtasar Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi**, Kervan Yayın Dağıtım, Konya, 2017.
- Anezî, Sad b. Habîb, **Misbâhu'z-zücâce fi zevâidi İbn Mâce li'l-Hâfız Şihâbiddîn el-Bûsîrî min evveli kitâbi'l-cenâiz ilâ nihâyeti bâb meni'd-ddâne**

deyken lem yenvi kadâehû min kitâbi's-sadakât dirâseten ve tahkîkan, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2010.

Asrâvî, Abdülaziz Ebû Şuayb, “Ehâdîsü mevzûa fi Süneni İbn Mâce min hılâli ameli'l-muhakkıkayn Şuayb ve Beşşâr, cem'an ve dirâse”, **Mecelletü usuliddîn**, Zliten, 2017, sy. 3.

Altıkulaç, Tayyar, “Hişâm b. Ammâr”, **DİA**, TDV Yayınları, XVIII, 151, İstanbul, 1998.

Aydınlı, Abdullah, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, İFAV, İstanbul, 10.Baskı, 2019.

Âyid, Mâzin Nâcî – Geylânî, Haydar Abdülaziz İsmail Hamd, “Merviyyâtü't-tâbiyyi el-Esved b. Yezîd en-Nehâî fi Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye”, **Mecelletü külliyyeti't-terbiyyeti'l-esâsiyye**, Bağdat, 2022, sy. 116.

Âzimî, Mansur b. Abdillâh, “Dirâse hadîsiyye tahlîliyye li-hadîsi'n-Nebî sallallahu aleyhi ve sellem -lâ tezâlu tâifetün min ümmetî mansûrîn- min rivâyeti İbn Mâce”, **el-Mecelletü'l-ilmîyye li-külliyyeti usûli'd-dîn ve'd-da've**, Zekâzık, 2020, c. IV, sy. 32.

Bağcı, Musa, “İbn Mâce'nin es-Sünen Adlı Eserinin Mukaddime'sinin Tahlili = Analysis of Ibn Maja's Named al-Sunan Work of Mukaddima”, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, 2010, c. II, sy. 3.

Bağdatlı İsmail Paşa, **İzâhu'l-Meknûn**, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Bâltû, Âliye Abdillâh, “es-Sünenü'l-Erba'a ve menziletühâ beyne kütübî's-sünne”, **Mecelletü merkezi'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Kahire, 2013, sy. 35.

Brown, Jonathan Ac, “İbn Mâce'nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i Sitte'nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık”, çeviren: Elif Beyza Demirtaş, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2013, c. XI, sy. 1.

Basrî, Abdillâh b. Salim b. Muhammed, “Hatmu Süneni'l-Hâfız İbn Mâce”, thk. el-Ummâş, Bedr b. Muhammed b. Muhsin, **Mecelletü'l-hikme**, Suudi Arabistan, 2005, sy. 31.

Başaran, Selman, “Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Mechul Olarak Vasıflandırması”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa, 1987, c. II, sy. 2.

Bâtlî, Ahmed b. Abdillâh, “Cüz' fihî min garâibi Süneni'l-İmâm el-Hâfız Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kâzvinî intikâu'l-Hâfız Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, dirâse tahlîliyye ve tahkîk ve tahrîc”, **Mecelletü Câmiatü Ümmi'l-Kurâ li-ulûmi's-şerîa ve'l-luğati'l-arabiyye ve âdâbihâ**, Mekke, 2003, c. XVI, sy. 28.

Beşîr, Racâ Fethu'l-Alîm Câdîn, **Esâlîbu's-şart fi Süneni İbn Mâce dirâse nahviyye tatbîkiyye**, Camiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 2008.

Birzâlî, Muhammed b. Yusuf, “Kitâbu'l-erbaîni't-tibbiyyeti'l-müstahrece min Süneni İbn Mâce ve şerhihâ”, thk. Kennûn, Abdillâh, **Mecelletü ma'hedu'l-mahtûtâti'l-arabiyye**, Mısır, 1972, c. I, sy. 18.

- Brockelmann, Carl, **Târîhu'l-edebi'l-arabî**, trc. Dr. Abdulhalim en-Neccâr, Dâru'l-Meârif, Kahire, t.y.
- Cebûrî, Müsennâ Ahmed Vika' Ali, **el-Îmâm Muhammed b. Müsennâ ve merviyâtuhû fi Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye**, Câmîatü Tikrît, Bağdat, 2011.
- Cümeý'ân, Hüseyin Hamdân Felîh, **Fıkhü'l-Îmâm İbn Mâce fi Sünenihî min hilâli terâcimi'l-ebvâb**, Câmîatü'l-Yermûk, Ürdün, 2014.
- Çakan, İsmail Lütüfî, **Hadis Edebiyatı**, İFAV, İstanbul, 15.Baskı, 2014.
- ....., "Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir", **DİA**, VI, 468, İstanbul, 1992.
- Çubukcu, İsa, **İslam Mezhepleri Tarihi Açısından İbn Mâce'nin Mukaddime'si**, Süleyman Demirel Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta, 2021.
- Daudî, Halid Zaferullah, **Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2.Baskı, 2022.
- Dehlevî, Şah Veliyyullah, **Büstanü'l-muhaddisîn**, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002.
- Demîrî, Ebû'l-Beka Muhammed b. Musa b. İsa b. Ali b. el-Kemâl, "**ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce, dirâse ve tahkîk: Min evveli hadîs "Fadlu Sa'd b. Ebî Vakkâs" ilâ nihâyeti hadîs "külle yevmin hüve fi şe'n" min ennehû yağfiru zenben ve yuferricu kerben**", thk. Abdullah b. Abdurrahîm b. Abdullah el-Âmirî, Mekke, 2008.
- Deyîhî, Muhammed İsmail Muhammed, "el-Minhâcü'n-nebeviyyü fi idâreti'l-a'mâl ve tenmiyetihâ, min hılâli kitâbi't-ticâra min Süneni İbn Mâce: dirâse mukârene", **Mecelletü ulûmi'l-arabiyye ve'l-insâniyye**, Büreyde, 2016, c. IX, sy. 3.
- Dumeynî, Müsfîr b. Garmullah, **Ziyâdâtü Ebî'l-Hasen el-Kattân alâ İbn Mâce**, Daru'l-Muğnî, Riyad, 1991.
- Ebû Umeyr, Fâyiz Abdulfettah Ahmed, "el-Eimmetü'l-Erba'a ashâbu's-Sünen müstevâ ricâlihîm ve kıyasu şartihîm fi't-tabakâti fi sünenihîm", **Cerş li'l-buhûs ve'd-dirâsâ**, Ürdün, 2000, c. V, sy. 1.
- Elbânî, Muhammed b. Nâsıruddîn el-Elbânî, **Sâhihu İbn Mâce**, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997.
- ....., **Daifu İbn Mâce**, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1997.
- Engin, Sezai, **Hadis Şerh Geleneğinde Hâşiye ve Ta'likalar**, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2.Baskı, 2021.
- Erdoğmuş, Seyfullah, **Yedi İmamdan Sahih Kudsî Hadisler**, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2015.
- Erkaya, Musa, **İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

- “İbn Mâce ve Eser Karizmasının Oluşumu”, **İslamî İlimler Dergisi**, Çorum, 2007, c. II, sy. 2.
- Ebû'l-Hasen el-Askerî, **Kitabü's-serâir**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, thk. Muhammed b. Abdullah es-Serî', Beyrut, 2018.
- Fakîh, Hânî Ahmed, “el-Ehâdîsü'l-vâride fî gadabi'n-nebiyyi sallallahu aleyhi ve sellem ve delâlâtühe't-teşriyye, cem' ve dirâse limâ verade minhâ fi's-Süneni'l-Erba'a mimmâ leyse fi's-Sahîhayn”, **Mecelletü'l-hadîs**, Malezya, 2016, sy. 11.
- Fakîr el-Arabî, **Muhtasaru İbn Mâce**, Daru'l-Eser, Mısır, 2022.
- Ferec, İbrahim Muhammed Ali, “Men uhtulife fî suhbetihî ve leyse lehû fî Süneni İbn Mâce sivâ hadîsin vâhid, cem' ve dirâse”, **Mecelletü Câmîatü's-Şârîka li'l-ulûmi's-şer'iyye ve'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Birleşik Arap Emirlikleri, 2019, c. XVI, sy. 2.
- Guşeymî, Abdolvâsi' Muhammed Gâlib, “Yezîd b. Ebân er-Rakkâşî ve merviyâtuhû an Enesi'bni Mâlik fî Süneni't-Tirmizî ve'bni Mâce, dirâse nakdiyye”, **Ebhâs**, el-Hudeyde, 2018, sy. 12.
- “Atıyye b. Sa'd el-Avfî ve merviyâtuhû fî Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve'bni Mâce, dirâse nakdiyye”, **Mecelletü'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Irak, 2019, sy. 59.
- “Merviyâtü'l-Müsennâ b. Sabbâh an Amr b. Şuayb fî Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve İbn Mâce ve Müsnedi Ahmed, dirâse nakdiyye”, **Mecelletü'l-âdâb**, Zamar, 2020, sy. 17.
- Güner, Osman, İbn Mâce'nin Süneni ve Kütüb-i Sitte'deki Yeri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Samsun, 1996, sy. 8.
- Hamâde, Fâdıl b. Halef, **Menhecü'l-İmâm İbn Mâce**, Daru Atlâsı'l-Hadrâ, Riyad, 2014.
- Hamdân, Fadl Abdülhâdî Hamd Sâlim, **et-Tedâvî fi's-sünneti'n-nebeviyye dirâsetün mevdûiyetün fî dav'i'l-Kütübi's-Sitte**, Câmîatü'l-Kurani'l-Kerîm ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Sudan, 2001.
- Hammâd, Müeyyed b. Hammâd b. Abdilaziz, **Misbâhu'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce li'l-Hâfız Şihâbiddîn el-Bûsîrî min evveli kitâbi't-tıb ilâ nihâyeti'l-kitâb dirâseten ve tahkîkan**, el-Câmîatü'l-İslâmiyye, Medine, 2012.
- Hasen, Hâlid b. Muhammed Fehd, “**ed-Dibâce alâ Süneni İbn Mâce**” telif: **Kemâlüddîn Ebi'l-Bekâ, Muhammed b. Musa b. İsa eş-Şafîi el-Ma'rûf bi-Demîrî, dirâse ve tahkîk: Min evveli bâb “men senne sünneten haseneden ev seyyieten” ilâ nihâyeti bâb “el-muhâfazatu ale'l-vudû**”, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 2008.
- Hassûne, Hişâm Fâris Yakub, **Muhammed b. Yezîd İbn Mâce ve menhecuhû fî Sünenihî**, Câmîatü Âl el-Beyt, Ürdün, 2000.
- Hâşimî, Sa'dî, “Dirâse havle kavli Ebî Zûr'a er-Râzî fî Süneni İbn Mâce”, **Mecelletü'l-Câmîati'l-İslâmiyye**, Medine, 1980, sy. 47-48.

- Havrî, Muhammed Avde Ahmed, “Menhecü't-tashîh ale'l-bâb inde İbn Mâce fi Sünenihî, dirâse tatbîkiyye alâ kitâbi'l-hudûd”, **Mecelletü'l-ulûmi's-ser'iyye**, Büreyde, 2017, c. X, sy. 4.
- Havvâs, Târik b. Abdirrahman b. Muhammed, **Mesâilü'l-akîde fi Süneni İbn Mâce, el-kısmu's-sânî (el-îmân bi'l-yevmi'l-âhir, el-îmân bi'l-kader, mesâilü'l-îmân)**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1998.
- Hatipoğlu, Haydar, **Sünen-i İbn Mâce Şerhi**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982.
- Hefîl, Abdülaziz b. Abdillâh b. Osman, “el-Ehâdisü'l-letî eallehe'l-İmâm İbn Mâce fi Sünenihâ, tahrîc ve dirâse”, **Mecelletü'l-ulûmi's-ser'iyye**, Suudi Arabistan, 2011, sy. 21.
- İbn Asâkîr, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, **Târîhu Medîneti Dimaşk**, thk. Muhibbuddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrâvî, Dâru'l-Fikr, 1990.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbas Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebû Bekir, **Vefeyâtü'l-a'yân**, thk. İhsan Abbas, Daru Sâdir, Beyrut, 1994.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî, **Tehzîbu't-Tehzîb**, Matbaatü Dâireti'l-Maârîfi'n-Nizâmiye, Hindistan, 1908.
- ....., **en-Nüket alâ kitâbi İbni's-Salâh**, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, thk. Rabî b. Hâdî Umeyr, Medîne, 1984.
- ....., **Lisânü'l-mîzân**, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 2002.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1986.
- ....., **İhtisâru ulumi'l-hadîs**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.
- İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî, **Ulûmu'l-hadîs**, thk. Nuruddin Itr, Dâru'l-Fikr, 3.Baskı., Dimaşk, 1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvinî, **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut, 2009.
- ....., **Sünen**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Şirketü't-Tibâati'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, Riyad, 2.Baskı, 1984.
- ....., **Câmiu's-Sünen**, thk. Nizâm Yakûbî, Daru'l-Muktebes, Beyrut, 2019.
- ....., **Sünenü İbn Mâce**, thk. M. Fuâd Abulbâki – thrc. Dr. Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, Daru'l-Hadîs, Kahire, 2005.
- ....., **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut, 2009.
- İbn Mülakkin, Siracuddîn Ömer b. Ali b. Mülakkin eş-Şâfiî (ö.804/1401), **Mâ temessü ileyhi'l-hâce alâ Süneni İbn Mâce**, thk. Nureddin Talib riyasetinde komisyon, Beyrut, 2017.

- İbrahim, Mücahid Musa Hüseyin, **el-Cümletü't-talebiyye fî Süneni İbn Mâce, dirâse tahlîliyye belâgiyye**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 2014.
- İsmail, Haldun Nûrî, “Teârudu't-tevsîk fî'r-râvi'l-vâhid inde'z-Zehebiyyi ve'bni Hacer fî Süneni İbn Mâce ve'n-Nesâî”, **Mecelletü câmiati'l-enbâr li'l-ulûmi'l-islâmiyye**, Enbar, 2019 c. X, sy. 40.
- Ka'ka' Mehdi Salih, “Ehâdisu'r-rukye min ledği'l-hayye ve'l-akreb fî Süneni İbn Mâce, dirâsetün tahlîliyyetün”, **el-Mecelletü'l-akâdîmiyye'l-ilmîyye**, Bağdat, 2020, c. XI, sy. 6.
- Kandemir, M. Yaşar, “İbn Mâce”, **DİA**, TDV Yayınları, XX, 161-162, İstanbul, 1999.
....., “Sünen”, **DİA**, TDV Yayınları, XXXVIII, 141-142, İstanbul, 2010.
- Karnî, Muhammed b. Nâsır b. Muhammed, **Dirâsetü ricâli İbn Mâce ellezîne teferrade bi'l-ihrâci anhüm an bakîyyeti'l-kütübi's-sitteti'l-uhrâ**, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1986.
- Kâsımî, Muhammed Yâmin b. Münîr Ahmed el-Kâsımî, **er-Ricâl li İbn Mâce (el-Kebir – el-Evsat -es-Sağîr)**, , Murâd Abâd (Hindistan), t.y.
- Kayıhan, Esra, **el-Bûsîrî ve Zevâid-i İbn Mâce'sinde İsnâdı "Sahîh" Diye Değerlendirdiği Rivayetler**, Hitit Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri, Çorum, 2019.
- Kehhâle, Ömer Rıza, **Mu'cemu'l-müellifîn**, Mektebetü'l-Müsennâ ve Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- Kerîme, Mahmud Ömer İbrahim – Tarşânî, Yâsir Muhammed, “Sıyağu'n-nehy fî terâcimi Süneni İbn Mâce dirâse usûliyye”, **Mecelletü usûliş's-şeria' li'l-ebhâsi't-tehassusîyye**, Londra, 2018. c. 4, sy. 2.
- Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, **Hadis Literatürü**, trc. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Kızılorman, Hatice, **İbn Mâce'nin (ö. 273/887) es-Sünen'indeki Megâzî Rivayetlerinin Tespiti ve Siyer- Megâzî Kaynaklarıyla Mukayesesi**, Sakarya Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Sakarya, 2019.
- Kızılorman, Hatice – Levent Öztürk, “İbn Mâce'nin (Ö.273/887) Es-Sünen Adlı Eserinde Yer Alan Hz. Peygamber'in Savaşları (Gazveleri) ile İlgili Rivayetler ve Kaynakları = The Narratives About the Battles of the Prophet Muhammad (Ghazawat al-Nabi) in Ibn Majah's (d.A.H. 273/A.D.887) Al-Sunan and Their Sources”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research**, 2019, c. XII, sy. 63.
- Kureşî, Fethurrahman, “el-Ahbâru'l-mevzûa' fî Süneni İbn Mâce, dirâse nakdiyyetün”, **el-Basîra**, Pakistan, 2012, sy. 1.
- Kuzudişli, Bekir, **Hadis Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2017.

- Makdîsî, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir, **Şurûtu'l-eimmeti's-sitte**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- Makdîsî, Ebû Muhammed Abdulganî b. Abdu'l-Vâhid, **el-Kemâl fi esmâ'i-ricâl**, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl Nu'mân, el-Heyetü'l-Âmme, 1.Baskı, Kuveyt, 2016.
- Maşyâ Vemînoğ, **İnnemâ mevâkiuhâ ve esrâruhe'l-belâgiyye fi Süneni İbn Mâce**, Daru'l-Muktebes, Beyrut, 2018.
- Medhalî, Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed, “es-Sünnetü'n-nebeviyye ve devruhâ fi tahkîki'l-emni'l-fikrî ve't-teâyüşi's-silmî beyne efrâdi'l-müctemai': dirâsetün istikrâiyye li-ehâdîsi's-Süneni'l-Erba'a: Ebî Dâvud ve't-Tirmizî ve'n-Nesâi ve İbn Mâce”, **Mecelletü külliyyeti dâri'l-ulûm**, Kahire, 2019, sy. 124.
- Mes'î, Nureddin Abdusselam, **el-Medhal ilâ Süneni'l-İmam İbn Mâce**, Mektebü's-Şuûni'l-Fenniyye, Kuveyt, 1.Baskı, 2008.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemalüddin Yusuf b. Abdurrahman. Yusuf el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâ'r-ricâl**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980.
- Moğultây, Ebû Abdillâh Alâüddîn Moğultây b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî el-Hikrî, **İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâ'r-ricâl**, thk. Muhammed b. Osman, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı., 2011.
- Muhammed b. Suûd b. Muhammed er-Rebâih, **el-Ârâu'l-fıkhiyye li'l-İmâm İbn Mâce min hılâli kitâbihi's-Sünen**, Daru Rekâiz, Kuveyt, 2022.
- Muhammed es-Saîd b. Beynûnî Zağlûl, **Fehârisu Süneni İbn Mâce**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Muradov, Sefa, **İbn Mâce'nin Sünen'inde Mevzû Olduğu İleri Sürülen Rivayetler ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2014.
- Neysânî, Muhammed Ali Ahmed, **Muhtelifu'l-hadîs inde'l-İmâm İbn Mâce fi Sünenihî ceman ve dirâseten ve mukâreneten**, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 2022.
- Nu'mânî, Muhammed Abdurreşid, **el-İmâm İbn Mâce ve kitâbuhu's-Sünen**, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Beyrut, 3.Baskı, 1998.
- Özbek, Ömer Faruk, **İbn Mâce**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2022.
- Özbek, Arif – Yıldız, Hüseyin (trc.), **Sünen İbn Mâce**, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2023.
- Özşenel, Mehmet, **Pakistan'da Hadis Çalışmaları**, İFAV, İstanbul, 2014.
- Parlıyan, Abdullah, **Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi**, Konya Kitapçılık, 2008.
- Râfîî, Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdulkerîm Ebû'l-Kasım er-Râfîî el-Kazvinî, **et-Tedvîn fi ahhâri Kazvin**, thk. Azizullah el-Atâridî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

- Robson, James, “Sünen-i İbn Mâce'nin (Nüshalarının) Rivâyeti”, çeviren: Musa Erkaya, **Dinî Araştırmalar**, 2005, c. VIII, sy. 23.
- Rüstem, Muhammed b. Zeynelâbidîn, “Fıkhu't-terâcim fi's-Süneni'l-Erba'a”, **el-İhyâ**, Fas, 2001, sy. 18.
- Rüstemi, Mustafa Reşîd, **Merviyâtu Ebî Bekir es-Siddîk fi's-Süneni'l-Erba'a, cem'an ve dirâse**, Câmîatü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, Kuala Lumpur, 2017.
- Safedî, Muhammed b. Abdillâh, “Muhtelifü'l-hadîs inde'l-İmâm İbn Mâce fi Sünenihî, ebvâbu'l-menâsik ve'l-edâhî ünmûzecen”, **Mecelletü'l-Câmîati'l-İslâmiyye li'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Gazze, 2023, c.XXXI, sy.1
- ....., “Muhtelifü'l-hadîs fi Süneni İbn Mâce: Ebvâbu mâ câe fi's-siyâm ünmûzecen”, **Mecelletü'l-câmîati'l-islâmiyye li'd-dirâsâti'l-islâmiyye**, Gazze, 2023, c. XXXI, sy. 2.
- Saleh, Khalid Ahmed Saleh, **Kütüb-i Sitte'de Mevzû Hadisler: Ebû Davud ve İbn Mâce Örneği**, Gaziantep Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Gaziantep, 2021.
- Sâlim, Fadl Abdulhâdi b. Hamd, **el-En'âm fi's-sünneti'n-nebeviyye fi dav'i's-Süneni'l-Erba'a (Süneni Ebî Dâvûd – et-Tirmizî – en-Nesâi – İbn Mâce) tahrîc ve dirâse**, Câmîatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 1996.
- Sâlîme, Sanûka, **İnâyetü'l-İmâm İbn Mâce bi muhtelifü'l-hadis min hilâli kitâbihi's-Sünen**, Câmîatü's-Şehîd Hammu Lahdar, Cezayir, 2016.
- Safâ el-Adevî, **İhdâu'd-dîbâce bi-şerhi Süneni İbn Mâce**, Daru'l-Yakîn, Kahire, 2001.
- Sâlîme, Muhammed Sâlim Hafîza, “İsmu't-tafdîl fi Süneni İbn Mâce dirâse sarfiyye delâliyye”, **Havliyyâtu âdâbi Ayn Şems**, Kahire, 2018, özel sayı.
- Sâni', Abdunnâsir Muhammed Kâyîd Ali, “Hadîsu Cubâre b. Muğallis fi Süneni İbn Mâce, dirâse ve tahkîk”, **Ebhâs**, el-Hudeyde, 2017, sy. 7.
- Sarıkaya, M. Saffet- İsa Çubukcu, “Ehl-i Hadis İçerisinde İbn Mâce'nin Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Isparta, 2021, sy. 47.
- Seyyid Memdûd es-Seyyid Muhammed, “Cevâmiu'l-kelim fi ehâdîsi'l-ibâdât-Süneni Ebû Dâvûd ve'bni Mâce ve't-Tirmizî nemûzecen-”, Câmîatu'l-Mansûra, Mansure, 2022.
- Sezen, F. Sedanur, **Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de Hadis Rivâyet Eden Kadın Sahabîler**, Bursa Uludağ Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa, 1996.
- Sezgin, M. Fuad, **Târîhu't-türasi'l-arabî**, trc. Mahmud Fehmî Hicâzî, Câmîatu'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1991.
- ....., **Buhârî'nin Kaynakları**, Otto Yayınları, 5.Baskı., Ankara, 2017.

- Sıddık Hasen Hân, Muhammed Sıddık Bahâdır Hân b. Hasen b. Ali İbn Lutfilliah el-Hüseynî el-Buhârî el-Kannevcî, **Kitâbu'l-hitta fî zikri's-sihâhi's-sitte**, Dâru'l-Kütübî't-Talîmiyye, Beyrut, 1985.
- Sülâsînî, Suheyb Velîd Misbâh, **el-Mubhemûn fî mutûni's-Süneni'l-Erba'a: Dirâye ve rivâye**, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Gazze, 2018.
- Süleyman, Saliha İsa, **Zevâidü ricâli Süneni'l-İmâm İbn Mâce alâ ricâli'l-Kütübî'l-Hamse**, Câmiatü Ümmi Dürmân el-İslâmiyye, Sudan, 2001.
- Şanverdi, Hasan, **İbn Mâce'nin Sünen'indeki Mevzû Rivayetler ve Değerlendirilmesi**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kilis, 2022.
- Şasrî, Sa'd b. Nâsır b. Abdilaziz, “Ârâu'l-İmâm İbn Mâce el-usûliyye min hılâli terâcimi ebvâbi Sünenihâ”, **Mecelletü'l-buhûsi'l-islâmiyye**, Suudi Arabistan, 2001, sy. 63.
- Şattî, Latîfe Mahmud Müzîb, **el-Ehâdisü'l-garâib fî Süneni İbn Mâce dirâse mukârene maa' Süneni't-Tirmizî**, Câmiatü'l-Yermûk, Ürdün, 2010.
- Şâyi', Abdülaziz b. Abdullah b. Muhammed eş-Şâyi', **el-Kütübü's-Sitte ve eşheru şurûhihâ ve havâşihâ ve ebrezu'd-dirâsâti'l-muâsirati aleyhâ**, 2.Baskı, 2021.
- Şehrî, Avd Ahmed, **Misbâhuz'z-zücâce fî zevâidi İbn Mâce “min kitâbi ittibâi's-sünne ilâ kitâbi ikâmeti's-salât” dirâse ve tahkîk**, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine, 1984.
- Şimşek, Yasin, **İbn Mâce'nin Mukaddime'sindeki Hadisler Işığında Kelâmî Meseleler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir, 2021.
- Şuaybî, Mâcid Hamid Halef Suveydân – eş-Şuaybî, Sâmîr Abdullah Davud Süleyman, “Merviyyâtü'l-abâdileti's-selâse an Ebî Lehîa el-Ma'lûle fî Süneni Ebî Dâvûd ve'n-Nesâî ve İbn Mâce”, **Mecelletü külliyyeti dâri'l-ulûm**, Kahire, 2016, sy. 96.
- Tarîfî, Abdülaziz b. Merzûk et-Tarîfî, **et-Ta'likât alâ Süneni İbn Mâce**, (nşr. Muhammed b. Abdullah el-Usayrî, t.y.
- Temîmî, Şâdî İsmail Hâlidî Ebû Hâlid, **el-Âsaru'l-mevkûfe ale's-sahâbe fî Süneni İbn Mâce**, el-Câmiatü'l-Ürdüniyye, Amman, 2003.
- Topgül, Muhammed Enes (editör: Mustafa Macit Karagözoğlu), **Hadis Şerh Literatürü II**, İFAV, İstanbul, 2022.
- Toksarı, Ali, “İbn Nümejr”, **DİA**, TDV Yayınları, XX, 237, İstanbul, 1999.
- Tozlu, İbrahim, “Özellikleri ve Metodu İtibari ile İbn Mâce'nin İlk Şerhi el-İ'lâm”, **Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA) = International Journal of Islamic Studies (IJIS)**, 2017, c. III, sy. 1.
- Uğur, Mücteba, “Bündâr, Muhammed b. Beşşâr”, **DİA**, TDV Yayınları, VI, 488-489, İstanbul, 1992.
- ....., **Hadis İlimleri Edebiyatı**, TDV Yayınları, Ankara, 1996.

- Ukalâ, Âişe bnt. Ferrâc b. Alî, “Simâtü menheci İbn Mâce fi Sünenihî”, **Mecelletü'l-buhûs ve'd-dirâsâti's-şer'iyye**, Mısır, 2016, c. V, sy. 53.
- Velioğlu, Kenan, **Buhârî'nin Sahîh'indeki “Deavât” Bölümü ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki Duâ” Bölümünün Mukayesesi**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Van, 2012.
- Vellvî, Muhammed b. Ali b. Âdem b. Musa el-İtyûbî el-Vellvî, **Meşâriku'l-envâri'l-vehhâce ve metâli'u'l-esrâri'l-behhâce fi şerhi Süneni'l-İmâm İbn Mâce**, Daru'l-Mugnî, Riyad, 2006.
- Yardım, Ali, “İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir”, **DİA**, TDV Yayınları, XIX, 442-443, İstanbul, 1999.
- Yıldırım, Enbiya, **Hadis İlminin İncelikleri**, Ensar Neşriyat, 1.Baskı, İstanbul, 2021.
- Yücel, Ahmet, **Hadis Tarihi**, İFAV, 13.Baskı, İstanbul, 2014.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaût vd., Müessesetü'r-Risâle, 3.Baskı, Beyrut, 1985.
- ....., **Tezkiretü'l-huffâz**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1998.
- ....., **Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl**, thk. Ganîm Abbas Ganîm-Mecid es-Seyyid Emîn, el-Fârûku'l-Hadîsiyye, 1.Baskı, Kâhire, 2004.
- ....., **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-âlâm**, thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1.Baskı, Beyrut, 2003.
- Zehrânî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, “**ed-Dîbâce alâ Süneni İbn Mâce”** telif: **Kemâlüddîn Ebi'l-Bekâ, Muhammed b. Musa b. İsa eş-Şafiî el-Ma'rûf bi-Demîrî, dirâse ve tahkîk: Min evveli bâb “men ahdesa fî emrinâ hâzâ mâ leyse fîhi fehüve redd” ilâ nihâyeti bâb “Yâ Âişe!. İzâ raeytümü'l-lezine yücâdilüne fîhi fehüm ellezîne anâhümü'l-lahu fahzerûhum”**, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 2009.
- Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed, **el-A'lâm**, Dâru'l-Ulûm li'l-Melâyin, 5.Baskı, 2002.
- Zuğayr, Muhammed, **el-Muvâzene beyne Muvattai'l-İmâm Mâlik ve beyne Süneni'l-İmâm İbn Mâce min haysü'l-vasl ve'l-irsâl ve'l-vakf ve'r-raf: Dirâse nazariyye tatbikiyye**, Câmiatü'l-Medîneti'l-Âlemiyye, Kuala Lumpur, 2018.

<https://al-maktaba.org/book/31621/13558>

<http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleilh/findrecords.php>